

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TIRHALA SANCAĞI (NEFS-İ TIRHALA): 1454-1570

HAYRİYE ÖZLEM CANDEMİR

EYLÜL-2014

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

TIRHALA SANCAĞI (NEFS-İ TIRHALA): 1454-1570

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Hayriye Özlem CANDEMİR

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Mehmet SÜME

BOLU 2014

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE,

Hayriye Özlem CANDEMİR'e ait **TIRHALA SANCAĞI (NEFS-İ TIRHALA): 1454-1570** adlı çalışma, jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir. 11.09.2014

Akademik Unvan, Ad ve Soyad

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Yrd. Doç. Dr. Mehmet SÜME

Üye : Yrd. Doç. Dr. Nuray ÖZDEMİR

Üye : Yrd. Doç. Dr. Cemal SEZER

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Doç. Dr. Erol ÖZTÜRK
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK İLKELERE UYULDUĞUNA İLİŞKİN METİN

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “**TIRHALA SANCAĞI (NEFS-İ TIRHALA): 1454-1570**” başlıklı çalışmanın yazılmasında, bilimsel ve etik kurallara uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin tamamının ya da bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitede bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim. 11.09.2014

Hayriye Özlem CANDEMİR

ABSTRACT

THE SANCAK OF TIRHALA (THE CITY OF TIRHALA): 1454 - 1570

Hayriye Özlem CANDEMİR

Master Thesis

Department of History

Thesis Advisor: Assist. Prof. Dr. Mehmet SÜME

September 2014, xvi + 100 Pages

This thesis deals with demographic, economic and social structure of Tırhala, located in Thessaly, Greece between 1454 – 1570. In 1395 Tırhala was conquered by Turahan Bey who is one of the most important raiders for Ottoman Empire. During the Ottoman interregnum, the management of city was lost for a while but then Ottoman rule was established by Turahan Bey again. The development of Tırhala between 1454 – 1570 can be followed from tax registers. It is possible to reach Muslim, Christian and Jewish population of the city. Similarly, a lot of information about the city's economy is mentioned in Ottoman records. Foundations which is major role in the development of Tırhala occurred one of the three basic part of the thesis. Also in this study, foundations established by women are pointed out. Some of data obtained from mentioned Ottoman records presented as table and graphic. For these reason, this thesis contains original information about demography, economy and foundation of the city.

Key Words: Tırhala, Turahan Bey, Tax Registers, Tanners, Foundation.

ÖZET

TIRHALA SANCAĞI (NEFS-İ TIRHALA): 1454 – 1570

Hayriye Özlem CANDEMİR

Master Tezi

Tarih Anabilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mehmet SÜME

Eylül 2014, xvi + 100 Sayfa

Bu çalışma Yunanistan'ın Tesalya bölgesinde yer alan Tırhala şehrinin 1454–1570 yılları arasındaki demografik, ekonomik ve sosyal yapısını ele almaktadır. Tırhala 1395 yılında Osmanlı Devleti'nin önemli akıncı beylerinden biri olan Turahan Bey tarafından fethedilmiştir. Fetret döneminde Osmanlı yönetiminden çıksa da, şehirde kısa bir süre sonra Osmanlı hakimiyeti yeniden tesis edilmiştir. Tırhala'nın yıllar içinde sergilediği gelişimi ortaya koymak için çalışmada kullanılan ana kaynaklar tahrir defterleridir. 1454, 1506, 1520 ve 1570 yıllarındaki tahrir kayıtları bize bu konuda yardımcı olmaktadır. Bu kayıtlar sayesinde şehirdeki Müslüman, Hristiyan ve Yahudi nüfus hakkında birçok bilgiye ulaşmak mümkündür. Aynı şekilde Tırhala şehrinin ekonomisi de Osmanlı kayıtlarında ayrıntılı olarak yer almıştır. Tırhala'nın gelişiminde çok büyük bir rol oynayan vakıflar tezin üç temel kısmından birini oluşturmaktadır. Özellikle kadınlar tarafından kurulanlar dikkat çekmektedir. Defterlerden elde edilen bu bilgilerin bir kısmı tablo ve grafik olarak yansıtılmaya çalışılmıştır. Bu nedenle çalışmada Tırhala'nın nüfusu, ekonomisi ve vakıfları ile alakalı özgün bilgiler bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tırhala, Turahan Bey, Tahrir Defteri, Tabbağ, Vakıf

Bu çalışma Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu tarafından sağlanan
20137165224 No'lu  denek aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.

Kıymetli Anne ve Babama ...

ÖNSÖZ

Tırhala şehri Yunanistan'ın merkezinde yer alan Tesalya bölgesinde bulunmaktadır. Osmanlı Devleti 1353 yılında Rumeli'ye geçtikten sonra, hızla batıya doğru gerçekleştirdiği genişlemesini sürdürmüş ve 1395 yılında Tırhala'yı topraklarına dahil etmiştir. Bu çalışma da Osmanlı yönetimindeki Tırhala şehrinin 1454 – 1570 yılları arasındaki durumunu konu edinmektedir.

Tırhala'nın 15. ve 16. yüzyıldaki durumunu değerlendirdiğimiz “Tırhala Sancağı (Nefs-i Tırhala): 1454 – 1570” adını taşıyan bu çalışma genel olarak şehrin nüfusu, ekonomisi ve şehirdeki vakıflar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu ana başlıkların incelenmesinde kullanılan temel kaynaklar ise tahrir defterleri olmuştur. Dolayısıyla çalışmamız özgün bilgiler içermektedir.

Danışmanlığımı üstlenip tezin sonlandırılmasında ve yardımına ihtiyaç duyduğum her konuda desteğini esirgemeyen hocam Sn. Yrd. Doç. Dr. Mehmet SÜME'ye en içten teşekkürlerimi sunarım. Tez konusunun belirlenmesinde, kaynakların okunup değerlendirilmesinde yol gösterici ve de yardımcı olan ilk danışman hocam Sn. Prof. Dr. Levent KAYAPINAR'a, Osmanlıca belgelerin okunması sırasında karşılaştığım güçlüklerde yardımlarını esirgemeyen hocam Sn. Doç. Dr. Ayşe KAYAPINAR'a teşekkürü borç bilirim. Çalışma esnasında tezle ilgili öneri ve eleştirilerinden dolayı arkadaşlarım Sevgi AKIN ve Duygu KAYA'ya teşekkür ederim. Son olarak çalışmam süresince gösterdikleri her türlü fedakarlık ve sağladıkları imkanlardan dolayı annem ve babam başta olmak üzere tüm aileme şükranlarımı sunarım.

Hayriye Özlem CANDEMİR

BOLU, 2014

İÇİNDEKİLER

ABSTRACT.....	iv
ÖZET.....	v
ÖNSÖZ	viii
İÇİNDEKİLER	ix
GRAFİKLER DİZİNİ	xiii
TABLOLAR DİZİNİ	xiv
KISALTMALAR DİZİNİ	xv

GİRİŞ	1
--------------------	----------

BÖLÜM I

1. TIRHALA ŞEHRİNİN GENEL DURUMU VE TARİH SAHNESİNDEKİ YERİ.....	5
1.1. Tırhala'nın Adı ve Coğrafyası	5
1.2. Tırhala'nın Osmanlı Devleti Öncesi Tarihi	6
1.3. Tesalya'nın Osmanlı Devleti Tarafından Fethi	8
1.4. Turahan Bey ve Ailesi	11

BÖLÜM II

2. TIRHALA NÜFUSU VE MAHALLELERİ	16
2.1. Tırhala'nın Demografik Yapısı	16
2.2. Tırhala Mahalleleri	20
2.2.1. Müslümanlar Tarafından İskan Edilen Mahalleler	20
2.2.1.1. Mahalle-i Cami	20
2.2.1.2. Mahalle-i Tabbağan	21
2.2.1.3. Mahalle-i Bolayır	22
2.2.1.4. Mahalle-i Kassab Ahmed	22
2.2.1.5. Mahalle-i Kazzaz Mustafa	23

2.2.1.6. Mahalle-i Helvayi Ali	23
2.2.1.7. Mahalle-i Yazıcı Hızır	23
2.2.1.8. Mahalle-i Birgi	24
2.2.1.9. Mahalle-i Mezidoğlu ve Mahalle-i İshak Bey	25
2.2.1.10. Mahalle-i Mescid-i Mehmet Bey Veled-i Lala	26
2.2.1.11. Mahalle-i Hacı Umur	26
2.2.1.12. Mahalle-i Kuyumcu Hamza	26
2.2.1.13. Mahalle-i Mescid-i Çaşnagır Ayas	27
2.2.1.14. Mahalle-i Mescid-i Kara Doğan	27
2.2.1.15. Mahalle-i Dizdar	27
2.2.1.16. Mahalle-i Çilehane	28
2.2.1.17. Mahalle-i Mescid-i İskender Bey	28
2.2.1.18. Mahalle-i Mescid-i Akça	28
2.2.1.19. Mahalle-i Kara Hızır	28
2.2.1.20. Mahalle-i Baba Muhiddin	29
2.2.1.21. Mahalle-i Yakub Ece Mescid-i Turahan Bey	29
2.2.1.22. Mahalle-i Yeniçeri Ali ve Mahalle-i Sinan Bey	29
2.2.1.23. Mahalle-i Cevher Subaşı	30
2.2.1.24. Mahalle-i İlyas Subaşı	30
2.2.1.25. Mahalle-i Hızır Bey	30
2.2.1.26. Mahalle-i Hamza Bey	31
2.2.1.27. Mahalle-i Cami-i Mustafa Bey	32
2.2.1.28. Mahalle-i Hoca Hasan	32
2.2.1.29. Mahalle-i Mescid-i Hasan Bey	32
2.2.1.30. Mahalle-i Mahmud Bey	32
2.2.1.31. Mahalle-i Cami-i İbrahim Bey	33
2.2.2. Gayrimüslimler Tarafından İskan Edilen Mahalleler.....	33
2.2.2.1. Hristiyan Mahalleleri	34
2.2.2.1.1. Mahalle-i Mihal Marti	34
2.2.2.1.2. Mahalle-i Saniye	34
2.2.2.1.3. Mahalle-i Salise	34
2.2.2.1.4. Mahalle-i Rabi	35

2.2.2.1.5. Mahalle-i Hamise	35
2.2.2.1.6. Mahalle-i Arnavudan	35
2.2.2.1.7. Mahalle-i Aya Marina	35
2.2.2.1.8. Mahalle-i Aya Paraskevi	36
2.2.2.1.9. Mahalle-i Mavriya	36
2.2.2.1.10. Mahalle-i Petrino	36
2.2.2.1.11. Mahalle-i Kirya Manava	37
2.2.2.1.12. Mahalle-i İstimonasi	37
2.2.2.1.13. Mahalle-i Aya Nikola	37
2.2.2.1.14. Mahalle-i Aya Nargiri	38
2.2.2.1.15. Mahalle-i Alimioti	38
2.2.2.1.16. Mahalle-i Mavro Yanni	38
2.2.2.1.17. Mahalle-i Değirmenbaşı	39
2.2.2.1.18. Mahalle-i Pirkiti	39
2.2.2.1.19. Mahalle-i Mandrol	39
2.2.2.1.20. Cemaat-i Tabbagan	39
2.2.2.2. Yahudi Mahalleleri	40

BÖLÜM III

3. TIRHALA ŞEHRİNİN EKONOMİK YAPISI	42
3.1. Tırhala'da İcra Edilen Meslekler	42
3.2. Tırhala'da Yetiştirilen Tarım Ürünleri	49
3.3. Tırhala'da Hayvancılık	52
3.4. Tırhala'da Ticaret	53
3.5. Tırhala Şehir Merkezinden Toplanan Diğer Vergiler	54

BÖLÜM IV

4. TIRHALA'DAKİ VAKIFLAR	58
4.1. Turahanoğulları Tarafından Kurulan Vakıflar	61
4.1.1. Turahan Bey Vakfı	61
4.1.2. Ömer Bey Vakfı	62
4.1.3. Hacı Mustafa Bey Vakfı	63

4.1.4. Hızır Bey Vakfı	64
4.1.5. Mustafa Bey Vakfı	64
4.1.6. Hamza Bey Vakfı	65
4.1.7. Hasan Bey Vakfı	65
4.1.8. İbrahim Bey Vakfı	66
4.1.9. Hacı Ahmed Bey Vakfı	66
4.2. Tırhala'nın Ana Vakıfları	66
4.3. Tırhala'da Kadınlara Ait Vakıflar	71
4.4. Tırhala'da Kurulan Diğer Vakıflar	73
SONUÇ	81
KAYNAKÇA	85
EKLER	91
EK 1.A :1506 Tarihli Tırhala Kanunnamesinden Bir Bölüm	92
EK 1.B :1506 Tarihli Tırhala Kanunnamesinden Bir Bölümün Transkripsiyonu	93
EK 2.A :1506 Tarihli Tırhala Mahallelerinden Karadoğan ve Bolayır	94
EK 2.B :1506 Tarihli Tırhala Mahallelerinden Karadoğan ve Bolayır'ın Transkripsiyonu	95
EK 3.A :1520 Tarihinde Tırhala'da Kayıtlı Vakıflardan Bazıları	96
EK 3.B :1520 Tarihinde Tırhala'da Kayıtlı Vakıflardan Bazılarının Transkripsiyonu	97
EK 4.A :1520 Yılı Tırhala Nüfusu ve Alınan Vergiler	98
EK 4.B :1520 Yılı Tırhala Nüfusu ve Alınan Vergilerin Transkripsiyonu	99
EK 5 : Tırhala'nın Konumu	100

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik 1.1: Turahanoğlu Ailesi	14
Grafik 2.1: Yıllara Göre Tırhala Nüfusu	19
Grafik 2.2: 1454 Yılı Tırhala'nın Müslüman Nüfusu	25
Grafik 2.3: 1520 Yılı Tırhala'nın Müslüman Nüfusu	31
Grafik 2.4: 1520 Yılı Tırhala'nın Gayrimüslim Nüfusu	37
Grafik 3.1: 1506 Yılında Tırhala'da Vergiye Tabi Tutulan Tarım Ürünleri	50
Grafik 3.2: 1570 Yılında Tırhala'da Vergiye Tabi Tutulan Tarım Ürünleri	51
Grafik 3.3: 1506 Yılına Ait Tırhala Şehrinin Ekonomik Verileri	55
Grafik 3.4: 1570 Yılına Ait Tırhala Şehrinin Ekonomik Verileri	56
Grafik 4.1: Tırhala'da Vakıf Sahipleri	59
Grafik 4.2: 1570 Yılı İtibariyle Tırhala'daki Vakıf Çeşitleri	60

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 3.1: Tırhala’da Dericilik	43
Tablo 3.2: Tırhala’da Dokumacılık	44
Tablo 3.3: Tırhala’da İcra Edilen Diğer Meslekler	46
Tablo 4.1: 1446-1570 Yıllarında Tırhala’daki Binalar ve Kurucuları	78

KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
AİBÜ	: Abant İzzet Baysal Üniversitesi
AÜ	: Ankara Üniversitesi
BAL-TAM	: Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi
bkz.	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
DFE	: Defterhane-i Amire
ed.	: Editör
eds	: Editörler
EÜ	: Erciyes Üniversitesi
G	: Gayrimüslim
haz.	: Hazırlayan
İA	: İslam Ansiklopedisi
İSAM	: İslam Araştırmaları Merkezi
İÜEF	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

KKA	: Kuyud-u Kadime Arşivi
M	: Müslüman
MAD	: Maliyeden Müdevver Defter
MÜFEF	: Marmara Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi
neşr.	: Neşreden
s.	: Sayfa
Sa.	: Sayı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TKGM	: Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü
Trc.	: Tercüme eden
TT	: Tapu Tahrir Defteri
TTK	: Türk Tarih Kurumu
UÜ	: Uludağ Üniversitesi
v.	: Varak
VD	: Vakıf Defteri
VGMA	: Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi
Vol.	: Volume
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

Osmanlı Devleti 1353 yılında Rumeli'ye adım attıktan sonra 1402 tarihinde gerçekleşen Ankara Savaşı'na kadar Balkanlarda ilerlemesini sürdürmüştür. Yunanistan'ın Tesalya bölgesinde yer alan Tırhala da bu zaman zarfında fethedilmiştir. Ancak Osmanlı Devleti'nin 1402 yılındaki yenilgisi Anadolu'da olduğu gibi Rumeli'de de karışıklıklara yol açmıştır. Tırhala şehri de bu Fetret Dönemi'nde kısa bir süreliğine de olsa Osmanlı egemenliğinden ayrılmıştır. 1395 yılında Tırhala'nın fethini gerçekleştiren Turahan Bey, şehrin ikinci defa Osmanlı hakimiyetine alınmasına da öncülük etmiştir. Şehrin ikinci defa alınışının tarihi kesin olmamakla birlikte, Turahan Bey'in Tırhala'da kurduğu vakfın 1446 tarihli olması ve bölgedeki ilk tahririn 1454 yılında yapılmış olması, Tırhala'nın en geç II. Murat döneminde Osmanlı Devleti'ne bağlanmış bir merkez olduğunu göstermektedir.

15. ve 16. yüzyılda Nefs-i Tırhala'nın¹ durumunu ele aldığımız bu çalışmada, şehrin hangi tarihi aşamalardan geçtiği kısaca izah edildikten sonra şehrin fatihi olan Turahan Bey ve ailesi hakkında bazı bilgiler sunulmuştur. Çalışmanın temel konuları ise Tırhala'nın nüfusu, ekonomisi ve vakıfları olarak belirlenmiştir.

Tırhala'nın nüfusunu incelediğimiz ikinci bölümde şehir nüfusu dini sınıflandırmaya tabi tutularak Müslüman ve gayrimüslim mahallelerine ayrılmıştır. Gayrimüslim mahalleleri de Hristiyan ve Yahudi mahalleleri alt başlıklarına bölünmüştür. Bu şekilde her mahallede kaç kişinin yaşadığı, mahallelerin nüfus açısından birbirlerine oranları gibi istatistiki bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Bunu yaparken de grafiklerden istifade edilmiştir.

¹ Nefs: Kişi, hayat, kendi gibi anlamlara gelmekle birlikte, nefs-i Tırhala şeklinde kullanıldığında Tırhala'nın kendisini yani Tırhala şehir merkezini ifade etmektedir. Bkz.: Şemsettin Sami, *Kamus-i Türki*, Çağrı Yay., İstanbul 2006, s. 1466.

Çalışmanın üçüncü bölümünü Tırhala'nın ekonomisi oluşturmaktadır. Bu bölümde ilk olarak mahallelerde meslekleriyle kaydedilen kişiler derlenerek Tırhala'da hangi mesleklerin yoğun olarak icra edildiği belirlenmiştir. Mesleki gruplandırma yaparak şehrin hangi sektöre odaklandığı tespit edilmiştir. Daha sonra şehirden elde edilen vergi gelirleri göz önünde bulundurularak yıllara göre tarımsal üretim ve hayvancılık faaliyetlerinin nasıl bir gelişme seyri gösterdiği yine grafiklerle anlatılmaya çalışılmıştır. Ayrıca şehirden toplanan vergilerin neler olduğu açıklanarak, bu vergi gelirlerinin şehrin ekonomisindeki yeri izah edilmiştir.

Dördüncü ve son bölümde Tırhala'nın şekillenmesinde en büyük paya sahip olan vakıflar değerlendirmeye alınmıştır. Tırhala'daki vakıfların nitelikleri ve çeşitleri hakkında kısa bir bilgi verildikten sonra vakıflar kurucularına göre sınıflandırılarak ortaya konmuştur.

Yeniçağ döneminde Tırhala'nın durumunu değerlendirebilmek için bu çalışmada yararlandığımız ana kaynaklar tahrir defterleridir. Kelime anlamı yazmak, kaydetmek olan tahrir Osmanlı'da ele geçirilen bölgenin kullanılabilir kaynaklarının belli aralıklarla kayıt altında alındığı bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır.² Tahrir defterlerinin yanı sıra içerdiği bilgilerden istifade ettiğimiz diğer kaynaklar vakfiyeler ve şeriye sicilleridir.

Tırhala ile ilgili olarak kullanabileceğimiz en erken tarihli kaynaklardan biri miladi olarak 1454 yılına tarihlenen maliyeden müdevver 10 numaralı Tırhala Sancağı tahrir defteridir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde maliyeden müdevver defterler arasında yer alan MAD 10, 2001 yılında Melek Delilbaşı ve Muzaffer Arıkan tarafından "*Hicri 859 Tarihli Sûret-i Defter-i Sancak-ı Tırhala*" adıyla bir kitap haline getirilmiştir. Bu defterde Tırhala şehrinin nüfusu ile ilgili bilgiler 1b-8b varakları arasında yer almaktadır. Tırhala'da bulunan vakıf ile ilgili bilgiler de 62a numaralı varakta bulunmaktadır.

² Mehmet Öz, "Tahrir", *DİA*, c. 39, İstanbul 2010, s. 425-426.

Çalışmamızda içerdği bilgilerden istifade ettiğimiz bir diğer defter de BOA'da yer alan 66 numaralı maliyeden müdevver defterdir. 1466 yılına tarihlenen bu icmal defter Tırhala'nın o yıla ait nüfusu ve ekonomisi hakkında veriler içermektedir. Bu bilgiler MAD 66'da 8b numaralı varakta yer almaktadır.

BOA'da bulunan TT 36 numaralı tahrir defteri 1506 yılına ait Tırhala livasının nüfusunu, gelirlerini ve vakıflarını içeren mufassal tapu tahrir defteridir. Defterin başında Tırhala, Yenişehir ve Çatalca şehirleri ile alakalı birer kanunname bulunmaktadır. Tırhala'nın nüfusu ve ekonomisi ile alakalı bilgiler 125-140 sayfaları arasında, Tırhala vakıfları ise defterin 1289-1317 numaralı sayfalarında kendine yer bulmuştur.

TT 105 numaralı tahrir defteri 1520 yılına tarihlenmektedir. BOA'da kayıtlı mufassal bir tapu tahrir defteri olan TT 105'te içerik olarak bir önceki defterdekine benzer olarak bir kanunname bulunmaktadır. Şehrin nüfusu ve ekonomisi ile ilgili olarak defterin 373-385 numaralı sayfalarına bakılabilir.

1520 yılı vakıf bilgileri ise Defterhane-i Amire tahrir defteri olarak kodlanmış olan TT 367 numaralı defterde yer almaktadır. Söz konusu defter de BOA'da kayıtlıdır. 224 numaralı sayfada Tırhala kanunnamesinin bulunduğu bu defter, TT 105 numaralı defterin icmal ve evkaf defteri olarak yorumlanabilir ki TT 367'de yer alan nüfus ve mahalle bilgileri TT 105 ile birebir örtüşmektedir. TT 367'de yer alan nüfus ve vergi ile alakalı bilgiler 230-231 sayfaları arasındadır. Vakıflar ise defterin 246. sayfasından itibaren başlayıp 250. sayfasına kadar devam etmektedir.

Tırhala şehrinin 1570 yılı durumunu izah edebilmek için kullandığımız iki defterden birincisi Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Tapu Arşiv Dairesi Başkanlığı'nda yer alan Kuyud-ı Kadime Arşivinde bulunan TT 56 numaralı tahrir defteridir. Hicri 977 yılına ait olan defterde Tırhala'nın nüfus ve ekonomisine ait bilgiler bulunmaktadır. 86a- 93a varakları arasında şehrin nüfus ve ekonomik bilgileri yer almaktadır.

1570 yılı için yararlandığımız defterlerin ikincisi ise TT 56'nın ikinci cildi olarak zikredilen TT 60'tır. Bu defterden de Tırhala'nın 1570 yılına ait vakıf kayıtlarına ulaşılmaktadır. İlgili bilgiler defterin 199b ile 206b varakları arasındadır.

Tahrir defterleri haricinde yararlandığımız bir başka kaynak ise Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi'nin kütüphanesinde Kadı Sicilleri Kataloğunda bulunan 801 numaralı, 1793 tarihli Tırhala şeriye sicili olmuştur. Bu sicilden Tırhala'da bulunan mahallelerden bazılarının sürekliliğini gösterme açısından faydalanılmıştır.

Tırhala vakıflarını ele aldığımız bölümde tahrir defterlerinin yanı sıra kullanılan bir diğer kaynak Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan Turahan Bey, Ömer Bey ve Hasan Bey'e ait vakfiyelerin yer aldığı 743 numaralı vakıf defteridir. VD 743'ün 146/34 sayfalarında Turahan Bey vakfı, 133/29 sayfalarında Ömer Bey vakfı ve 143/33 sayfalarında Hasan Bey vakfına ait vakfiyeler yer almaktadır.

BÖLÜM I

1. TIRHALA ŞEHRİNİN GENEL DURUMU VE TARİH SAHNESİNDEKİ YERİ

1.1. Tırhala'nın Adı ve Coğrafyası

Osmanlılar tarafından Tırhala olarak adlandırılan Trikkala şehri Yunanistan'ın Tesalya bölgesinin batısında yer almaktadır. Bereketli bir ovada bulunan Tırhala'nın doğusunda Yenişehir, batısında Yanya şehirleri bulunmaktadır. Şehir Pineios Nehri'nin bir kolu olan Trikkalinos (Lithaios) nehrinin kenarında kuruludur.³ Konumu itibarıyla Kuzey ve Güney Tesalya arasında uzanan yollarıyla Tırhala şehri önemli bir geçiş noktası oluşturmaktadır.⁴

Evliya Çelebi, seyahatnamesinde şehri “sudan ibaret bir diyar” olarak tanımlamaktadır. Çeşme ve pınar sularının, şehrin içinden geçen Trikkalinos ya da Osmanlı kaynaklarında zikredildiği şekliyle Likostem nehrine karıştığını ve Kiremitlik denen mevkide Köstem (Pineios) nehrine döküldüğünü ifade etmektedir.⁵ Aynı şekilde Şemsettin Sami de şehrin akarsularının, bağ, bahçe ve bostanlarının çok olduğunu belirtmekte ve mevkinin basıklığı ve rutubetin çok olmasından dolayı yazları havanın ağır olduğunu ilave etmektedir.⁶

Antik dönemde Trikke/Trikka olarak zikredilen Tırhala şehrinde ilk olarak Homeros, İliada destanında, Yunan ve Roma mitolojisinde hekimlik tanrısı olarak bilinen Asclepius'un oğulları olan Machaon ve Podaleirius'un Trikkalıları Truva

³ Machiel Kiel, “Tırhala”, *DİA*, c. 41, İstanbul 2012, s. 114.

⁴ *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Oxford University Press, New York-Oxford 1991, s. 2115.

⁵ Evliya Çelebi b. Derviş Mehemed Zilli, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 8. Kitap, haz. S.A. Kahraman-Y.Dağlı-R.Dankoff, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2003, s. 93.

⁶ Şemsettin Sami, “Tırhala”, *Kamus-ul Alam*, c. 3, İstanbul 1891, s. 1638.

savaşına götürmesi kısmında bahsetmiştir.⁷ Burada Trikke'nin Asclepius'un doğum yeri olduğu ve bu tanrıya ait tapınakların en eskisi ve en ünlüsünün Trikke'de bulunduğu zikredilmektedir.⁸ Trikkala ismi ise ilk olarak Bizans döneminde Tırhalalı Vlahlardan bahseden XI.yüzyıl tarihçisi Kekaumenos tarafından kullanılmıştır.⁹ Anna Komnena da Trikkala adını 1082-83 yıllarına denk gelen Normandiya işgalini anlatırken coğrafi bir isim olarak kullanmıştır.¹⁰ İslam coğrafyacısı el-İdrisi (1100-1165) ise Tırhala'yı verimli bağ ve bahçeleriyle önemli bir tarım merkezi olarak tarif etmiştir.¹¹

1.2. Tırhala'nın Osmanlı Devleti Öncesi Tarihi

Tırhala şehrinin tarih öncesi dönemlere kadar uzanan bir geçmişi bulunmaktadır. Tırhala'nın Tesalya'daki diğer şehirlerle birlikte bölgede söz sahibi olmak isteyen güçler arasında sık sık el değiştirdiği görülmektedir. Bunun ilk örneği M.Ö. 480 yılında Tırhala'nın da içinde bulunduğu Tesalya'nın Persler tarafından kısa bir süreliğine ele geçirilmesidir.¹² Bölge daha sonra Makedonlar ile Romalıların mücadelesine sahne olmuş, nihayet M.Ö. 148 yılında Roma İmparatorluğu'na bağlı bir eyalet haline gelmiştir.¹³

IV. yüzyıldan itibaren başlayan Kavimler Göçü, Roma İmparatorluğu'nu yıpratın etkenlerden biri olmuştur. İmparatorluğun en verimli bölgelerinden biri olan Tesalya da bu esnada Gotların istilasına maruz kalarak harap oldu.¹⁴ Bütün Balkan yarımadasını tahrip ve talan eden bir diğer olay da 440 yıllarında Attila idaresindeki Hun akınlarıydı. Hun imparatoru Attila'nın 453 yılında ölmesinin ardından, bölge bu sefer de Slav akınlarına sahne oldu. Bizans imparatoru I. Iustinianos (527-565)

⁷ *Hicri 859 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-ı Tırhala*, neşr. Melek Delilbaşı-Muzaffer Arıkan, c. I, TTK Yay., Ankara 2001, s. xxiv.; *Dictionary of Greek and Roman Geography*, ed. William Smith, vol. II, Boston 1857, s. 1229-1230.

⁸ Mehmet Ali Gökaçtı, "Teselya'da İki Önemli Merkez Tırhala ve Meteora" *Tarih ve Toplum*, c. 31, S. 182, İstanbul 1999, s. 32; *Dictionary Greek...*, s. 1229.

⁹ *Oxford ...*, s. 2115.

¹⁰ *Oxford ...*, s. 2115; Kiel, "Tırhala", s. 114.

¹¹ *Oxford ...*, s. 2115.

¹² Arif Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, TTK Yayınları, Ankara 2011, s. 279-291.

¹³ Mansel, a.g.e., s. 487.

¹⁴ Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epçeli, c. 1, Yeditepe Yay., İstanbul 2011, s. 107.

imparatorluğa ciddi şekilde zarar veren bu akınları önlemek amacıyla birçok şehirde gözetleme kulesi ve kale yaptırmış, eski kule ve hisarları tamir ettirmiştir.¹⁵ Tırhala'nın da bu şehirlerin içinde yer aldığı belirtilmektedir.¹⁶

X. yüzyıla gelindiğinde ise Tesalya Bulgarlar ile meşgul olmuştur. Bulgar çarları Tesalya ve Makedonya'ya seferler düzenlemişlerdir.¹⁷ Bulgarların bu seferleri 1002 yılında yapılan savaşta Bizans imparatoru II. Basileios (976-1025) tarafından mağlup edilmeleriyle son bulmuş ve Tesalya'da tekrar Bizans hakimiyeti sağlanmıştır.¹⁸

1082/83 yılında kısa bir süreliğine Norman işgaline maruz kalan Tırhala,¹⁹ 1204 yılında gerçekleşen IV. Haçlı Seferi sonrasında da Franklar tarafından kısa bir süreliğine kontrol altında tutulmuştur.²⁰ Sonraki yıllarda ise şehir yarı bağımsız Bizans despotlukları, Franklar, Katalanlar ve Bizans Devleti arasında sık sık el değiştirmiştir.²¹ 1320'li yıllarda Tesalya Katalan ve Arnavut göçlerine sahne oldu.²² Tesalya'da meydana gelen bu kargaşa döneminde bölgenin büyük toprak sahipleri de bağımsızlıklarını elde etmeye çalıştılar. Bu bağlamda 1318-1333 yılları arasında Tırhala, Tesalya'nın en kuvvetli toprak sahibi Melissenos ailesinden Stephen Gabrielopoulos'un merkezi haline geldi.²³ 1335 yılında III. Andronikos Palaiologos (1328-1341) tarafından Tesalya bölgesi tekrar Bizans Devletine dahil oldu.²⁴

VI. Kantakuzenos (1347-1354) döneminde Sırp çarı Stefan Duşan (1331-1355) Bizans İmparatorluğu'nda yaşanan iç krizden faydalanarak Epir ve Tesalya'yı 1348 yılında ele geçirdi. Duşan'ın generallerinden Preljub'a Tesalya'nın valiliği verildi ve general bölgeyi Tırhala'dan yönetti.²⁵ Stefan Duşan'ın 1355 yılında ölümünden sonra,

¹⁵ Zinkeisen, a.g.e., s. 113-114.

¹⁶ Oxford ..., s. 2115; Kiel, "Tırhala", s. 114.

¹⁷ Michael Kiel, "Tesalya" *DİA*, c. 40, İstanbul 2011, s. 522; Zinkeisen, a.g.e., s. 127.

¹⁸ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, TTK Yay., Ankara 2011, s. 287.

¹⁹ Ostrogorsky, a.g.e., s. 331; Zinkeisen, a.g.e., s. 131.

²⁰ Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epçeli, c. 3, İstanbul 2005, s.133; Oxford ..., s. 2115.

²¹ Kiel, "Tırhala", s. 114.

²² Donald M. Nicol, *Bizans'ın Son Yüzyılları (1261-1453)*, çev. Bilge Umar, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2003, s. 190; Ostrogorsky, a.g.e., s. 459.

²³ Oxford ..., s. 2115; Nicol, a.g.e., s. 190 vd.

²⁴ Ostrogorsky, a.g.e., s. 468; Oxford ..., s. 2115; Nicol, a.g.e., s. 191.

²⁵ Oxford ..., s. 2116; Kiel, "Tesalya", s. 522.

kısa sürede Balkanların en önemli ve güçlü devletlerinden biri olan Sırp Çarlığı oğlu Stefan Uroş (1355-1371) döneminde gücünü yitirdi.²⁶ Duşan'ın Epir Despotluğunu verdiği üvey kardeşi Simeon Uroş, 1359 yılında kendini Sırların ve Yunanlıların imparatoru ilan etti ve Tırhala'yı kurmuş olduğu bu küçük prensliğin başkenti yaptı.²⁷ Tesalya 1370-1390 yılları arasında Aleksios Angelos, 1390-1393 yılları arasında ise Manuel Angelos tarafından yönetildi ve bu zaman zarfında da idare merkezi Tırhala idi.²⁸

1.3. Tesalya'nın Osmanlı Devleti Tarafından Fethi

Görüldüğü gibi yüzyıllar boyunca Tesalya birçok olaya sahne olmuştur. Osmanlı Devleti'nin fethinden evvel, bölge 1320'li yıllarda Katalan ve Arnavut grupların istilasına maruz kalmış,²⁹ siyasi olarak oldukça karışık bir ortamda Bizans, Epir, Sırp devletleri arasında sık sık el değiştirmiştir. Osmanlıların da Rumeli'ye geçişleri bu döneme denk gelmiş ve klasik fetih metoduna uygun olarak ilk başta müttefiklik yoluyla bölgeyi tanımaya başlamışlardır. Bu meyanda Tesalya'nın Sırp yöneticisi Preljub'un Arnavut akınlarına karşı Osmanlı Devleti'nden yardım istemesi ve bunun üzerine Lala Şahin'in kuvvetleriyle 1381 yılında Tesalya üzerinden Epir'e girmesi zikredilebilir.³⁰ 1383 yılında başlayan seferler zinciriyle, 1387 yılına gelindiğinde Kavala, Manastır, Prilep, Yenişehir gibi Kuzey Yunanistan, Makedonya ve Doğu Tesalya'nın birçok şehri Osmanlı egemenliğine alınmıştı.³¹

I. Murat (1362-1389) döneminde başlayan Tesalya'nın fetih süreci Yıldırım Bayezid (1389-1402) döneminde devam etmiş ve tamamlanmıştır. Korintos'ta egemen olan Acciajuoli ailesinden I. Nerio 1394 yılında öldüğünde, hakim olduğu topraklar üzerinde damatları Kefalonya kontu Carlo Tocco ile Mora despotu Theodoros Palaiologos arasında çatışma çıktı. Bunun üzerine Carlo Tocco kendine miras kalan

²⁶ Ostrogorsky, a.g.e., s. 490-491.

²⁷ Oxford ..., s. 2116; Kiel, "Tırhala", s. 114; Nicol, a.g.e., s. 273.

²⁸ Kiel, "Tesalya", s. 522; Nicol, a.g.e., s. 308.

²⁹ Nicol, a.g.e., s. 190.

³⁰ Levent Kayapınar, "Yunanistan'da Osmanlı Hakimiyetinin Kurulması (1361-1461)", *Türkler*, c. 9, Ankara 2002, s. 189.

³¹ Kayapınar, "Yunanistan'da Osmanlı ...", s. 190; Kiel, "Tesalya", s. 522.

toprakları koruyabilmek için Osmanlı Devleti'nden yardım istedi. Evrenos Bey kumandasındaki Osmanlı birlikleri, Theodoros Palaiologos'u mağlub ederek Mora'ya yöneldi. Evrenos Bey'in mirahoru olan Turahan Bey de 1395 yılında Tırhala'yı fethederek burayı kendine yurt edindi.³²

Yıldırım Bayezid'in 1402 yılında Timur'la yaptığı Ankara Savaşı'nda mağlub olması ile birlikte Osmanlı otoritesi büyük bir darbe almış, Rumeli bölgesi de Osmanlı tahtı için mücadele eden şehzadelerin önemli bir kozu haline gelmiştir. Bu durumda Tesalya da Osmanlı Devleti ve Bizans arasında el değiştirmiştir. 1403 yılında Yıldırım Bayezid'in en büyük oğlu olan Süleyman Çelebi (1402-1410) Bizans ve Venedik ile bir anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşma gereğince, Süleyman Çelebi'nin Osmanlı padişahı olarak tanınmasına karşılık verilen ekonomik imtiyazların yanı sıra Tesalya'da bulunan birçok şehir de Bizans'a bırakılmıştı.³³ 1411 yılına gelindiğinde Osmanlı saltanatında hak iddia eden Bayezid'in diğer bir oğlu Musa Çelebi (1411-1413), Süleyman Çelebi'yi yenilgiye uğratarak kardeşinin Bizans'a hibe ettiği Tesalya ve diğer yerleri geri almıştır. Görüldüğü gibi saltanatı elde etmek için çetin bir mücadeleye girişen şehzadeler birbirlerine karşı üstünlük kazanmak için Bizans'ın desteğine muhtaç idiler. Bizans da kendi lehine olan bu durumdan istifade etme fırsatını kaçırmamıştır. Musa Çelebi'nin gittikçe kuvvetlenmesi üzerine,³⁴ İmparator Manuel (1391-1425)'in desteğini arkasına alan şehzade Çelebi Mehmet (1413-1421) kardeşi Musa Çelebi ile 1413 yılında karşı karşıya geldi. Güçlü bir orduya sahip olan Çelebi Mehmet, Sofya yakınlarında gerçekleşen savaştan galip olarak ayrıldı.³⁵ Osmanlı Devleti'nin başına geçen Çelebi Mehmet, kardeşi Süleyman Çelebi'nin daha önce imparatorluğa bırakmış olduğu yerleri ve sağladığı imtiyazları yardımlarından dolayı Bizans'a geri verdi.³⁶

Görüldüğü üzere Ankara Savaşı sonrası, Anadolu'da olduğu gibi Balkanlar'da da Osmanlı Devleti'nin hakimiyeti kesintiye uğramıştır. Şehzadeler Osmanlı tahtını elde edebilmek için Bizans Devleti ile anlaşmalar imzalamaktan kaçınmamış, kendilerine

³² Nicol, a.g.e., s. 324-325; Ostrogorsky, a.g.e., s. 507; Kayapınar, "Yunanistan'da Osmanlı ...", s. 190.

³³ Jorga, a.g.e., s. 296; Zinkeisen, a.g.e., s. 311.

³⁴ Bkz: Jorga, a.g.e., s. 315-316;

³⁵ Jorga, a.g.e., s. 319; Nicol, a.g.e., 350; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, c. I, TTK Yay., Ankara 2011, s. 343-344.

³⁶ Nicol, a.g.e., s. 350.

yapılacak olan yardımlar karşılığında ticari imtiyazlar vermeyi ve Tesalya'daki birçok şehri Bizans'a bırakmayı göze almışlardır.

Yaygın olan görüşe göre, Tesalya ve Tırhala'nın Osmanlı Devleti'ne kesin olarak dahil olması II. Murat (1421-1451) dönemine denk gelir. Buna göre Selanik'in 1430 yılında Venedikliler'den alınması esnasında Turahan Bey eliyle Tırhala başta olmak üzere tüm Tesalya yeniden fethedilmiştir.³⁷ Evliya Çelebi, şehrin ilk defa hicri 799 (1396/97) yılında Yıldırım Bayezid zamanında Turahan Bey tarafından zaptedildiğini, hicri 852 (1448/49) yılında da II. Murat'ın Selanik ve Yenişehir'i fethetmesinden sonra Tırhala'yı Venedikliler'in elinden tekrar aldığını zikretmektedir.³⁸

Buna karşılık Kiel bu bilgilerin yanlış olabileceğini ileri sürmektedir. Makalesinde bahsettiği Tocco kroniğine dayanarak 1410 yılında Arta hakimi Arnavut Muriki Shpata'nın rakipleriyle mücadele edebilmesi için Tesalya'da bulunan Osmanlı askerlerinden yardım talep ettiğini belirtmektedir.³⁹ Bizanslı bir diplomat ve tarihçi olan Sfrancis de Eylül 1429'da Turahan Bey ile Tırhala'da bir görüşme yaptığını söylemektedir.⁴⁰ Ayrıca Tesalya bölgesinde iki aşamadan oluşan bir Türk kolonizasyonu mevcuttur. İlk kolonizasyon 1384-1402 yıllarında Evrenos Bey tarafından gerçekleştirilmiş, Ankara Savaşı ile birlikte kesintiye uğrayan bu bölgedeki iskan hareketi 1423-1455 yılları arasında devam etmiştir.⁴¹

Tüm bu bilgilerden yola çıkarak Tesalya ve Tırhala'daki Osmanlı yerleşiminin en geç 1384 yılında başladığı, ancak bölgedeki hakimiyetin zaman zaman el değiştirdiği, mutlak Osmanlı hakimiyetinin sağlanmasının ise Sultan II. Murat döneminin sonlarına kadar sürdüğü söylenebilir.

³⁷ Franz Babinger, "Tırhala", *İA*, c. 12/1, s. 249.

³⁸ Evliya Çelebi, a.g.e., s. 91.

³⁹ Kiel, "Tırhala", s. 115.

⁴⁰ *İstanbul'un Fethinin Bizanslı Son Tanığı Yorgios Sfrancis'in Anıları –Chronicon Minus-*, trc. Levent Kayapınar, Kitabevi Yay., İstanbul 2009, s. 72.

⁴¹ Levent Kayapınar, "Tesalya Bölgesinin Fatihi Turahan Bey Ailesi ve XV. –XVI. Yüzyıllardaki Hayır Kurumları" *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. 2005/1, Sa. 10, Bolu 2005, s.189.

1.4. Turahan Bey ve Ailesi

Tesalya'nın büyük bir kısmı Yıldırım Bayezid döneminde Evrenos Bey, Turahan Bey gibi uç beyleri tarafından fethedilmişti. Ancak 1402 yılında meydana gelen Ankara Savaşı sonrasında Rumeli'deki Osmanlı hakimiyeti de çökme noktasına gelmişti. Çelebi Mehmet'in kardeşlerini bertaraf ederek Osmanlı tahtına geçmesiyle birlikte devletin ana hedefi kaybedilen toprakların yeniden kazanılması olmuştur. Bu doğrultuda II. Murat döneminde Rumeli'de Osmanlı kontrolünden çıkan şehirlerin ve bölgelerin yeniden alınması için harekete geçilmiştir. Evrenos Bey'in 1417 yılında vefat etmesinden sonra, Turahan Bey de bir akıncı beyi olarak oğullarıyla birlikte bu hususta Osmanlı Devleti'ne önemli katkılarda bulunmaya devam etmişlerdir.

Tesalya fatihi olarak anılan Turahan Bey'in doğum tarihi ile ilgili bir bilgi şu an için mevcut değildir. Bazı tarihçiler tarafından Hristiyan kökenli olduğu düşünülürken, diğer tarihçiler Turahan Bey'in Türk asıllı olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir.⁴² Buna göre Turahan Bey, Batı Anadolu bölgesinden Trakya'ya gönderilmiş Türkmen gruplarından birine mensuptur.⁴³ İlgili defterlerin incelenmesi sonucunda görüldüğü üzere, Turahan Bey'in ve ailesinin diğer üyelerinin Malkara'da, günümüzde Edirne'ye bağlı Kırkkavak'da ve Dimetoka kadılığına bağlı “*Turahan Bey karyesi dimekle maruf Pakla nam karye*”de vakıflarının yoğun olarak bulunması,⁴⁴ Turahan Bey adına Kırkkavak'ta bir türbenin mevcudiyeti ve Turahan Bey'in oğlu Ömer Bey'in 1502 yılında vefatı üzerine kendisinin Malkara'da yaptırmış olduğu caminin yanındaki türbeye defnedilmesi⁴⁵ ailenin ilk olarak bu civarda yerleşmiş olabileceğini göstermektedir. Aşıkpaşazade, Hadidi gibi kaynaklar da Turahan Bey'den Türk diye söz etmektedir.⁴⁶

⁴² Turahan Bey'in Hristiyan kökenli olduğuna dair görüş için bkz.: Heath W. Lowry, *Erken Dönem Osmanlı Devleti'nin Yapısı*, çev. Kıvanç Tanrıyar, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul 2010, s. 152 ve Lowry, *Osmanlı Döneminde Balkanların Şekillenmesi 1350-1550*, çev. Ahmet Cemal, Bahçeşehir Üniversitesi Yay., İstanbul 2008, s. 6. Turahan Bey'in Türkmen olduğuna dair görüşler için bkz.: Kayapınar, “Turahan Bey ...”, s. 188 ve Feridun Emecen, “Turahan Bey”, *DİA*, c. 41, İstanbul 2012, s. 405.

⁴³ Emecen, a.g.m., s. 405.

⁴⁴ Bkz. TT 36, s. 1291, 1299.

⁴⁵ Kiel, “Tesalya”, s. 523.

⁴⁶ *Aşıkpaşazade Tarihi [Osmanlı Tarihi (1285-1502)]*, haz. Necdet Öztürk, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2013, s. 130; Emecen, a.g.m., s. 405; Kayapınar, “Turahan Bey ...”, s. 187-188.

Turahan Bey ile ilgili diğer bir tartışma konusu ise babası Paşa Yiğit'in kim olduğudur. Konuyla ilgili ilk çalışmalarda Turahan Bey'in babasının Üsküp fatihi olan Paşa Yiğit olduğu belirtilmektedir.⁴⁷ Ancak son zamanlarda yapılan araştırmalar bu bilginin doğru olmadığını göstermiştir.⁴⁸ Bu durumda Üsküp Beyi Paşa Yiğit'in Turahan Bey'in babası olamayacağının birkaç nedeni vardır. İlk olarak, İbn Kemal Turahan Bey'den Evrenos Bey'in mirahoru olarak söz eder ki bu durumda büyük bir akıncı ailesine mensup bir kişinin başka bir meşhur akıncının mirahoru olması pek de mantıklı gözükmemektedir.⁴⁹ Benzer bir şekilde Düzmece Mustafa olayını anlattığı sırada Aşık Paşazade, Turahan Bey'i ve Üsküp Beyi Paşa Yiğit'i ayrı ayrı anmış, ikisi arasında bir akrabalık ilişkisinin bulunduğu dair hiçbir ipucu vermemiştir.⁵⁰ Ayrıca ailenin Turahanoğulları olarak adlandırılması da Turahan Bey'in babası olan Paşa Yiğit'in meşhur bir bey olmadığını ispatı olarak görülebilir.⁵¹

Turahan Bey ilk defa İstanbul'un Yıldırım Bayezid tarafından 1391 yılında kuşatılması esnasında karşımıza çıkmaktadır. Sultanın emriyle Bizans'ın Karadeniz kıyılarına akınlarda bulunarak olası bir yardımı engelleme görevini İstanbul'un bu ilk kuşatılması sırasında Turahan Bey üstlenmiştir.⁵² 1394 yılında başında Yıldırım Bayezid'in bulunduğu sefer ile Osmanlı Yenişehir ovasına girmiş, Evrenos Bey'e bağlı olan Turahan Bey de Tırhala'yı 1395 yılında fethetmiştir.⁵³

Turahan Bey'in tarihi kayıtlarda görüldüğü bir başka olay Düzmece Mustafa olayıdır. Çelebi Mehmet'in 1421 yılında ölümünden sonra taht iddiasıyla ortaya çıkan Mustafa Çelebi Bizans'ın ve Aydınogullarından Cüneyt Bey'in desteğiyle 1421 Ekim'inde Edirne'de hükümdarlığını ilan etti.⁵⁴ Turahan Bey'in de aralarında olduğu Rumeli beyleri Çelebi Mustafa'nın etrafında toplanırlarken, karşı hamle olarak II. Murat

⁴⁷ Bkz.: Franz Babinger, "Turahan Bey", İA, c. 12/2, s. 105; Uzunçarşılı, a.g.e., s. 576.

⁴⁸ Bkz.: Kayapınar, "Teselya Bölgesinin Fatih Turahan Bey Ailesi ve XV. -XVI. Yüzyıllardaki Hayır Kurumları" *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. 2005/1, Sa. 10, Bolu 2005, s.183-196; Ayhan Pala, "Rumeli'de Bir Akıncı Ailesi: Gümlüoğulları ve Vakıfları", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Sa. 43, Ankara 2007, s. 137-144; Emecen, "Turahan Bey", *DİA*, c. 41, İstanbul 2012, s. 405.

⁴⁹ Kayapınar, "Turahan Bey ...", s. 186; Emecen, a.g.m., s. 405.

⁵⁰ Pala, a.g.m., s.137-138.

⁵¹ Kayapınar, "Turahan Bey ...", s. 186.

⁵² Uzunçarşılı, a.g.e., s. 273; Jorga, a.g.e., s.259; Emecen, a.g.m., s. 405.

⁵³ Kayapınar, "Yunanistan'da Osmanlı ...", s. 190; Nicol, a.g.e., s. 324.

⁵⁴ Uzunçarşılı, a.g.e., s. 377.

bu beyler üzerinde nüfuzu olduğu bilinen Mihaloğlu Mehmet Bey'i yanına aldı.⁵⁵ 1422 yılında Mihaloğlu, Mustafa Çelebi'nin tarafını tutan beylerle bir görüşme yaptı ve onları II. Murat'a tabi olmaya ikna etti.⁵⁶

1423 yılında Selanik kuşatması sırasında Sultan II. Murat, Turahan Bey dahil, bölgedeki beylerin de kuşatmaya katılmasını sağlayarak şehri sıkı bir abluka altına almıştı.⁵⁷ Osmanlı'nın bu baskısına dayanamayan Bizans da şehri Venedikliler'e teslim etti. Bunun üzerine, Turahan süvari kumandanı olarak II. Murat'ın emriyle Venedik'e gözdağı verme maksadıyla Tesalya üzerinden Mora Yarımadası'na düzenlenen seferde yer aldı.⁵⁸ Sfrancis bu seferin tarihini 22 Mayıs 1423 olarak vermekte ve Turahan Bey'in Mora'da Eksamilion adı verilen suru yıktığını belirtmektedir.⁵⁹ Bu seferde Mora Yarımadası'nda bulunan Venedik şehirleri talan edildi ve çok sayıda esir alındı. Bu sırada yarımada da bulunan Arnavutlar bir lider etrafında organize olup Osmanlı'ya karşı saldırıya geçtiler. Ancak Turahan Bey beraberindeki orduyla birlikte Arnavutları büyük bir bozguna uğrattı.⁶⁰ 1425 yılında Venedikliler Turahan Bey ile görüşerek barış görüşmelerinde bulundu.⁶¹ Turahan Bey ile bizzat görüşen bir başka kişi de Sfrancis'dir. Venedik ile Bizans arasında tartışma konusu olan Patra meselesi ile ilgili olarak 1429 yılının Eylül ayında Tırhala'da Turahan Bey ile bir görüşme yapmıştır.⁶²

Turahan Bey'in icraatlarının önemli bir kısmını Mora Yarımadası'na yaptığı akınlar oluşturmaktadır. 1423 yılındaki ilk Mora seferinden sonra Turahan Bey'i 1431 yılında tekrar Mora'da görmekteyiz.⁶³ Bu seferde Eksamilion olarak adlandırılan sur Turahan ve askerlerince tamamen yıkılmıştır.⁶⁴ Turahan'ın buradan sonraki icraatı

⁵⁵ Uzunçarşılı, a.g.e., s. 379; Emecen, a.g.m., s. 405.

⁵⁶ Uzunçarşılı, a.g.e., s. 383; Pala, a.g.m., s. 138.

⁵⁷ Zinkeisen, a.g.e., s. 410.

⁵⁸ Zinkeisen, a.g.e., s. 406; Babinger, "Turahan Bey", s. 105.

⁵⁹ *Chronicon Minus*, s. 72.

⁶⁰ Ferhan Kırıldökme Mollaoğlu, Laonikos Chalkokondyles'in Kroniği ve Değerlendirilmesi (V.-VII. Bölümler), *AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara 2005, s. 69.; Zinkeisen, a.g.e., s. 412-413.

⁶¹ Emecen, a.g.m., s. 405.

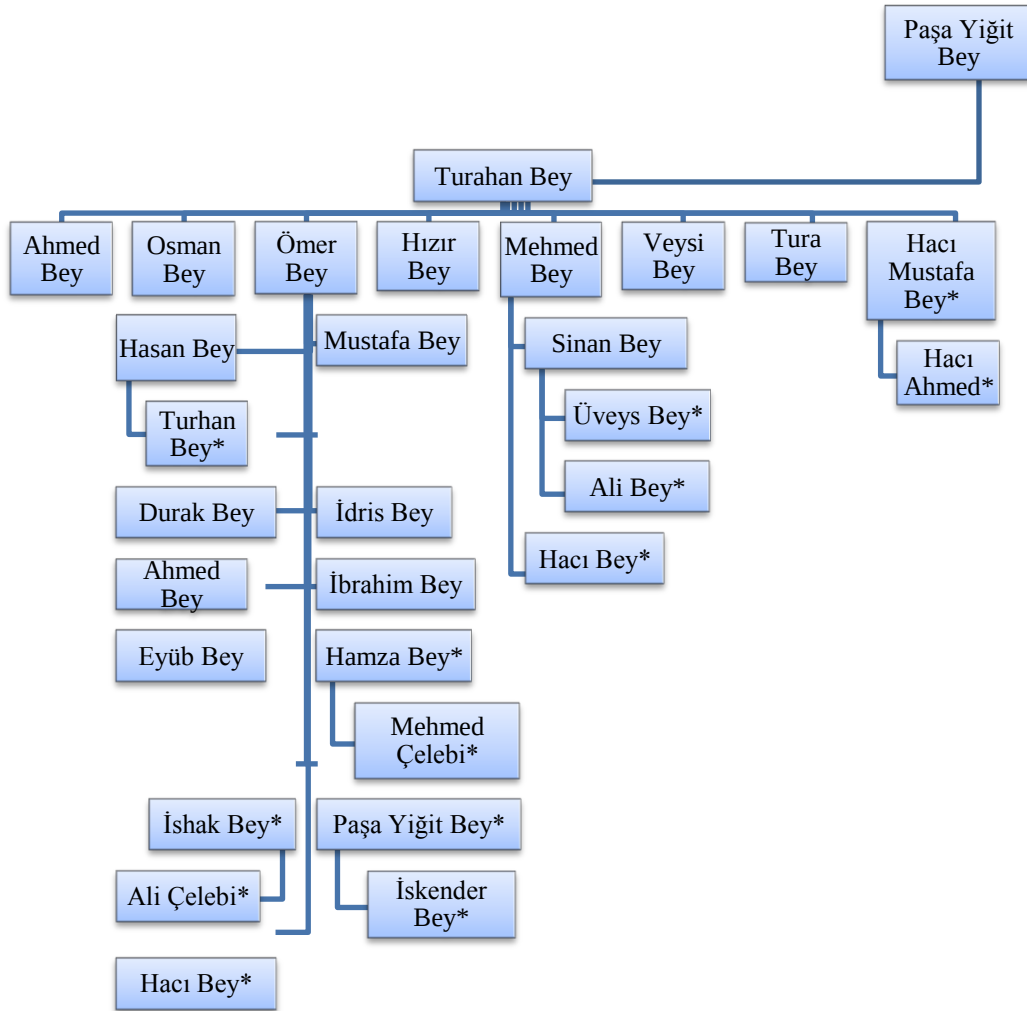
⁶² *Chronicon Minus*, s. 152.

⁶³ Jorga, a.g.e., s. 360; Kayapınar, "Yunanistan'da Osmanlı ...", s. 192.

⁶⁴ *Chronicon Minus*, s. 166; Babinger, "Turahan Bey", s. 105.

Thebai'nin Osmanlı idaresine alınmasıydı. Osmanlıların İstefe olarak adlandırdıkları bu şehir 1435 yılında Sfrancis'den hızlı davranan Turahan tarafından ele geçirildi.⁶⁵

1456 yılında vefat eden Turahan Bey Kırkkavak'ta bulunan türbesine defnedilmiştir.⁶⁶ Turahan Bey'den sonra oğlu Ömer Bey de Osmanlı hizmetinde bulunmuştur. Turahanoğlu ailesine mensup kişiler Tırhala'da vakıf yoluyla bir çok eser bırakmış, şehrin gelişmesine öncülük etmişlerdir. Meydana getirdikleri bu hayır kurumları sayesinde Osmanlı kayıtlarına geçen Turahanoğullarının aile bireylerinin izine ulaşmak mümkündür.

Grafik 1.1: Turahanoğlu Ailesi

⁶⁵ Chronicon Minus, s. 172.

⁶⁶ Emecen, a.g.m., s. 406.

Yukarıda yer alan şecere Levent Kayapınar'ın "Tesalya Bölgesinin Fatih Turahan Bey Ailesi ve XV. ve XVI. Yüzyıllardaki Hayır Kurumları" adlı makalesinde⁶⁷ yer alan şecere esas alınarak oluşturulmuştur. "*" işaretli kişiler bu çalışma neticesinde tarafımızca tespit edilen aile bireyleridir. Grafik 1.1'de "*" işareti ile gösterilen aile bireyleri ve defterlerde yer aldıkları sayfalar sırasıyla şu şekildedir:

Hacı Mustafa Bey biraderzade-i Ömer Bey, TT 36, s. 1309;

Hacı Ahmed bin Hacı Mustafa Bey, TT 60, v. 205a;

Hacı Bey veled-i Mehmet Bey, TT 36, s. 130

Hasan Bey oğlu Turhan Bey, VD 743, s. 143/33-7;

Üveys Bey bin Sinan, TT 105, s. 376;

Ali Bey bin Sinan, TT 105, s. 376;

Hamza Bey bin Ömer Bey, TT 367, s. 248;

Mehmet Çelebi veled-i Hamza Bey, TT 105, s. 376;

Paşa Yiğit veled-i Ömer Bey, TT 36, s. 131;

İskender Bey veled-i Paşa Yiğit, TT 36, s. 131;

İshak Bey bin Ömer Bey, TT 36, s.130;

Ali Çelebi bin İshak Bey, TT 105, s. 376;

Hacı Bey veled-i Ömer Bey, TT 36, s. 131.

⁶⁷ Kayapınar, "Turahan Bey ...", s. 194.

BÖLÜM II

2. TIRHALA NÜFUSU VE MAHALLELERİ

2.1. Tırhala'nın Demografik Yapısı

Konu edindiğimiz dönem içerisinde Tırhala şehrinin demografik yapısını incelediğimizde temel olarak göze çarpan üç unsur bulunmaktadır ki bunlar Müslümanlar, Hristiyanlar ve Yahudilerdir. Tırhala nüfusu içerisinde Müslüman ve Hristiyan nüfusun genelde başa baş gittiği, iki kesim arasında çok keskin bir farkın bulunmadığı görülmektedir. Şehre Yahudilerin yerleşmeye başlamasıyla birlikte de bu grup azınlığı oluşturmaya başlamıştır. Bu dini yapılanmanın haricinde Tırhala'da Arnavut kökenli kişilerin de yaşadığını söyleyebiliriz. Nitekim 1454 yılında şehirde bir Arnavut mahallesinin bulunduğu bilinmektedir.⁶⁸ Şehirdeki bu Arnavut mevcudiyetinin 1320'li yıllarda başlayan Arnavut göçleriyle⁶⁹ alakalı olması muhtemeldir. Bölgenin maruz kaldığı istila ve göçlerin şehrin etnik yapısını da etkilediği böylelikle ortaya çıkmaktadır.

Tırhala şehrinin nüfusunu incelediğimiz bu bölümde tahrir defterlerinde yer alan bilgiler temel alınmıştır. Tarafımızca sunulan nüfus bilgilerinin elde edilmesinde takip edilen yöntem şu şekildedir. Mahallelerde kaydedilen hane⁷⁰ sayısı Ömer Lütfi

⁶⁸ *Sancak-ı Tırhala ...*, s. 7.

⁶⁹ Nicol, a.g.e., s. 190.

⁷⁰ Hane: Osmanlı Devleti'nin vergi sisteminde baba, anne ve çocukları kapsayan bir birimdir. Detaylı bilgi için bkz.: Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Tarih Sözlüğü*, Paradigma Yay., İstanbul 2011, s. 291.

Barkan'ın öne sürdüğü 5 katsayısı⁷¹ ile çarpılmıştır. Elde edilen rakama mücerred⁷² ve bive⁷³ sayıları da ilave olunarak toplam nüfus sayısına ulaşılmıştır.

Yıllara göre Tırhala'nın nüfusunu incelediğimizde, şehrin devamlı bir büyüme gösterdiği açıkça ortaya çıkmaktadır. 1454 yılında şehirde sekiz adet Müslüman mahallesi ve bu mahallelerde yaşayan 1.085 kişi bulunmaktadır. Buna karşılık aynı tarihte şehirdeki Hristiyan mahallelerin sayısı altıdır ve buralarda yaşayan Hristiyanlar 1.142 kişi ile nüfusun %51'ini oluşturmaktadır. Dolayısıyla 1454 yılında Tırhala'nın merkez nüfusu 2.227 kişiden meydana gelmektedir.

1466 yılına ait icmal defteri⁷⁴ Tırhala'nın nüfusunu Müslümanlar için 317 hane, 77 mücerred ve 81 bive olarak verir. Bu verilere göre şehirde 1.743 Müslüman yaşamaktadır. Hristiyanlar ise 205 hane, 53 mücerred ve 20 bive ile 1.098 kişiye gerilemiştir. 1466 yılına ait toplam nüfusun ise 2.841 kişi olduğu ortaya çıkmaktadır.

1506 yılında ise Tırhala'nın Müslüman mahalle sayısı on üçe, Hristiyan mahalle sayısı ise yediye yükselmiştir. Müslüman mahallelerindeki nüfus 1.301 kişiden oluşmaktadır. Çoğunluğunu Turahan Bey ailesine mensup beylerin akrabalarının oluşturduğu ve taallukat olarak kaydedilen 147 kişiyi de bu rakama dahil ettiğimizde toplam Müslüman nüfus 1.448'e ulaşmaktadır. Bu tarihte yedi Hristiyan mahallesinde ise toplamda 1.577 kişi ikamet etmektedir. Bunlara ek olarak özel imtiyazlarla⁷⁵ Tırhala'ya yerleşen 95 kişilik bir Yahudi cemaati de bu tarihten sonra Tırhala'nın nüfusu içinde yer almaya başlamıştır. Şehrin bu dönemdeki toplam nüfusu 3.120 kişi olarak hesaplanmaktadır.

⁷¹ Hane kavramı ve katsayısı ile ilgili görüşler için bkz.: Ömer Lütfi Barkan, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi", *Türkiyat Mecmuası*, c. X, İstanbul 1951, s. 1-25.; Nejat Göyünç, "Hane Deyimi Hakkında", *İÜEF Tarih Dergisi*, Sa. 32, İstanbul 1979, s. 331-348.

⁷² Mücerred: Evli olmayan, geçimini kendi sağlayabilen vergi mükellefi erkekleri ifade eden bir terimdir. Bkz.: Ünal, a.g.e., s. 493.

⁷³ Bive: Vergi ödemekle yükümlü dul kadınları ifade eden bir terimdir. Bkz.: Ünal, a.g.e., s. 125.

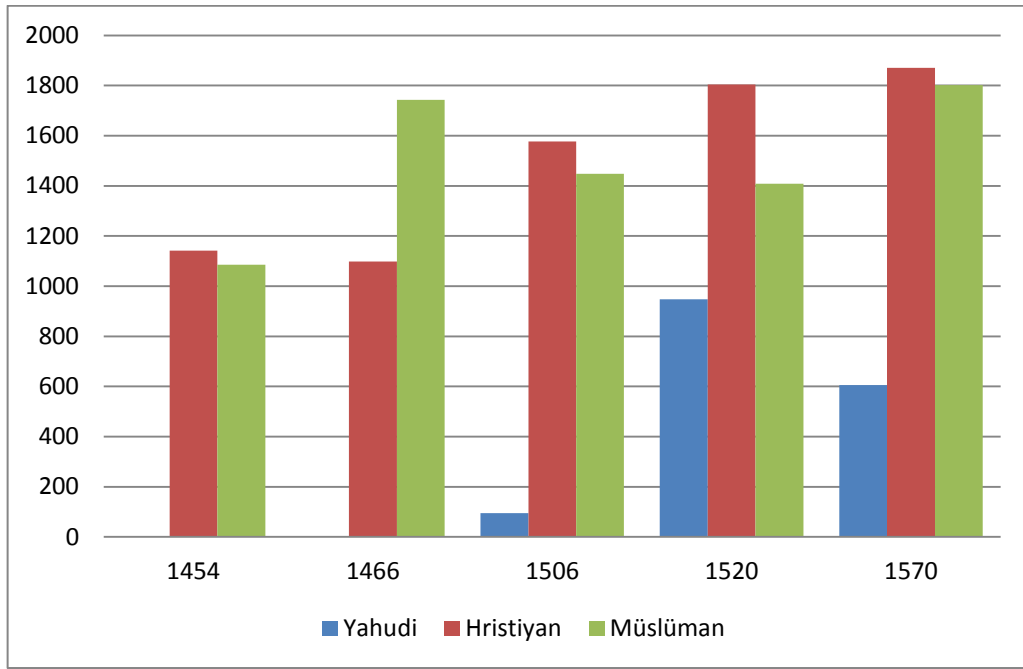
⁷⁴ BOA, MAD 66, v.8b.

⁷⁵ Vakıf dükkanlarında kira ile oturan bu Yahudi cemaati Tırhala kadısı imzası ile sahip oldukları hicri 12 Zilka'de 902 (12 Temmuz 1497) tarihli hükm-ü hümayun gereğince kimsenin yerinde ziraat etmediklerinde ispençeden muaf tutulmuşlardır. Ayrıca hüküm gereğince istediklerinde rençberlik ve ticaret ile uğraşmaları da serbest bırakılmıştır. Konuyla ilgili olarak bkz.: BOA, TT 36, s. 139.

1520 yılına gelindiğinde Müslüman nüfusun yaşadığı mahalle sayısının yirmi üçe çıktığı görülmektedir. Ancak bu mahallelerde yaşayanların sayısı bir önceki döneme göre azalarak 1.448 kişiden 1.409 kişiye gerilemiştir. Buna karşılık bu tarihte Müslümanlar ile Hristiyanlar arasındaki nüfus farkı açılmıştır. Sekiz mahalleden ibaret olan Hristiyan nüfus 1.804 kişiden oluşmaktadır. Bu değerlerden anlaşılacağı üzere Hristiyanlar, Müslümanlara göre daha derli toplu bir yerleşimi tercih etmişlerdir. 1520 yılında göze çarpan bir başka unsur da Yahudilerin şehir içindeki sayısı olmuştur. Bu tarihte, %23'lük bir oran ile şehirde Yahudilerin iskan ettiği üç mahalle bulunmakta ve buralarda yaşayan Yahudi sayısının 948 kişi olduğu görülmektedir. Bu verilere göre şehirdeki toplam yerleşimci sayısı 4.161 kişi olarak belirmektedir.

1570 yılı Tırhala için farklı bir dönemi işaret etmektedir. Zira bu dönemde eskiden olduğu gibi her unsurun kendine ait mahallesi olmakla birlikte, Müslümanlar tarafından iskan edilen mahallelerde gayrimüslim unsurların da yaşadığı görülmektedir.⁷⁶ Müslümanların %42, Hristiyanların %44 ve Yahudilerin %14 oranına sahip olduğu Tırhala şehrinde, 1520 yılında yirmi üç olan mahalle sayısı bu dönemde yirmi altıya ulaşmıştır. Müslümanların yaşadığı bu mahallelerde 1.802 kişi kaydedilmiştir. Hristiyan nüfusa bakıldığında yedi mahalle ve bir cemaatten oluştukları gözlenmiştir. Müslüman mahallelerinde ikamet eden otuz altı Hristiyanı da ilave ettiğimizde şehrin Hristiyan nüfusu 1.870 olarak karşımıza çıkmaktadır. Tırhala'daki Yahudi nüfusunda ise bir önceki döneme göre bir azalma söz konusudur. İki Yahudi mahallesinde toplamda 606 kişi yaşamaktadır. Bu değerlere göre şehrin toplam nüfusu 4.278 kişidir.

⁷⁶ Bu mahalleler Cami-i Kebir, Kuyumcu Hamza, Mezidoğlu, Kara Hızır ve Tabbağan mahalleleri olup konu ile alakalı ayrıntılar adı geçen mahallelerin ele alındığı kısımlarda zikredilmiştir.

Grafik 2.1: Yıllara Göre Tırhala Nüfusu

Yukarıdaki grafikte görüldüğü üzere Tırhala'daki Müslüman ve gayrimüslim nüfus inişli çıkışlı bir seyir takip etmiştir. Şehirdeki Hristiyan nüfusun fazlalığı şehrin ilk sakinlerinin Hristiyanlar olduğunu göstermektedir. 1466 yılında görülen oldukça az bir orandaki azalışın ardından Tırhala'daki Hristiyan nüfus sürekli bir artış sergilemiştir. Fetihden sonra Osmanlı Devleti tarafından şehre yerleştirilen Müslüman nüfus ise yıllar içinde azalıp çoğalarak düzenli bir gelişim gösterememiştir. Bu durumu izah etmek için kaynaklarda net bir ifade bulunmadığından çeşitli yorumlar yapılabilir. Osmanlı Devleti fethettiği yerlerde düzen kurmak ve asayiş sağlamaya adanmış iskan ve toplu sürgün sistemini kullanmıştır.⁷⁷ Tırhala'nın Müslüman nüfusundaki bu dalgalanmanın sebebi de devlet tarafından uygulanan bu sistem olabilir. Benzer bir durum şehir nüfusuna 1506 yılında dahil olan Yahudiler için de geçerlidir. Yahudi nüfusundaki iniş çıkış ise büyük ihtimalle, Yahudilerin Osmanlı ülkesine dalgalar halinde göç etmelerinden ve kademeli olarak Osmanlı Devleti'nin diğer şehirlerine yayılmalarından kaynaklanmaktadır.⁷⁸

⁷⁷ Halil İnalcık, "Osmanlı Fetih Yöntemleri", *Cogito Osmanlılar Özel Sayısı*, Sa. 19, İstanbul 1999, s. 127-128.

⁷⁸ David B. Ruderman, *Erken Modern Dönem Yahudi Tarihi*, İnkılap Yay., İstanbul 2013, s. 20.

1668 yılının Ramazan ayının on beşinden sonra Edirne'den hareket eden⁷⁹ Evliya Çelebi Tırhala şehrini de ziyaret etmiştir. Evliya Çelebi'ye göre bu tarihte şehirde on altı Müslüman, sekiz Hristiyan mahallesi bulunmakta, ancak Yahudi mahallesi bulunmamaktadır.⁸⁰

2.2. Tırhala Mahalleleri

2.2.1. Müslümanlar Tarafından İskan Edilen Mahalleler

2.2.1.1. Mahalle-i Cami

Tırhala şehir merkezinden bahseden defterlerde genelde ilk sırayı alan Mahalle-i Cami şehrin en eski mahallelerinden biridir. Bu mahalle “Cami-i Kebir” adıyla hicri 1207 tarihli bir şeriye sicilinde de zikredilmiştir.⁸¹ İlk olarak 1454 yılında rastladığımız bu mahalle içlerinde bir mücerred olmak üzere 25 haneden oluşmaktadır.⁸² 121 kişinin yaşadığı bu mahallede ihtida⁸³ eden bir kişi de bulunmaktadır. Süleyman adlı bu şahıs için “Yahudiden Müslüman olmuş” notu düşülmüştür.⁸⁴

1506 yılına geldiğimizde mahallede bulunan hane sayısı 25, mücerred sayısı ise 4'e yükselmiştir.⁸⁵ Böylece bu tarihteki mahalle nüfusu 129 olarak karşımıza çıkmaktadır. 1520 yılında tutulan kayda “Mahalle-i Cami'i Kebir” şeklinde geçen

⁷⁹ Evliya Çelebi, a.g.e., s. 31.

⁸⁰ Evliya Çelebi, a.g.e., s. 91.

⁸¹ 801 no'lu 1793 tarihli Tırhala şeriye sicili, s. 122.

⁸² BOA, MAD 10, v. 1-2a.

⁸³ İhtida: İslam dinini kabul etmek manasına gelir. Bkz.: Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi, Ankara 2013, s. 481.

⁸⁴ *Sancak-ı Tırhala ...*, s. 2. Tırhala şehrinde ihtida olayı yaygın değildir. 1454 yılındaki kayıtlarda ihtida edenlerin sayısı 5 ile sınırlı kalmıştır. Bu durum Osmanlı Devleti'nde ihtida hareketlerinin çok büyük oranlarda gerçekleşmediği iddialarını destekler niteliktedir. Söz konusu iddialar için bkz.: Hava Selçuk, “Tapu Tahrir ve Maliyeden Müdevver Defterlere Göre Rumeli'de İhtida Hareketleri (1432-1482), *EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sa. 12, Kayseri 2002, s. 89-104.; Alpaslan Demir, “Tahrir Defterlerine Göre 16. Yüzyılda İhtida Hareketleri, *Gazi Türkiyat Dergisi*, Sa. 4 / Bahar, Ankara 2009, s. 199-206.

⁸⁵ BOA, TT 36, s. 125.

mahalledeki hane sayısı 16'ya, mücerred sayısı ise 2'ye düşmüştür.⁸⁶ Buna ek olarak mahalle nüfusuna akıncı olarak 2 kişi yazılmıştır.

Osmanlı şehirlerinin en önemli özelliklerinden biri de farklı dini ve etnik grupların birbirinden ayrı mahallelerde yaşamaya eğilimli olmalarıdır.⁸⁷ Tırhala'da da 1570 yılına kadar Müslümanlar ve gayrimüslimler ayrı mahallelerde yaşamaktaydı. Ancak 1570 yılı kayıtları, Tırhala'daki mahallelerden bazılarında Müslüman ve gayrimüslimlerin birlikte yaşadığını ortaya koymuştur. Cami mahallesi de 1570 yılında bu nitelikte bir mahalledir.⁸⁸ Söz konusu mahalle “Cemaat-i Müslümanan” ve “Cemaat-i Yahudiyan”dan teşekkül etmektedir. Buna göre mahallede 17 Müslüman hanesi, 6 adet Müslüman mücerred ve 3 adet Yahudi hanesi bulunmaktadır.

2.2.1.2. Mahalle-i Tabbağan

Tabbağan⁸⁹ mahallesi ilk olarak 1454 tarihli Maliyeden Müdevver defterde yer almaktadır.⁹⁰ Çoğunluğunu tabbağların oluşturduğu mahallede 21 hane ve 1 mücerred kayıtlıdır. Adını bir meslekten alan mahallelerde nüfusun çoğunluğunun aynı mesleği icra eden kişilerden oluştuğu görülmektedir. Ancak bu durum mahallede farklı bir meslekten veya farklı bir dinden olan kişilerin ikamet etmesine engel teşkil etmemektedir.⁹¹ Nitekim 1570 yılında “*Mahalle-i Cemaat-i Tabbağan-ı Müslim*” olarak anılan mahallede gebran⁹² olarak kaydedilen 4 mücerred yaşamaktadır. Müslümanların mahalle içinde cemaat olarak kaydedilmiş olmaları aynı mahalleyi Hristiyan tabbağ

⁸⁶ BOA, TT 105, s. 373.

⁸⁷ Konuyla ilgili detaylar için bkz.: Mehmet Öz, “Osmanlılar-Sosyal Hayat”, *DİA*, c. 33, Ankara 2007, s. 534; Ali İhsan Karataş, “Bursa'daki Uygulamalar Işığında Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslimlerin Meskenleriyle İlgili Düzenlemeler”, *UÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. 16, Sa. 2, Bursa 2007, s. 126.

⁸⁸ TKGM, KKA, TT 56, v. 86a.

⁸⁹ Tabbağ kelimesi, hayvan derilerini işleyerek sanayi kullanımına hazır hale getiren zanaatkarı tanımlayan debbağ kelimesi ile aynı anlamı taşır. Tabbağan ise tabbağ kelimesinin çoğul halidir. Çalışmamızda tabbağ şeklinin tercih edilmesinin sebebi kullandığımız defterlerde kelimenin “ط - tı” harfi ile yazılmış olmasıdır. Meslek ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.: Erdoğan Merçil, *Türkiye Selçukluları'nda Meslekler*, TTK Yay., Ankara 2000, s. 33-35.

⁹⁰ MAD 10, v. 2a.

⁹¹ Öz, “Osmanlı Toplumu ...”, s. 534.

⁹² Gebran: Osmanlılar tarafından Müslüman olmayanlara verilen isimdir. Defterlerde ise genellikle Hristiyanları tabir etmek için kullanıldığı görülmektedir. Bkz.: Ünal, a.g.e., s. 263.

cemaatiyle paylaştıklarını göstermektedir. Mahallenin Müslüman nüfusu ise 19 hane ve 21 adet mücerredten ibarettir.⁹³

2.2.1.3. Mahalle-i Bolayır

Osmanlı Tırhala'sında uzun zaman varlığını koruyan Bolayır⁹⁴ mahallesi şehrin en eski mahallelerinden olup çalışmamızda kullandığımız defterlerin hemen hepsinde yer almaktadır. Bolayır mahallesinin varlığını en az 1793 yılına kadar devam ettirdiği görülmektedir.⁹⁵ 1454 yılında mahallede 26 hane, 1 adet mücerred ve 1 adet bive ile 132 vergi mükellefi bulunmaktadır.⁹⁶ 1506 yılında mahalle büyüyerek hane sayısı 40'a, mücerred sayısı 2'ye, mahallenin toplam nüfusu ise 202'ye yükselmiştir.⁹⁷ 1520 tarihli kayda göre ise mahalle 20 hane, 2 mücerred, 1 akıncı ve 3 çeltükçüden oluşmaktadır.⁹⁸ 1570 yılına gelindiğinde ise Bolayır mahallesi nüfusu 26 hane ve 9 mücerred ile 139 kişi olarak karşımıza çıkmaktadır.⁹⁹

2.2.1.4. Mahalle-i Kassab Ahmed

Kasap Ahmet mahallesi Tırhala'nın ilk mahallelerinden biridir. Kasap Ahmet şahıs adı olarak Turahan Bey'e ait 1466 tarihli vakfiyede de yer almaktadır.¹⁰⁰ 1454 yılında da bu mahallede kaydedilen ilk isim de Kasap Ahmet'tir.¹⁰¹ Toplamda 112 kişinin yaşadığı mahalle 22 hane ve 2 biveden müteşekkildir. Ancak mahalle bu tarihten

⁹³ TKGM, KKA, TT 56, v. 89a.

⁹⁴ Bolayır günümüzde Çanakkale ilinin Gelibolu ilçesine bağlı bir köydür. Osmanlı döneminde ise Bolayır, Osmanlı Devleti'nin en önemli askeri üslerinden biriydi. Özellikle Osmanlı Devleti'nin Rumeli'ye geçişi sırasında ilk hareket noktalarından birini oluşturmuştur. Bu yerleşim yerinin Tırhala'daki bir mahalleye adını vermiş olması, Osmanlı Devleti'nin Bolayır'dan Tırhala'ya azımsanamayacak miktarda nüfus aktardığını göstermektedir. Bu durum aynı zamanda Tırhala şehrine yapılan göçlerin hangi güzergah doğrultusunda gerçekleştirildiğine dair bir fikir oluşturmaktadır. Bkz.: Halil İnalıcık, "Türkler ve Balkanlar", *BAL-TAM Türklük Bilgisi* 3, Prizren 2005, s. 23.

⁹⁵ Tırhala sicili, s. 122.

⁹⁶ MAD 10, v. 3b.

⁹⁷ TT 36, s. 127.

⁹⁸ TT 105, s. 374.

⁹⁹ TT 56, v. 86a - 87b.

¹⁰⁰ VGMA, VD 743 s. 146/34-4

¹⁰¹ MAD 10, v. 3b – 3a.

sonra Osmanlı kayıtlarında yer almamaktadır. Kaynaklarda bu durumu açıklayıcı belirgin bir ifade olmasa da, şehre yapılan yeni bir göç dalgası neticesinde şehrin Müslüman nüfusunun değişmesi ve böylelikle bu mahallenin ortadan kalkmış olması ihtimaller arasındadır. Nitekim 1454 yılındaki birçok mahalle adına daha sonraki yıllarda rastlanılmamakta ve bu ihtimal güç kazanmaktadır.

2.2.1.5. Mahalle-i Kazzaz Mustafa

İzine sadece 1454 yılında rastladığımız mahallelerden bir diğeri de Kazzaz Mustafa mahallesidir.¹⁰² Bu mahallede kayıtlı 19 hanede 95 kişinin yaşadığı görülmektedir.

2.2.1.6. Mahalle-i Helvayi Ali

Kasap Ahmet mahallesi ile aynı durumda olan bir başka mahalle Helvayi¹⁰³ Ali mahallesidir. Mahalle adını ilk sırada helvacı olarak kayıtlanan Ali adlı kişiden almaktadır. 1454 tarihinde Helvayi Ali mahallesinde 1 mücerred ve 25 hane bulunmaktadır.¹⁰⁴

2.2.1.7. Mahalle-i Yazıcı Hızır

1454 yılında Yazıcı Hızır mahallesinde 25 hane, 2 bive ve 1 mücerred kayıtlanmıştır.¹⁰⁵ Mahalleye adını veren Yazıcı Hızır ise tahrir yazımında ikinci sırada yer almıştır. Toplamda 128 kişinin yaşadığı Yazıcı Hızır mahallesinde bir kişiden “Hamza veled-i Martin” şeklinde bahsedilmektedir. Baba adından eskiden gayrimüslim olduğu anlaşılan bu şahsın ihtida ettiği açıktır. Bu mahallede dikkati çeken bir başka

¹⁰² MAD 10, v. 3a.

¹⁰³ Helvayi: Helva yapan, helvacı. Bkz.: Devellioğlu, a.g.e., s. 407.

¹⁰⁴ MAD 10, v. 3a – 4b.

¹⁰⁵ MAD 10, v. 4a – 5b.

isim de ahriyan¹⁰⁶ olarak kaydedilen İnebeyi'dir. Ahriyan kelimesi İnalıcık tarafından “dünyevi bir amaçla Müslüman olanlar” şeklinde tanımlanmıştır.¹⁰⁷ Mahallede ikamet eden Ali adlı bir kişi de “*birader-i Martolos*¹⁰⁸ *İlyas*” olarak kaydedilmiştir. Bu kişinin de ihtida ettiği ortadadır.

2.2.1.8. Mahalle-i Birgi

Birgi¹⁰⁹ mahallesi tespit edebildiğimiz kadarıyla izine sadece 1454 ve 1506 yıllarında rastladığımız bir mahalledir. 1454 yılında Birgi mahallesi 52 hane, 2 mücerred ve 3 biveden müteşekkildir.¹¹⁰ Bu tarihte mahallede ahriyan olarak kaydedilen Yusuf isimli bir kişi bulunmaktadır. Mahallenin 1506 yılındaki nüfusunda ise bir daralma olduğu görülmektedir. Bu tarihte Birgili adıyla zikredilen mahalle 23 hane ve 2 mücerredten ibarettir.¹¹¹

¹⁰⁶ Mehmet Ali Ünal'ın sözlüğünde bu isim “ahiryân” olarak geçmektedir. Kelimenin ihtida etmiş Rum anlamına geldiği belirtilmiştir. Bkz.: Ünal, a.g.e., s. 21.

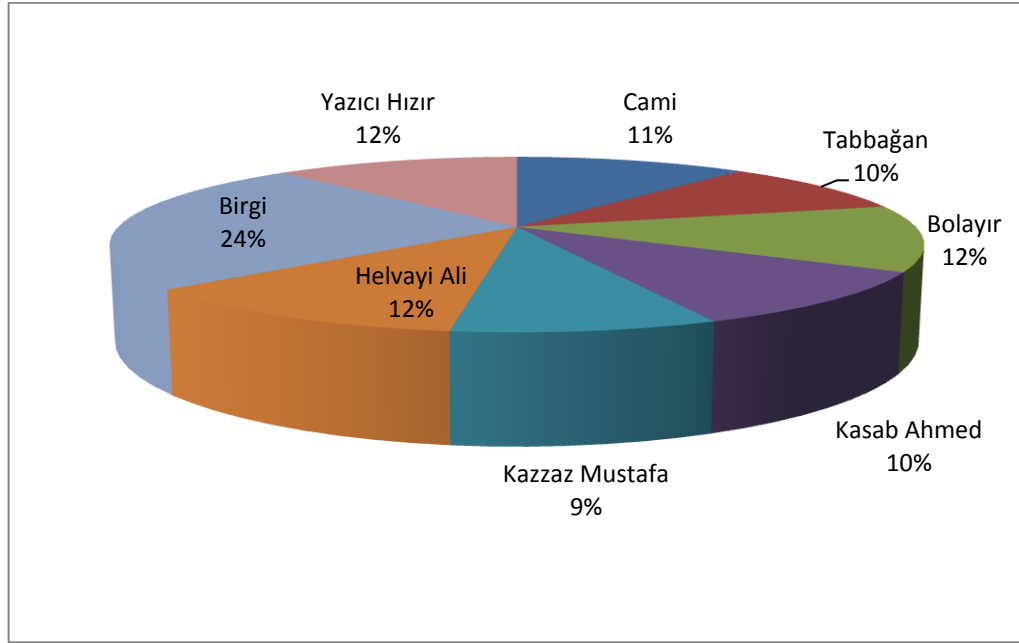
¹⁰⁷ İnalıcık, “Türkler ve Balkanlar”, s. 33.

¹⁰⁸ Martolos: Hristiyanlardan meydana gelen bir Osmanlı askeri teşkilatına ve bu teşkilata mensup kişilere verilen addır. Bkz.: Ünal, a.g.e., s. 445.

¹⁰⁹ Birgi günümüzde İzmir'e bağlı Ödemiş ilçesinde bulunan bir mahalledir. Geçimşte ise Birgi, Aydınogulları Beyliği'ne başkentlik yapmış, kültürel açıdan oldukça zengin bir şehir olmakla birlikte, II. Murat döneminde kesin olarak Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştır. Tırhala'daki Birgi mahallesi de adını büyük ihtimalle bu şehirden almıştır. Birgi'nin Osmanlı Devleti'ne ilhakından sonra toplu sürgün sistemi ile burada ikamet eden halk Tırhala'ya göç ettirilmiş, ve bu kişiler Tırhala'daki yeni mahallelerine geldikleri yerin ismini vermiş olabilirler. Birgi şehri ile ilgili bilgi için bkz.: Feridun Emecen, “Birgi”, *DİA*, c. 6, Ankara 1992, s. 189-191.

¹¹⁰ MAD 10, v. 4b – 4a.

¹¹¹ TT 36, s. 128.

Grafik 2.2: 1454 Yılı Tırhala'nın Müslüman Nüfusu

2.2.1.9. Mahalle-i Mezidoğlu ve Mahalle-i İshak Bey

1506 yılında 16 hane ve 3 mücerredten oluşan Mescid-i Veled-i Mezid mahallesi,¹¹² 1520 yılında mahalle-i Mezidoğlu adı altında 16 hane ve 2 mücerred olarak varlığını devam ettirmiştir.¹¹³ İshak Bey mahallesi ile ilgili ilk kayıt ise 1506 yılı verilerine dayanmaktadır. Taallukat-ı İshak Bey veled-i Ömer Bey el-merhum başlığı altında 17 neferan kaydedilmiştir.¹¹⁴ 1520 yılında mahalle olarak anıldığında ise 3 hane ve 7 taallukattan oluşmaktadır.¹¹⁵ Daha önce ayrı ayrı zikredilen bu iki mahalle 1570 yılına gelindiğinde mahalle-i Mezidoğlu maa İshak Bey adıyla tek bir başlıkta kaydedilmiştir. Bu tarihte 12 Müslüman hanesi, 2 Müslüman mücerred ve 3 gayrimüslim hanesi bu mahallede bir arada yaşamaktadır.¹¹⁶

¹¹² TT 36, s. 125.

¹¹³ TT 105, s. 375.

¹¹⁴ TT 36, s. 130.

¹¹⁵ TT 105, s. 376.

¹¹⁶ TT 56, v. 87b.

2.2.1.10. Mahalle-i Mescid-i Mehmet Bey Veled-i Lala

Mescid-i Mehmet Bey veled-i Lala mahallesi 1506 yılından itibaren takip edebildiğimiz mahallelerdendir. 12 hane ve bir mücerreden ibaret olan bu mahallede toplamda 61 kişinin yaşadığını hesaplayabiliriz.¹¹⁷ 1520 yılında da mahallede 13 hane bulunmakla birlikte,¹¹⁸ 1570 yılında Cami-i Mehmed Bey veled-i Lala Hamza mahallesi olarak kaydedilen mahallede bu rakam 10 hane ve 7 mücerred ile 57 kişiye düşmüştür.¹¹⁹

2.2.1.11. Mahalle-i Hacı Umur

Tırhala şehrinin küçük mahallelerinden biri olan Hacı Umur mahallesinde 1506 yılında 10 hane kayıtlı gözükmemektedir.¹²⁰ 1520 yılında bu sayının 3 haneye kadar düştüğü dikkati çekmektedir.¹²¹ Hacı Umur mahallesi 1570 yılında ise 4 hane olarak varlığını devam ettirmiştir.¹²²

2.2.1.12. Mahalle-i Kuyumcu Hamza

Kuyumcu Hamza mahallesi 1506 yılında 31 hane ve bir mücerred olmak üzere 156 kişiden oluşmaktaydı.¹²³ 1520 yılında mahallede 23 hane, 2 akıncı ve 2 mücerredin kayıtlı olduğu görülmektedir.¹²⁴ 1570 yılında mahallede ikisi gayrimüslim bive olmak üzere 145 kişi yaşamaktadır.¹²⁵

¹¹⁷ TT 36, s. 126.

¹¹⁸ TT 105, s. 377.

¹¹⁹ TT 56, s. 87a.

¹²⁰ TT 36, s. 126.

¹²¹ TT 105, s. 375.

¹²² TT 56, v. 89a.

¹²³ TT 36, s. 126.

¹²⁴ TT 105, s. 373.

¹²⁵ TT 56, v. 86a.

2.2.1.13. Mahalle-i Mescid-i Çaşnagir Ayas

Nüfusunu 1506 yılında 77 kişinin oluşturduğu Mescid-i Çaşnagir Ayas mahallesinde¹²⁶ 1520 yılında 39 kişinin yaşadığı görülmektedir.¹²⁷ 1570 yılında söz konusu mahallenin nüfusunda büyük bir artış meydana gelmiştir. Buna göre mahallenin bu tarihteki nüfusu 112 kişidir.¹²⁸

2.2.1.14. Mahalle-i Mescid-i Karadoğan

Tırhala şehrinin kalabalık mahallelerinden biri olan Karadoğan mahallesinin 1506 yılındaki nüfusu 193'dür.¹²⁹ 1520 yılında mahallenin nüfusunda dikkat çeken bir azalma olmuş, nüfus 103 kişiye gerilemiştir.¹³⁰ Karadoğan mahallesinde 1570 yılı itibari ile 28 hane ve 8 mücerred bulunmaktadır.¹³¹ Böylece mahallenin nüfusu yükselerek 148 kişiye ulaşmıştır.

2.2.1.15. Mahalle-i Dizdar

Dizdar mahallesi 1506 yılında 20 hane ve 3 mücerredten oluşmaktadır.¹³² 1520 yılına gelindiğinde mahallede 19 hane ve 4 mücerredin yaşadığı görülmektedir.¹³³ 1570 yılında mahalle-i Dizdar Hoşkadem olarak anılan mahallede nüfus 17 hane ve 5 mücerred ile 90 kişiye gerilemiştir.¹³⁴

¹²⁶ TT 36, s. 126-127.

¹²⁷ TT 105, s. 373-374.

¹²⁸ TT 56, v. 87b.

¹²⁹ TT 36, s. 127.

¹³⁰ TT 105, s. 374.

¹³¹ KK 56, v. 87b – 87a.

¹³² TT 36, s. 128.

¹³³ TT 105, s. 374.

¹³⁴ TT 56, v. 87b – 88a.

2.2.1.16. Mahalle-i Çilehane

Tırhala'nın küçük mahallelerinden biri olan Çilehane mahallesinde 1506 yılında 11 hane bulunmaktadır.¹³⁵ 1520 yılında da mahalle 12 haneden müteşekkildir.¹³⁶ 1570 yılı nüfusu ise 7 hane ve 2 mücerred ile 37 kişidir.¹³⁷

2.2.1.17. Mahalle-i Mescid-i İskender Bey

Tırhala'nın küçük mahallelerinden bir diğeri de İskender Bey mahallesidir. Mahallenin nüfusu 1506 yılında 35,¹³⁸ 1520 yılında 42,¹³⁹ 1570 yılında 49 kişi olarak kaydedilmiştir.¹⁴⁰

2.2.1.18. Mahalle-i Mescid-i Akça

1506 yılında 8 haneden ibaret olan Mescid-i Akça mahallesinde¹⁴¹ 1520 yılında 6 hane ve 2 mücerred kayıtlanmıştır.¹⁴² 1570 yılında ise mahallede 12 hane ve 3 mücerredin yaşadığı görülmektedir.¹⁴³

2.2.1.19. Mahalle-i Kara Hızır

Kara Hızır mahallesi karşımıza ilk olarak 1520 tarihli kayıta çıkmaktadır. Buna göre mahallede 53 kişi yaşamaktadır.¹⁴⁴ 1570 yılında ise mahallede Müslümanların ve gayrimüslimlerin bir arada yaşadığı görülmektedir. 4 hanesinin

¹³⁵ TT 36, s. 128.

¹³⁶ TT 105, s. 375.

¹³⁷ TT 56, v. 87a.

¹³⁸ TT 36, s. 129.

¹³⁹ TT 105, s. 375.

¹⁴⁰ TT 56, v. 88a.

¹⁴¹ TT 36, s. 129.

¹⁴² TT 105, s. 375.

¹⁴³ TT 56, v. 88a.

¹⁴⁴ TT 105, s. 373.

Müslüman, 3 hanesinin de gayrimüslim olduğu Kara Hızır mahallesi bu tarihte 35 kişiden ibarettir.¹⁴⁵

2.2.1.20. Mahalle-i Baba Muhiddin

Adına ilk kez 1520 yılında tesadüf ettiğimiz mahallelerden biri olan mahalle-i Baba Muhiddin 5 hane, 3 çeltükçü,¹⁴⁶ 2 akıncı ve bir mücerreden oluşmaktadır.¹⁴⁷ 1570 yılına gelindiğinde ise hane sayısı 12 olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁴⁸

2.2.1.21. Mahalle-i Yakub Ece Mescid-i Turahan Bey

1520 yılında mahalle-i Yakub Ece mescid-i Turahan Bey olarak anılan mahallede 13 hane ve bir mücerred yaşamaktadır.¹⁴⁹ Mahallenin 1570 yılında kaydedilen sakinleri ise 7 hane ve 5 mücerred olarak belirtilmiştir.¹⁵⁰

2.2.1.22. Mahalle-i Yeniçeri Ali ve Mahalle-i Sinan Bey

1520 senesi kaydında mahalle-i Yeniçeri Ali ve Mahalle-i Sinan Bey ayrı ayrı zikredilmişlerdir. Buna göre Yeniçeri Ali mahallesinde iskan eden 13 hane mevcuttur.¹⁵¹ Sinan Bey mahallesi ise 15 hane, 8 taallukat ve bir akıncıdan oluşmaktadır.¹⁵² 1570 senesinde ise bu iki mahalle mahalle-i Yeniçeri Ali maa mahalle-i Sinan Bey olarak birlikte kaydedilmişlerdir.¹⁵³ 1570 yılında bu mahallelerde toplamda 23 hane ve 11 mücerred bulunmaktadır.

¹⁴⁵ TT 56, v. 89a.

¹⁴⁶ Çeltükçü: Piriç ekenlere verilen addır. Bkz.: Ünal, a.g.e., s. 165.

¹⁴⁷ TT 105, s. 374

¹⁴⁸ TT 56, v. 87a.

¹⁴⁹ TT 105, s. 375.

¹⁵⁰ TT 56, v. 88a

¹⁵¹ TT 105, s. 375.

¹⁵² TT 105, s. 376.

¹⁵³ TT 56, v. 87a – 87b.

2.2.1.23. Mahalle-i Cevher Subaşı

İlk kez 1506 yılında Cevher Ağa'nın taallukatı olarak 7 neferandan bahsedilmiştir.¹⁵⁴ 1520 yılına gelindiğinde bu topluluk karşımıza mahalle olarak çıkmaktadır.¹⁵⁵ 1520 yılı verilerine göre Mescid-i Cevher Subaşı mahallesinde 15 hane ve bir mücerred bulunmaktadır. 1570 yılında ise mahalle 12 hane ve 4 mücerredden ibarettir.¹⁵⁶

2.2.1.24. Mahalle-i İlyas Subaşı

Mahalle-i İlyas Subaşı da ilk olarak 1520 yılında karşımıza çıkan mahallelerden biridir.¹⁵⁷ Mahallenin bu tarihteki nüfusu 55 kişiden oluşmaktadır. 1570 yılına gelindiğinde ise nüfusun artarak 66 kişiye ulaştığı görülmektedir.¹⁵⁸

2.2.1.25. Mahalle-i Hızır Bey

1520 yılında 5 haneden ibaret olan Hızır Bey mahallesi¹⁵⁹ 1506 yılında taallukat-ı Hızır Bey veled-i Turhan Bey adıyla 4 neferandan mevcut idi.¹⁶⁰ 1570 yılında mahalle-i mescid-i Hızır Bey olarak anıldığında 4 hane ve bir mücerredten oluşmaktaydı.¹⁶¹

¹⁵⁴ TT 36, s. 131.

¹⁵⁵ TT 105, s. 377.

¹⁵⁶ TT 56, v. 87a.

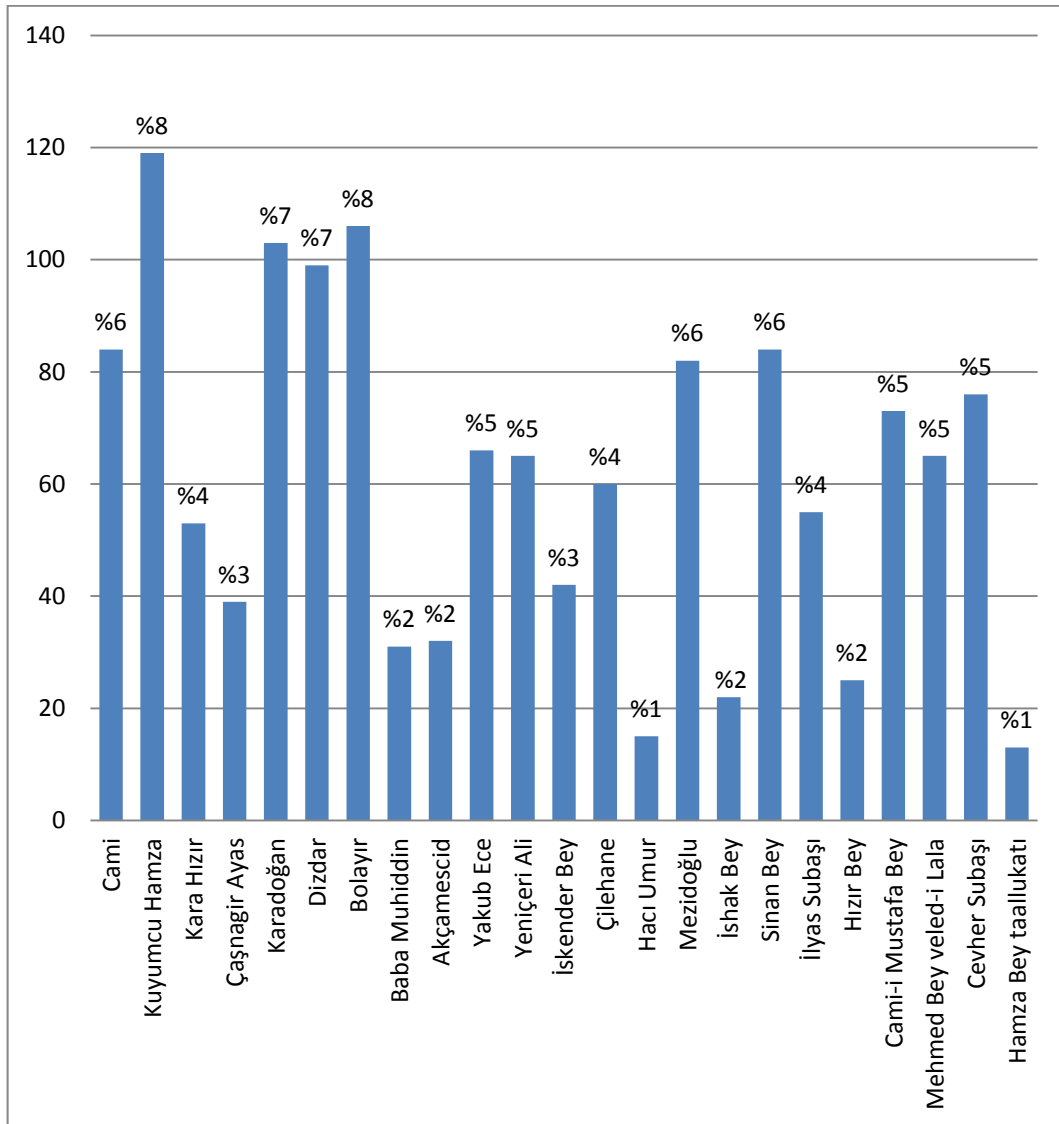
¹⁵⁷ TT 105, s. 376.

¹⁵⁸ TT 56, v. 87b.

¹⁵⁹ TT 105, s. 376.

¹⁶⁰ TT 36, s. 131.

¹⁶¹ TT 56, v. 88a.

Grafik 2.3: 1520 Yılı Tırhala'nın Müslüman Nüfusu

2.2.1.26. Mahalle-i Hamza Bey

Adından 1520 yılında bahsedilmeye başlanan Hamza Bey mahallesi bu tarihte 13 taallukattan meydana gelmekteydi ki bunlardan taallukat-ı Mehmet Çelebi veled-i Hamza Bey olarak söz edilmiştir.¹⁶² 1570 yılına gelindiğinde ise mahalle kayıtlarda mahalle-i Cami-i Hamza Bey olarak geçmektedir ve 9 hane ile 4 mücerreden oluşmaktadır.¹⁶³

¹⁶² TT 105, s. 376.

¹⁶³ TT 56, v. 88a – 89a.

2.2.1.27. Mahalle-i Cami-i Mustafa Bey

Tırhala şehrinde 1520 yılı itibariyle isimlerine rastladığımız bir başka mahalle de mahalle-i Cami-i Mustafa Bey'dir.¹⁶⁴ 1520 yılında mahallenin nüfusu 14 hane ve 3 mücerred olarak tespit edilmiştir. 1570 yılında ise 11 hane ve 7 mücerredten oluştuğu görülmektedir.¹⁶⁵

2.2.1.28. Mahalle-i Hoca Hasan

Hoca Hasan mahallesi ise 1570 yılından önceki dönemlerde adına rastlamadığımız mahallelerdendir. Mahallenin bu tarihte 7 haneden ibaret olduğu görülmektedir.¹⁶⁶

2.2.1.29. Mahalle-i Mescid-i Hasan Bey

İzine 1570 yılına rastladığımız mahallelerden bir diğeri de mahalle-i mescid-i Hasan Bey'dir. Mahalleye adını veren Hasan Bey, Turahan oğlu Ömer Bey'in oğullarından biridir. Mahallede 13 hane ve 2 mücerred ikamet etmektedir.¹⁶⁷

2.2.1.30. Mahalle-i Mahmud Bey

1570 yılında adı geçen bir mahalle de Mahmud Bey mahallesidir. Bu seneye ait kayıtta mahalle-i Mahmud Bey maa mahalle-yi Karadoğan olarak zikredilmiştir. 5 hane ve bir mücerredten meydana gelmektedir.¹⁶⁸

¹⁶⁴ TT 105, s. 377.

¹⁶⁵ TT 56, v. 88a.

¹⁶⁶ TT 56, v. 87b.

¹⁶⁷ TT 56, v. 88a.

¹⁶⁸ TT 56, v. 88a.

2.2.1.31. Mahalle-i Cami-i İbrahim Bey

Cami-i İbrahim Bey mahallesi de sadece 1570 yılında rastladığımız dört mahallenin sonuncusudur. Cami-i İbrahim Bey mahallesinde hane sayısı 7 ve mücerred sayısı 3 olmak üzere toplamda 38 kişi ikamet etmektedir.¹⁶⁹

2.2.2. Gayrimüslimler Tarafından İskan Edilen Mahalleler

Tırhala'daki Müslüman nüfusun aksine gayrimüslimlerin oluşturduğu mahalleler adet bakımından az, ancak daha hacimlidir. Şehirdeki gayrimüslim mahallelerine baktığımızda 1454 yılında bir tanesi haricinde (mahalle-i Mihal Marti) mahalleler ikinci mahalle, üçüncü mahalle olarak sıralanmıştır. Daha sonraki tarihlerde mahalle adlarında bir değişim görülmektedir. Daha önce de belirttiğimiz gibi bu durum, şehre yapılan göçler neticesinde Tırhala'daki nüfus profilinin değişmesi ile alakalı bir olay olabilir. Tırhala'da 1454 yılında 6 adet, 1506 yılında 7 adet, 1520 yılında 8 adet ve 1570 yılında da 9 adet Hristiyan mahallesi bulunmaktadır. Ancak 1570 yılındaki gebran mahallerinin sonuncusu olan mahalle-i Mandrol iskan edilmemektedir. Bununla ilgili olarak yapılan açıklama şu şekildedir:¹⁷⁰

“Mezkur mahalle keferesi bil-küllüye mürd olub beray-ı hali kalub Cemşid nam sipahi alub ziraat idüb öşr-ü şeriyesini sahib-i arza eda ider.”

Tırhala şehrine ait ilk kayıtlarda dikkati çeken bir başka unsur ise şehirde Yahudi yerleşiminin bulunmamasıdır. Yahudi yerleşimi 1506 yılında yapılan tahrirle kayıtlara geçmiş ve daha sonraki yıllarda da artış göstermiştir.

¹⁶⁹ TT 56, v. 88a.

¹⁷⁰ TT 56, v. 92a.

2.2.2.1. Hristiyan Mahalleleri

2.2.2.1.1. Mahalle-i Mihal Marti

Sadece 1454 yılındaki tahrir kaydında yer alan Mihal Marti mahallesinde 24 hane ve 12 adet bive ile toplamda 132 gayrimüslimin ikamet ettiği görülmektedir. Mahallede ilk sırada da Mihal Marti yer almaktadır.¹⁷¹

2.2.2.1.2. Mahalle-i Saniye

1454 yılında kaydedilen bu mahalleye Tırhala şehrinin ikinci gayrimüslim mahallesi olması sebebiyle Mahalle-i Saniye adı verilmiştir. Mahalle-i Saniye’de 16 hane ve 8 adet biveden oluşan 88 kişi yaşamaktadır.¹⁷²

2.2.2.1.3. Mahalle-i Salise

Sadece 1454 yılında kaydedilen üçüncü gayrimüslim mahallesi olan mahalle-i Salise’de ise 52 hane ve 20 adet bive ile 280 gayrimüslim mevcuttur.¹⁷³ Ayrıca Mahalle-i Salise’de “âzâdegân” başlığıyla kaydedilmiş keşişler yer almaktadır. Bununla ilgili kayıt şöyledir:

“Çiftleri ve bağlarıyla mu’âf ve müsellemler olalar deyu ellerinde Sultanımız berât(ı) var;

*Papas Simos, Keşiş Birmato, Keşiş Sofona, Keşiş Manso der Zavlında, Keşiş der karye-yi Korbora”*¹⁷⁴

¹⁷¹ Sancak-ı Tırhala ..., s. 4-5.

¹⁷² Sancak-ı Tırhala ..., s. 5.

¹⁷³ Sancak-ı Tırhala ..., s. 5-6.

¹⁷⁴ Sancak-ı Tırhala ..., s. 6.

Buradaki uygulama Osmanlı Devleti’nde din adamlarının vergiden muaf tutulduğuna dair somut bir örnek teşkil etmektedir. Osmanlı Devleti’nde sadece Müslüman din görevlilerinin değil, buradaki örnekte olduğu gibi, gayrimüslim din adamlarının da vergiden muaf olduklarını göstermektedir.¹⁷⁵

2.2.2.1.4. Mahalle-i Rabi

1454 yılında mahalle-i Rabi’de kaydedilen hane sayısı 32, bive sayısı 8’dir. Dolayısıyla mahalle sakinleri 168 kişiden oluşmaktadır.¹⁷⁶

2.2.2.1.5. Mahalle-i Hamise

Tırhala’nın beşinci mahallesi olan mahalle-i Hamise ise 62 hane, 24 bive ve 1 adet mücerred ile Tırhala’nın en kalabalık gayrimüslim mahallesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Mahallede yaşayan kişi sayısı ise 335’dir.¹⁷⁷

2.2.2.1.6. Mahalle-i Arnavudan

Mahalle-i Arnavudan şehrin Arnavut nüfusunu barındırmaktadır. Mahallede hane sayısı 27 ve bive sayısı 4 olmak üzere 139 kişi bulunmaktadır.¹⁷⁸

2.2.2.1.7. Mahalle-i Aya Marina

1506 yılından itibaren takibine başlayabildiğimiz Aya Marina mahallesi bu tarihte 53 hane, 7 mücerred ve 7 biveden ibarettir.¹⁷⁹ 1520 yılında mahalle 49 hane, 3

¹⁷⁵ Halil İnalçık, “Osmanlılar’da Raiyyet Rûsumu”, *Belleten*, c. XXIII, Sa. 92, Ankara 1959, s. 52.

¹⁷⁶ *Sancak-ı Tırhala ...*, s. 6.

¹⁷⁷ *Sancak-ı Tırhala ...*, s. 6 – 7.

¹⁷⁸ *Sancak-ı Tırhala ...*, s. 7.

¹⁷⁹ TT 36, s. 132.

mücerred ve 9 biveden müteşekkildir.¹⁸⁰ 1570 yılına gelindiğinde ise mahallede 45 hane, 14 mücerred ve 7 bive bulunmaktadır.¹⁸¹

2.2.2.1.8. Mahalle-i Aya Paraskevi

Sürekli artan bir nüfusa sahip Aya Paraskevi mahallesine baktığımızda 1506 yılında hane sayısı 53, mücerred sayısı 3, bive sayısı ise 6'dır.¹⁸² 1520 yılında bu mahalledeki hane sayısı 70'e, mücerred sayısı 4'e ve bive sayısı 8'e çıkmıştır.¹⁸³ Mahallenin hacmindeki bu artış 1570 yılında kayıtlara 99 hane, 25 mücerred, 11 bive olarak yansımıştır.¹⁸⁴

2.2.2.1.9. Mahalle-i Mavriya

Mavriya mahallesi 1506 yılında 20 hane, 5 mücerred ve 5 biveden müteşekkil idi.¹⁸⁵ 1520 yılına gelindiğinde mahallenin nüfusu artmış hane sayısı 50, mücerred sayısı 4, bive sayısı 9 olarak kaydedilmiştir.¹⁸⁶

2.2.2.1.10. Mahalle-i Petrino

Tırhala'nın gayrimüslim mahallelerinden biri olan Petrino mahallesi 1506 yılında 31 hane, bir mücerred ve 2 bive ile karşımıza çıkmaktadır.¹⁸⁷ 1570 yılına değin kayıtlarda geçmemekle birlikte bu tarihteki nüfusu 46 hane, 11 mücerred ve 6 bive tarafından meydana gelmektedir.¹⁸⁸

¹⁸⁰ TT 105, s. 378.

¹⁸¹ TT 56, v. 89b – 90a.

¹⁸² TT 36, s. 132 – 133.

¹⁸³ TT 105, s. 378 – 379.

¹⁸⁴ TT 56, v. 90a – 90b.

¹⁸⁵ TT 36, s. 133 – 136.

¹⁸⁶ TT 105, s. 379.

¹⁸⁷ TT 36, s. 138.

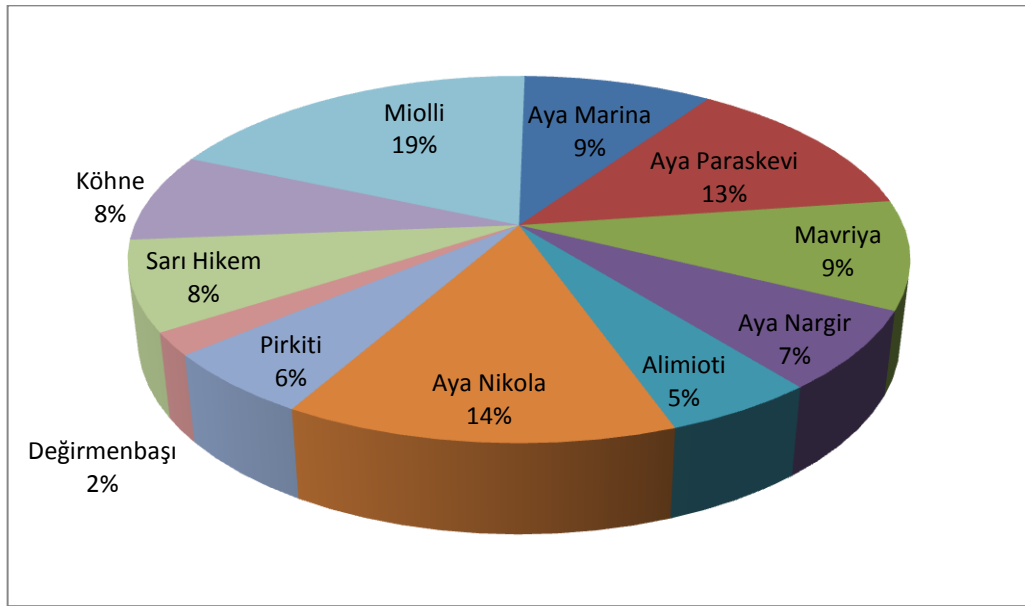
¹⁸⁸ TT 56, v. 89b.

2.2.2.1.11. Mahalle-i Kirya Manava

Mahalle-i Kirya Manava karşımıza sadece 1506 yılına ait kayıta çıkmaktadır.¹⁸⁹ Buna göre mahalle 38 hane, 3 mücerred ve 6 biveden oluşmaktadır.

2.2.2.1.12. Mahalle-i İstimonasi

İzine 1506 yılında rastladığımız diğer bir mahalle de İstimonasi'dir.¹⁹⁰ 1506 yılında en kalabalık nüfusa sahip olan bu mahallede 74 hane, 3 mücerred ve 8 bive yaşamaktadır.

Grafik 2.4: 1520 Yılı Tırhala'nın Gayrimüslim Nüfusu

2.2.2.1.13. Mahalle-i Aya Nikola

1506 yılında Nikola Kalisi olarak anılan mahalle bu tarihte 34 hane, 2 mücerred ve 4 biveden ibarettir.¹⁹¹ 1520 yılı Aya Nikola mahallesi için nüfusun arttığı

¹⁸⁹ TT 36, s. 136.

¹⁹⁰ TT 36, s. 137 – 138.

bir dönemdir.¹⁹² Bu tarihte mahallede 67 hane, 20 mücerred ve 21 bive yaşamaktadır. Ancak 1570 yılının verilerine baktığımızda mahallenin nüfusunda bir düşüş olduğu görülmektedir. Bu yılda mahallede yaşayan 46 hane, 16 mücerred ve 12 bive mevcuttur.¹⁹³

2.2.2.1.14. Mahalle-i Aya Nargiri

Aya Nargiri mahallesi ilk olarak 1520 yılında kayıtlarda geçmektedir.¹⁹⁴ Bu tarihteki nüfusu 36 hane, 3 mücerred ve 8 biveden oluşmaktadır. 1570 yılındaki nüfusunda da çok fazla bir değişiklik gözlenmese de, mahallede yine 36 hane, 18 mücerred ve 8 bive bulunmaktadır.¹⁹⁵

2.2.2.1.15. Mahalle-i Alimioti

Alimioti mahallesi 1520 yılında karşılaştığımız Tırhala'nın gayrimüslim mahallelerinden biridir. Bu tarihte mahallede 28 hane, 2 mücerred ve 4 bive mevcuttur.¹⁹⁶ 1570 yılına gelindiğinde ise mahallenin nüfusunda bir düşüş gözlemlenmektedir. Buna göre hane sayısı 18'e inmiş, mücerred sayısı 7 ve bive sayısı 4 olarak devam etmiştir.¹⁹⁷

2.2.2.1.16. Mahalle-i Mavro Yanni

Mavro Yanni mahallesinin izine yalnızca 1570 yılında rastlanmaktadır. Söz konusu tarihte mahallede 29 hane, 12 mücerred ve 7 bive iskan etmektedir.¹⁹⁸

¹⁹¹ TT 36, s. 137.

¹⁹² TT 105, s. 380 – 381.

¹⁹³ TT 56, v. 91a.

¹⁹⁴ TT 105, s. 379 – 380.

¹⁹⁵ TT 56, v. 91a – 91b.

¹⁹⁶ TT 105, s. 380.

¹⁹⁷ TT 56, v. 91b.

¹⁹⁸ TT 56, v. 90b – 91a.

2.2.2.1.17. Mahalle-i Değirmenbaşı

Bu başlık altında zikredilen mahalleye sadece 1520 yılında rastlamaktayız.¹⁹⁹ “Der nezd-i asiya-bı Turahan Bey” notuyla kaydedilen Değirmenbaşı mahallesi söz konusu tarihte 11 haneden oluşmaktadır.

2.2.2.1.18. Mahalle-i Pirkiti

Pirkiti mahallesi de sadece 1520 yılında görülmektedir. Söz konusu tarihte Pirkiti mahallesi 28 hane, 9 mücerred ve 5 biveden meydana gelmektedir.²⁰⁰

2.2.2.1.19. Mahalle-i Mandrol

Mandrol mahallesi 1570 yılından önce ismine rastlayamadığımız bir mahalledir. Ancak gayrimüslim mahalleleri arasında anılan bu mahallenin söz konusu tarihte iskan edilmediği anlaşılmaktadır. 1570 tarihli kayıta Mandrol mahallesi için şu not düşülmüştür.²⁰¹

“mezkur mahalle keferesi bil-küllîye mürd olub beray-ı hali kalıb Cemşid nam sipahi alıb ziraat edib öşr-ü şeriyesini sahib-i arza eda eder.”

2.2.2.1.20. Cemaat-i Tabbağan

1570 yılında Müslüman mahalleleri arasında gördüğümüz Tabbağan Cemaati şehrin gayrimüslim nüfusu içinde de mevcuttur. Bu cemaat büyük ihtimalle Tabbağan mahallesinde iskan etmektedir. Nitekim Tırhala gibi gayrimüslim nüfusun yoğun olduğu yerleşimlerde aynı mahallelerde yaşayan Müslüman ve gayrimüslimlerin

¹⁹⁹ TT 105, s. 381 – 382.

²⁰⁰ TT 105, s. 381.

²⁰¹ TT 56, v. 92a.

defterlere ayrı ayrı kaydedildiği belirtilmektedir.²⁰² Burada da söz konusu topluluk gayrimüslim mahallelerinin sonunda cemaat olarak yazılmıştır. Gayrimüslim Tabbağ cemaatinin Mustafa Bey'e ait vakfın dükkanlarında oturdukları görülmektedir. 1570 tarihinde bu cemaate mensup 14 hane ve 11 mücerred bulunmaktadır.²⁰³

2.2.2.2. Yahudi Mahalleleri

Yahudilerin Osmanlı Devleti'ne dalgalar halinde göç ettiğini, Tırhala'daki Yahudi yerleşiminin de bu şekilde meydana geldiğini belirtmiştik. Tırhala'daki Yahudi mahallelerindeki hareketliliğin de bu durum ile alakalı olması ihtimali oldukça makul gözükmektedir. Tırhala şehrinde Yahudi yerleşimi 1506 yılından itibaren başlamıştır. Bu tarihte şehirde 19 Yahudi hanesi bulunmakla birlikte mahalle olarak değil cemaat olarak zikredilmişlerdir.²⁰⁴ Bu cemaatin genel olarak birbiriyle akraba olduğu görülmektedir. 1506 tarihli kayıttan öğrendiğimize göre bu Yahudi cemaati Tırhala kadısının da onayladığı 1498 tarihli bir fermana sahipti.²⁰⁵ Bu fermana göre kimsenin yerinde ziraat etmediklerinden ispençe ve angaryalardan muaf tutulmuşlardır. Ancak ticaret ve rençberlikle²⁰⁶ uğraşmaları da yasaklanmamıştır.

1520 yılına gelindiğinde ise şehirde Sarı Hikem, Köhne ve Miolli adlarında üç adet Yahudi mahallesi görülmektedir. Söz konusu tarihte Sarı Hikem mahallesinde 40 hane, 9 mücerred ve 8 bive yaşamaktadır.²⁰⁷ Mahalle-i Köhne'de 42 hane ve 6 bive,²⁰⁸ şehrin en kalabalık Yahudi mahallesi olan mahalle-i Miolli'de ise 99 hane ve 20 bive bulunmaktadır.²⁰⁹ 1570 yılına gelindiğinde mahalle sayısının ikiye düştüğünü görmekteyiz. Sarı Hikem mahallesi 37 hane, 6 mücerred ve 19 biveden ibaret iken²¹⁰

²⁰² Öz, "Osmanlı Toplumu ...", s. 534.

²⁰³ TT 56, v. 92a.

²⁰⁴ TT 36, s. 139.

²⁰⁵ TT 36, s. 139.

²⁰⁶ Rençber: Tarım işlerinde çalışan amele; çiftçi. Bkz.: Ünal, a.g.e., s. 558.

²⁰⁷ TT 105, s. 382.

²⁰⁸ TT 105, s. 382 – 383.

²⁰⁹ TT 105, s. 383 – 384.

²¹⁰ TT 56, v. 92a – 92b.

Miolli mahallesi ise bu tarihte 71 hane, 12 mücerred ve 14 biveden meydana gelmektedir.²¹¹

²¹¹ TT 56, v. 92 b.

BÖLÜM III

3. TIRHALA ŞEHRİNİN EKONOMİK YAPISI

3.1. Tırhala’da İcra Edilen Meslekler

Konu edindiğimiz dönem boyunca Tırhala’da çeşitli meslekler göze çarpmaktadır. Bu meslekleri sınıflandırdığımızda karşımıza dericilik, dokumacılık, gıda, ticaret, yapı işleri gibi sektörler çıkmaktadır. Bunların arasında dericilik sektörünün önemli bir yere sahip olduğunu görmekteyiz. Dericilikte fazla çeşitlilik olmamakla birlikte 1454 ila 1570 yılları arasında Tırhala’da en çok mensubu bulunan sektör yine dericiliktir. 1454 yılında kaydedilen bu iş koluna ait meslekler ve çalışan sayısı şu şekilde sıralanmaktadır: On üç pabuççu, dört başmakçı,²¹² beş çizmecici, yedi sarraç²¹³ ve on beş tabbağ. Müslüman nüfus tarafından icra edilen bu mesleklerin yanında bir adet de gayrimüslim kürkçü kaydedilmiştir. 1506 yılına gelindiğinde Tırhala’da on bir Müslüman ve bir gayrimüslim pabuççu, altı Müslüman ve üç gayrimüslim başmakçı, altı Müslüman ve yedi gayrimüslim sarraç, otuz dört Müslüman ve bir gayrimüslim tabbağ bulunmaktadır. 1520’de yedi Müslüman ve beş gayrimüslim pabuççu, dokuz Müslüman ve on üç gayrimüslim sarraç, on Müslüman ve iki gayrimüslim tabbağ ve bir adet gayrimüslim derici vardır. 1570 yılında ise ikisi Müslüman, dördü gayrimüslim olmak üzere altı pabuççu, bir Müslüman sarraç, iki Müslüman başmakçı ve kırk üçü Müslüman, yirmi sekizi gayrimüslim yetmiş bir tabbağ dericilik sektöründe yer almaktadır. Verilerden de anlaşılacağı üzere dericilik Tırhala’da ele aldığımız dönemin

²¹² Başmak: Türkçe bir kelime olup bir çeşit ayakkabı manasına gelmektedir. Bkz. Ünal, a.g.e., s. 94; Merçil, a.g.e., s. 35.

²¹³ Sarraç: Diğer bir telaffuzla saraç, deriden at ve araba koşumları yapıp, bunları işlemelerle süsleyen zanaatkardır. Bkz.:Ünal, a.g.e., s. 593.

en gözde sektördür denilebilir. Öyle ki şehirde özellikle 1570 yılında Müslüman ve gayrimüslimlerden ibaret olan büyük bir tabbağan mahallesi bulunmaktadır.

Tablo 3.1: Tırhala’da Dericilik

Tarih	1454		1506		1520		1570	
Meslekler	M	G	M	G	M	G	M	G
Pabuççu	13		11	1	7	5	2	4
Başmakçı	4		6	3			2	
Çizmeci	5							
Sarrac	7		6	7	9	13	1	
Tabbağ	15		34	1	10	2	43	28
Kürkçü		1						
Derici						1		
Toplam	45		69		47		80	

Şehirde yoğun olarak icra edilen diğer bir meslek grubu dokumacılıktır. Tırhala’da dokumacılık içinde barındırdığı meslek türleri açısından en zengin sektör olmasıyla dikkat çekmektedir. 1454 yılında on bir Müslüman ve bir gayrimüslim hayyat,²¹⁴ sekiz cullah,²¹⁵ beş kazzaz,²¹⁶ beş takyacı,²¹⁷ iki hallaç,²¹⁸ bir keçeci ve bir urgancı bulunmaktadır. 1506 yılında şehirde on altı hayyat, beş mutaf,²¹⁹ dört takyacı, ikişer adet cullah, kazzaz, dokucu, bezci, birer adet halıcı ve külahdar²²⁰ bulunmaktadır.

²¹⁴ Hayyat: Terzi. Bkz.: Merçil, a.g.e., s. 15-17, 23.

²¹⁵ Cullah: Dokumacı, dokucu. Bkz.: Ünal, a.g.e., s. 154.

²¹⁶ Kazzaz: İpek işleyen ve satan kişi. Bkz.: Devellioğlu, a.g.e., s. 575.

²¹⁷ Takyacı: Takke, takye ve takiye olarak da telaffuz edilen takya bir tür başlıktır. Bunu imal edene de takyacı denmektedir. Bkz.: M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. 3, MEB Yay., İstanbul 1983, s. 383.

²¹⁸ Hallaç: Pamuk, yatak, yorgan atan kimse. Bkz.: Devellioğlu, a.g.e., s. 367.

²¹⁹ Mutaf: Kıldan eşya dokuyan zanaatkara muytab denilmektedir. Halk dilinde ve kullandığımız defterlerde ise mutaf olarak geçmektedir. Bkz.: Pakalın, a.g.e., c. 2, s. 588.

²²⁰ Külahdar: Külah bir başlık çeşididir. Bu kelimeye Farsça’da sahip anlamına gelen –dar son eki getirilerek külah satan manasında bir kelime türetilmiştir. Bkz.: Devellioğlu, a.g.e., s. 187, 614.

Gayrimüslimlerden ise üç mutaf ve bir hallaç dokumacılıkta yer almışlardır. 1520 tarihinde dört Müslüman ve dokuz gayrimüslim mutaf, bir Müslüman ve iki gayrimüslim takyacı, ikişer adet Müslüman hayyat, kazzaz ve küllahduz, birer adet Müslüman cullah ve terzi, dört gayrimüslim hallaç, birer adet gayrimüslim peşkirci²²¹ ve makramacı²²² bulunmaktadır. 1570 yılına gelindiğinde dokumacılıkla uğraşanların çoğunlukla gayrimüslim olduğu görülmektedir. Gayrimüslimlerden on üç kişi mutaf ve üç kişi de takyacı olarak çalışmaktadır. Müslümanlardan ise birer adet olmak üzere terzi, hayyat, iplikçi, takyacı ve hallaç bulunmaktaydı.

Tablo 3.2: Tırhala’da Dokumacılık

Tarih	1454		1506		1520		1570	
Meslekler	M	G	M	G	M	G	M	G
Cullah	8		2		1			
Hayyat	11	1	16		2		1	
Hallaç	2			1		4	1	
Kazzaz	5		2		2			
Keçeci	1							
Takyacı	5		4		1		1	3
Urgancı	1							
Dokucu			2					
Halıcı			1					
Külahdar			1					
Bezci			2					
Mutaf			5	3	4	9		13
Terzi					1		1	
Küllahduz					2			

²²¹ Peşkirci: Havlu satan kimse. Bkz.: Devellioğlu, a.g.e., s. 1014.

²²² Makramacı: Makrama ya da makreme olarak telaffuz edilir. Havlu veya el bezi anlamına gelmektedir. Bkz.: Devellioğlu, a.g.e., s. 664.

Peşkirci						1		
Makramacı						1		
İplikçi							1	
Toplam	34	39	30	21				

Tırhala’da dericilik ve dokumacılık sektörlerinin ön planda olması özellikle şehirdeki Müslüman nüfusun niteliklerini öğrenmemize yardımcı olmaktadır. Tırhala’da icra edilen mesleklere bakıldığında çoğunun Anadolu Selçuklu Devleti zamanından beri yapılagelen mesleklerden olduğu görülmektedir.²²³ Buradan hareketle Osmanlı Devleti tarafından şehre yerleştirilen kişilerin, çoğunluğunun bir meslek sahibi olduğu da göz önünde bulundurularak, zanaat sahibi, şehirli kişiler olduğu tahmininde bulunmak mümkündür. Tırhala şehir merkezinde hayvancılıktan elde edilen gelir, dericilik ve dokumacılık faaliyetlerinin yoğun olmasına karşılık çok düşük bir seviyededir. Bu da hayvancılığın şehir merkezinde değil, Tırhala’nın çevre köylerinde yapıldığını göstermektedir. Dolayısıyla Tırhala, civar köylerdeki deri ve yünlerin işlenmek üzere getirildiği gelişmiş bir sanayi merkezi olarak da değerlendirilebilir.

Dericilik ve dokumacılık kadar fazla olmamakla birlikte Tırhala’da 1454 ile 1570 yılları arasında varlığından söz edebileceğimiz diğer meslek kolları gıda, ticaret, yapı işleri, demircilik-imalat ve diğer muhtelif mesleklerdir. Tırhala’da gıda sektöründe icra edilen meslekler attar,²²⁴ bakkal, bozacı, cevizci, çeltikçi, fırıncı, helvacı, kasap, kebabçı, rakıcı (?), sucu, şekerçi ve tuzcu olarak sıralanmaktadır. Ticari işlerle uğraşan meslekleri ise anbarcı, bazargan,²²⁵ çerçi,²²⁶ dükkandar, kuyumcular oluşturmaktadır. Yapı işleri dahilindeki meslekler ise boyacı, dülger,²²⁷ kiremitçi, taşçıdan oluşmaktadır. Demircilik ve imalat sektöründe ise bıçakçı, çanakçı, çilingir, demirci, kalaycı, kazancı,

²²³ Tırhala’da Müslümanlar tarafından icra edilen mesleklerden tabbağ (debbağ), hayyat, kazzaz, bakkal gibi meslekler Anadolu Selçuklu Devleti zamanında da icra edilmekteydi. Konuyla ilgili olarak Erdoğan Merçil’in hazırlamış olduğu mukayeseli listeye bakılabilir. Merçil, a.g.e., s. 197 – 206.

²²⁴ Attar: Doğal ilaçlar, kurutulmuş otlar, tohumlar, meyveler satan kişi. Bkz.: Merçil, a.g.e., s. 41 – 42.

²²⁵ Bazargan: Tüccar. Bkz.: Merçil, a.g.e., s. 147 – 148.

²²⁶ Çerçi: Her çeşit ufak tefek eşya satan gezginci esnaf. Bkz. Ünal, a.g.e., s. 167.

²²⁷ Dülger: Binaların ahşap işlerini yapan ustalar. Bkz.: Ünal, a.g.e., s. 210.

kebkebir,²²⁸ mumcu, nalband, semerci, tarakçı gibi mesleklerin yer aldığı görülmektedir. 1454 – 1570 yılları arasında Tırhala’da icra edilen diğer meslekler şu şekilde sıralanmaktadır: Berber, çıracı, çiftçi, dellak,²²⁹ dellal,²³⁰ deveci, faraşçı,²³¹ hamamcı, harban,²³² kovancı, kürekçi.

Tırhala’daki sektörleri yıllara göre ele aldığımızda 1454 yılında gıda sekiz kişi, ticaret biri gayrimüslim on kişi, yapı işleri üç, demircilik-imalat dokuz kişiden ibarettir. 1506 yılında ise gıdada beş kişi, ticarete biri gayrimüslim olmak üzere altı kişi, yapı işlerinde biri gayrimüslim dört kişi, demircilik-imalatta ikisi gayrimüslim on iki kişi çalışmaktadır. 1520 yılında gıdada on biri Müslüman ve ikisi gayrimüslim on üç kişi, ticarete biri gayrimüslim iki kişi, yapı işlerinde üçü gayrimüslim altı kişi, demircilik-imalatta ikisi gayrimüslim on kişi bulunmaktadır. 1570’te ise gıda ikisi Müslüman altı kişi, yapı işleri dokuz gayrimüslim, demircilik-imalat ikisi gayrimüslim sekiz kişiden oluşmaktaydı. Bu mesleklerle ilgili ayrıntılar aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 3.3: Tırhala’da İcra Edilen Diğer Meslekler

Tarih	1454		1506		1520		1570	
Meslekler	M	G	M	G	M	G	M	G
Attar							2	
Bakkal	1				3			
Bozacı	1					1		
Cevizci						1		
Çeltikçi					6			
Fırıncı								1

²²⁸ Kebkebir: Kökeni Farsça olan bu kelimenin aslı “kefçegir”dir. Kullandığımız defterlerde kebkebir olarak geçen bu meslek erbabı silah yapımında erimiş demiri karıştıran işçi anlamına gelmektedir. Bkz.: Ünal, a.g.e., s. 391, 392.; Devellioğlu, a.g.e., s. 578.

²²⁹ Dellak: Hamamda müşterileri keseleyerek yıkayan görevli. Bkz.: Ünal, a.g.e., s. 190.

²³⁰ Dellal: Bir haberi, fermanı duyurmak ya da satıcı ile alıcı arasında uzlaşma sağlamakla görevli kişi. Bkz.: Ünal, a.g.e., s. 190.

²³¹ Faraşçı: Süpürgeci. Bkz.: Devellioğlu, a.g.e., s. 299.

²³² Harban: Eşekçi. Bkz.: Devellioğlu, a.g.e., s. 377.

Helvacı	3				1			
Kasap	2		3		1			1
Kebapçı	1							
Rakıcı (?)								1
Sucu			1					
Şekerci								1
Tuzcu			1					
Anbarcı		1						
Bazargan	1		1					
Çerçi	4		1					
Dükkandar	2				1			
Kuyumcu	2		1	1		1		
Boyacı			2	1	2	3		
Dülger			1					8
Kiremitçi	2							
Taşçı	1							1
Bıçakçı						1		1
Çanakçı	2							
Çilingir								1
Demirci				1		1	1	
Kalaycı	1		2		3		1	
Kazancı					1			
Kebkebir	1							
Mumcu							1	
Nalband	4		7		4		3	
Sabuncu	4		3		4			
Semerci	1			1				

Tarakçı			1					
Berber					1	7	1	
Çıracı			3					
Çiftçi	5					1		
Dellak	1		3		1		2	
Dellal							1	
Deveci			1					
Faraşçı				1				
Hamamcı			1				1	
Harban			1					
Kovancı				1				
Kürekçi							6	

Tırhala’da icra edilen bu mesleklerin yanında askeri ve dini görevliler de mevcuttur. 1454 yılında şehirdeki dini görevliler birer adet imam, fakih,²³³ hatip olarak sıralanmıştır. Nüfus arttıkça dini görevlilerin de fazlaştığı görülmektedir. 1506 yılında dokuz imam, bir fakih ve bir muarri²³⁴ görev yapmaktadır. 1520 yılında gelindiğinde daha kalabalık bir görevli topluluğu karşımıza çıkmaktadır. Bu tarihte şehirde on yedi imam, iki müezzin, bir kayyum,²³⁵ bir cabi,²³⁶ iki müteveli²³⁷ ve bir hatip bulunmaktadır. 1570 yılında ise imam sayısı on dört, müezzin sayısı üç, hatip sayısı birdir. Birer adet de müderris ve muallim 1570 yılında Tırhala’da görev yapanlar arasında yer almaktadır.

Şehirdeki askeri görevliler ise şu şekilde sıralanmaktadır: 1454 yılında bir akıncı, bir kethüda, bir yazıcı, bir katip. 1506 yılında Tırhala’da vazifesi olan katip

²³³ Fakih: Fıkıh ilminin ustası. Bkz.: Devellioğlu, a.g.e., s. 285. Fakihlik bir meslek olmasa da bu unvanla kaydedilen eğitim sahibi kişilerin sayısını burada zikretmeyi uygun bulduk.

²³⁴ Muarri: Cami ve tekkelerde hayır sahiplerinin adlarını sayan ve dua eden görevli. Bkz.: Devellioğlu, a.g.e., s. 767.

²³⁵ Kayyum: Cami hademesi. Bkz.: Devellioğlu, a.g.e., s. 573.

²³⁶ Cabi: Vakfın kira gelirlerini toplayan kişi. Bkz.: Devellioğlu, a.g.e., s. 136.

²³⁷ Müteveli: Vakıf yöneticisi. Bkz.: Devellioğlu, a.g.e., s. 922.

sayısı dördttür. 1520 yılında ise şehirde on yedi adet akıncı ve bir adet halife kaydedilmiştir. 1570 yılına gelindiğinde ise bir halife, bir asesbaşı,²³⁸ bir kethüda ve bir muhızır²³⁹ bulunmaktadır. Mehter takımının birer parçaları olmaları sebebiyle bu kategoriye dahil ettiğimiz nefirzen, davulcu, köscü, kopuzcu da konu edindiğimiz tarihlerde kayıtlarda zikredilen mesleklerdendir.

3.2. Tırhala’da Yetiştirilen Tarım Ürünleri

Tırhala’da yetiştirilen tarım ürünlerinde çok geniş bir yelpaze bulunmamakla birlikte bu ürünler şu şekilde sıralanabilir: Buğday, arpa, yulaf, burçak, çavdar, mısır, mercimek, nohut, bakla, üzüm, sebze, keten, pamuk. Hububat için kullanılan ölçü birimi kiledir.²⁴⁰ Tırhala şehir merkezini konu alan 1506 tarihli “*Kanun-ı Nefs-i Tırhala maa Vilayet-i Tırhala*”da belirtildiği üzere bir Tırhala kilesi iki İstanbul kilesine eşittir.²⁴¹ Buna göre bir Tırhala kilesi 51,312 kg civarındadır. Kanunnameye hububat ürünlerinden on kile bir kile öşür alınacağı belirtilmiştir.²⁴²

Tırhala’da ekimi yapılan ürünlerin başında buğday yer almaktadır. 1454 yılında vergiye tabi tutulan 238 kile buğdaydan 1904 akçe gelir elde edilmiştir. Yine aynı yılın kayıtlarına göre arpa ve diğer hububattan kilesi 5 akçeden 375 akçe, öşr-ü bağattan²⁴³ 7.460 akçe, ketenden 200 ve pamuktan 150 akçe resm alındığı kaydedilmiştir.²⁴⁴

1506 yılına gelindiğinde buğday üretiminde artış olmuş, vergilendirilen miktar 450 kileden 4.500 akçe olarak kaydedilmiştir. Arpa kilesi 6 akçeden 996 akçe, yulaf kilesi 4 akçeden 320 akçe, burçak kilesi 6 akçeden 72 akçe, çavdar ve mısır kilesi altışar akçeden 48’er akçe, mercimek ve nohut kilesi 12 akçeden 120 akçe gelir elde edilmiştir.

²³⁸ Asesbaşı: Şehrin asayişinden sorumlu yeniçeri ocağına mensup görevli. Bkz.: Ünal, a.g.e., s. 53.

²³⁹ Muhızır: Osmanlı mahkemesinde mübaşir hizmetini yerine getiren kimse. Bkz.: Devellioğlu, a.g.e., s. 788.

²⁴⁰ Kile Osmanlı Devleti’nde yaygın olarak hububat için kullanılan bir ölçü birimidir. Her bölgenin kendine has kilesi bulunmakla birlikte esas olan İstanbul kilesidir. Bir İstanbul kilesi 25,656 kg olarak belirtilmektedir. İslami ölçü birimleri ve uygulamaları hakkında bkz.: Walther Hinz, *İslam’da Ölçü Sistemleri*, çev. Acar Sevim, MÜFEF Yay., İstanbul 1990.

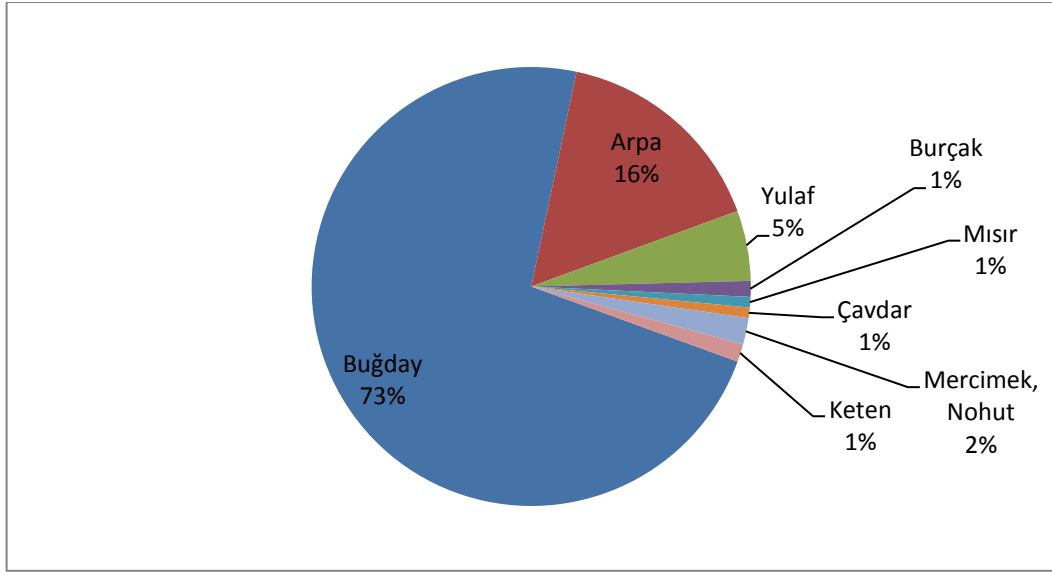
²⁴¹ TT 36, s. 1.

²⁴² TT 36, s. 1.

²⁴³ Bağ ve bahçe sahiplerinden alınan vergidir. Bkz.: Ünal, a.g.e., s. 535.

²⁴⁴ *Sancak-ı Tırhala ...*, s. 7-8.

Keten ve pamuk üretiminde ise bu tarihte önemli bir düşüş yaşanmış, ketenden alınan öşür 81 akçeye, pamuktan alınan öşür ise 40 akçeye inmiştir. Öşr-i bostan da 215 akçe olarak zikredilmiştir. Tırhala'daki bağlardan elde edilen gelir ise Müslümanlardan dönümü 4 akçeden 1.560 akçe, gebranlardan ise 16.000 akçedir.²⁴⁵

Grafik 3.1: 1506 yılında Tırhala'da Vergiye Tabi Tutulan Tarım Ürünleri

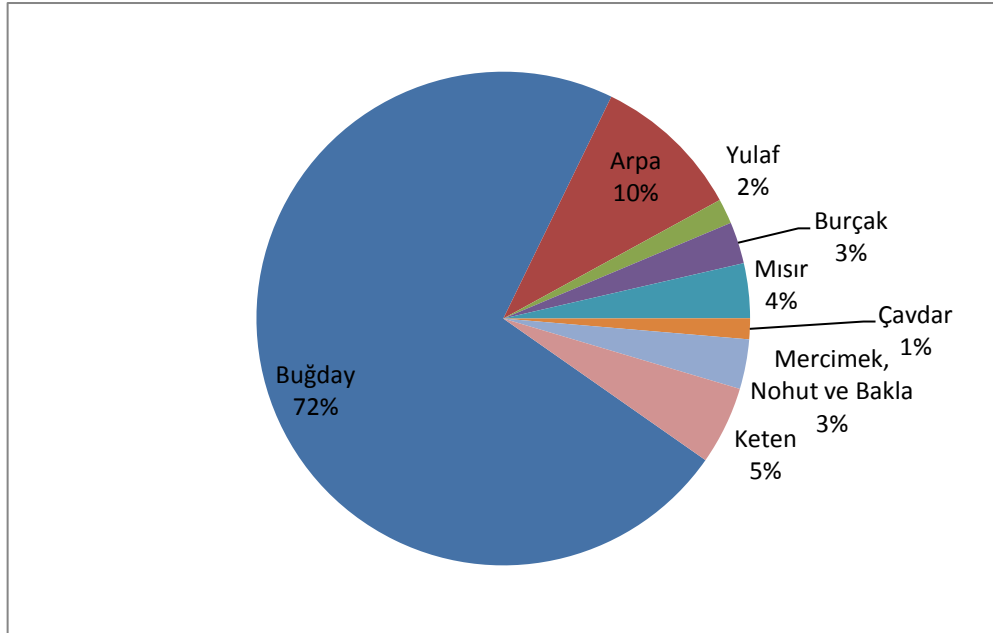
1520 tarihli deftere göre vergilendirilen buğday 580 kile ve elde edilen miktar 5800 akçeye yükselmiştir. Buğdaydaki bu yükselişin yanı sıra burçak, darı, çavdar, mercimek ve nohutta da gözle görülür bir artış olmuştur. Burçaktan 180 akçe, darıdan 90 akçe, çavdardan 60 akçe, mercimek ve nohuttan 300 akçe olarak kaydedilmiştir. Bu tarihte Tırhala'da pamuk üretimine rastlanmamakla birlikte keten üretimi 81 akçeden 240 akçeye çıkmıştır. Bir önceki verilerle karşılaştırıldığında en çok düşüş yulafda görülmektedir. 1506 yılında 80 kile yulaftan 320 akçe gelir elde edilirken, 1520 yılında 25 kile yulaftan elde edilen gelir 75 akçeye düşmüştür. Buna benzer şekilde arpa üretiminde de çok fazla olmamakla birlikte bir azalma söz konusudur. Deftere kaydedilen arpa 156 kile olup getirisi 936 akçedir. Harac-ı bağat-ı Müslimin ve öşr-i bağat-ı Gebran-ı nefis-i Tırhala olarak kaydedilen bağ gelirleri ise sabit kalmıştır.²⁴⁶

²⁴⁵ TT 36, s. 139.

²⁴⁶ TT 105, s. 384.

Vergilendirilen bu miktarlardan Tırhala'daki üretimin hangi boyutlarda olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Örneğin 1518 yılında Diyarbakır Eyaleti'ne bağlı bulunan Harput şehir merkezinde hesaplanan buğday üretimi 77.100 kg'dır.²⁴⁷ 1520 yılında Tırhala'daki buğday üretimi ise 297,609 kg olarak hesaplanmaktadır.

1570 yılına gelindiğinde ise buğday kile olarak azalmış ancak kile başına alınan akçe miktarı artış göstermiştir. 1506 ve 1520 yıllarında buğdaydan kile başına 10 akçe alınırken 1570 yılında bu rakam 26 akçeye yükselmiştir. Buna göre 245 kile buğdaydan 6.370 akçe, arpadan 62 kileden 862 akçe, 16 kile yulaftan 144 akçe, 16 kile burçaktan 240 akçe, 21 kile mısırdan 315 akçe, 8 kile çavdardan 120 akçe alınmıştır. Mercimek ve nohut ile birlikte yazılan bakladan 11 kileden 286 akçe elde edilmiştir. Bu seneye ait keten öşrü 450 akçedir. Müslimlere ait bağlardan 1.380 akçe ve gayrimüslimlere ait bağlardan ise 12.000 akçe temin edilmiştir.²⁴⁸

Grafik 3.2: 1570 Yılında Tırhala'da Vergiye Tabi Tutulan Tarım Ürünleri

²⁴⁷ Mehmet Ali Ünal, XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518 – 1566), TTK Yay., Ankara 1989, s. 223.

²⁴⁸ TT 56, v. 93a.

Yukarıdaki grafikten de anlaşılacağı üzere Tırhala’da ziraati en çok yapılan ürün buğdaydır. Buğdaydan sonra sırayı daha çok hayvan yemi olarak kullanılan arpa, darı, yulaf gibi ürünler almaktadır. Bunların yanı sıra sanayide kullanılmak üzere keten ve pamuk üretimi yapıldığı görülmektedir.

3.3. Tırhala’da Hayvancılık

Tırhala’da yapılan hayvancılık faaliyetleri hakkındaki bilgilere ilgili kanunnamelerden ve tahrir defterlerindeki kayıtlardan ulaşılmaktadır. Buna göre 1454 yılında Tırhala şehrinde hayvancılıktan alınan tek verginin resm-i hınzır²⁴⁹ olduğu görülmektedir. Bu kalemde 250 akçe resm alındığı kaydedilmiştir.²⁵⁰ Resm-i hınzır ile ilgili bilgilere 1506 tarihli Tırhala kanunnamesinde de rastlamak mümkündür. Bu kanunnamede yabanda güdülen iki hınzırdan bir akçe ve gayrimüslimlerin evde beslediği ve kestiği domuz başına bir akçe resm alınmaktadır.²⁵¹ Buna göre 1506 yılında resm-i hınzırdan elde edilen gelir 21 akçe olarak kayıtlara geçmiştir.²⁵² Daha sonraki kayıtlarda ise resm-i hınzır “kıst-ı bac-ı bazar ve bad-ı heva ve resm-i arus maa resm-i karış ve resm-i hanazır-ı gebr” olarak diğer kalemlerle birlikte karşımıza çıkmaktadır.²⁵³

1506 tarihli kanunnamede bahsedilen bir başka resm adet-i ağnamdır.²⁵⁴ Bu tarihten önce şehirde ağnam vergisinin alınmaması şehre yerleştirilen ilk Müslüman reaya arasında Yörük olarak tabir edilen ve geçimini genellikle hayvancılıkla sağlayan Türkmen grupların olmadığını göstermektedir denilebilir. Kanunnameye göre ağnam resmi üç koyundan bir akçe alınır ve keçiden de aynı usulle ücretlendirme yapılacağı belirtilir.²⁵⁵ 1506 yılında Tırhala’da adet-i ağnam vergisi olarak 300 akçe alındığı kaydedilmiştir. Buradan hareketle bu yılda Tırhala’da 900 adet küçükbaş hayvanın

²⁴⁹ Hınzır: Domuz.

²⁵⁰ *Sancak-ı Tırhala ...*, s. 8.

²⁵¹ Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri*, II. Kitap-II. Bayezid Devri Kanunnameleri, s. 511.

²⁵² TT 36, s. 139.

²⁵³ TT 105, s. 385; TT 56, v. 93a.

²⁵⁴ Ağnam: Koyun anlamına gelen ganem kelimesinin çoğul halidir. Ağnam resmi ise koyun ve keçilerden alınan bir vergi çeşididir. Bkz.: Ünal, a.g.e., s. 18 – 19.

²⁵⁵ Akgündüz, a.g.e., s. 511.

bulunduğu söylenebilir.²⁵⁶ 1520 tarihli Tırhala kanunnamesinde ise adet-i ağnam olarak iki koyundan bir akçe alınacağı hükmü yer almaktadır. Bununla birlikte aynı yıl kaydedilen koyun sayısı 1918, elde edilen akçe miktarı da 959’dur.²⁵⁷ 1570 yılına geldiğimizde nefis-i Tırhala’da mevcut olan 1000 adet koyundan 500 akçe vergi alındığı görülmektedir.²⁵⁸

Arıcılıktan kanunnamelerde bahsedilmiş olup, Müslüman ve Gayrimüslimden on kovanda bir kovan ya da kovandan kovana bir akçe olmak üzere öşür alınması ön görülmüştür. Ancak buna rağmen şehrin hasıllarına bakıldığında kovan resmine tesadüf edilmemektedir.

Tırhala şehrinde özellikle dericiliğin ön planda olması, şehirdeki hayvancılık faaliyetlerinin yoğun bir şekilde yapıldığı beklentisini doğurmaktadır. Ancak şehir merkezinde hayvancılıktan elde edilen gelir, diğer gelir türlerine oranla çok düşük bir seviyede seyretmektedir. Bu da hayvancılığın şehir merkezinde değil, Tırhala’nın çevre köylerinde yapıldığı ihtimalini akla getirmektedir ki 1506 yılında Tırhala’ya bağlı bir Hristiyan köyü olan Vanya’da ağnam resmi 830 akçe alınmaktadır.²⁵⁹ Bu da köyde 2490 adet küçübaş hayvan bulunduğunu göstermektedir.

3.4. Tırhala’da Ticaret

Tırhala’ya ait kanunnamelere bakıldığında burada oldukça canlı, büyük ve çeşitli olarak zengin bir pazarın mevcut olduğu söylenebilir. 1454 yılında pazardan toplanan gelir niyabet²⁶⁰ ve ihtisap²⁶¹ gelirleriyle birlikte 27.000 akçe olarak kaydedilmiştir.²⁶² 1506 yılında da pazardan elde edilen net rakam belirtilmemiş, “kıst-ı²⁶³ pazar-ı bac ve

²⁵⁶ TT 36, s. 139.

²⁵⁷ TT 105, s. 385.

²⁵⁸ TT 56, v. 93a.

²⁵⁹ TT 36, s. 140.

²⁶⁰ Niyabet: Şehirdeki tımarlı sipahinin halktan topladığı vergi. Bkz.: Ünal, a.g.e., s. 522.

²⁶¹ İhtisap: Çarşı ve pazardaki fiyatları, alışverişi, ve kalite kontrolü işlerine verilen addır. Bkz.: Ünal, a.g.e., s. 342.

²⁶² *Sancak-ı Tırhala*, s. 1.

²⁶³ Kıst: Hisse, pay. Bkz.: Devellioğlu, a.g.e., s. 594.

niyabet nefis-i Tırhala ve resm-i arusi²⁶⁴ ve ihtisab ve resm-i karış²⁶⁵ der nefis-i Tırhala” adı altında diğer vergilerle birleştirilerek 70.000 akçe olarak kayıtlara geçirilmiştir.²⁶⁶ 1520 yılı verilerine göre pazardan elde edilen miktar diğer vergilerle birlikte 62.000 akçedir.²⁶⁷ 1570 yılına gelindiğinde ise söz konusu gelir miktarı ihtisab resmi hariç 75.000 akçe olarak belirtilmiştir.²⁶⁸

Kanunnamelerde adı geçen ve bac²⁶⁹ alınan ürünler ise şu şekilde sıralanmaktadır: Buğday, pirinç arpa, burçak, çavdar, darı, mercimek, bal, yağ, peynir, tuz, soğan, lahana, kabak, hıyar, kavun-karpuz, kuru ve yaş üzüm, incir, nar, turunç, kiraz, zerdali, erik, kestane, ceviz, yaş ve kuru balık, pamuk, keten, çıra, mertek,²⁷⁰ tekne, ham ve işlenmiş deri, koyun ve keçi, at, inek, öküz, iç yağı, kepenek, kebe, çuka, bakraç, kalay, çelik. Bunların yanı sıra Tırhala’da esir ticareti yapıldığı da söylenebilir. Kanunnamede esir satandan ve alandan toplamda 4 akçe bac alınacağı yazmaktadır.²⁷¹

3.5 Tırhala Şehir Merkezinde Toplanan Vergiler

Tırhala kanunnamelerinde reayadan alınan vergilerin başında ispençe gelmektedir. Bununla ilgili olarak “hadd-i bülügiyyet”e erişen her kişiden 25’er akçe ve bive olarak kaydedilenlerden ise 6’şar akçe ispençe alındığı 1506 tarihli kanunnamede belirtilmiştir.²⁷² Yine aynı kanunnameye göre nefis-i Tırhala’da bulunan Müslümanların çifti olanından öşr-i gallatın 10 kilede 1 kile olarak alındığı, buna karşılık çift resminin alınmadığını görmekteyiz. 1454 yılında nefis-i Tırhala’da ispençe geliri yukarıda belirtilen usûle uygun olarak 5.783 akçedir.²⁷³ 1506 yılında Yahudiler hariç olmak üzere

²⁶⁴ Resm- i arusi: Yeni evlenen erkeklerden alınan vergi. Bkz.: Devellioğlu, a.g.e., s. 44.

²⁶⁵ Resm- i karış: Karış 22 cm uzunluğunda bir ölçü birimidir. Genelde, şire denilen, şarap için hazırlanan üzüm suyu fiçılara konduğu zaman fiçının büyüklüğüne göre resm-i karış adı altında vergi tahsil olunurdu. Bkz. Ünal, a.g.e., s. 563.; Levent Kayapınar, “Osmanlı Arşiv Kaynaklarına Göre Dimitsana’nın Demografik Yapısı”, *AİBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 2005 / 2, Sa. 11, Bolu 2005, s. 149.

²⁶⁶ TT 36, s. 139.

²⁶⁷ TT 105, s. 385.

²⁶⁸ TT 56, v. 93a.

²⁶⁹ Bac: Pazara getirilen ürünlerden alınan vergi. Bkz.: Ünal, a.g.e., s. 74.

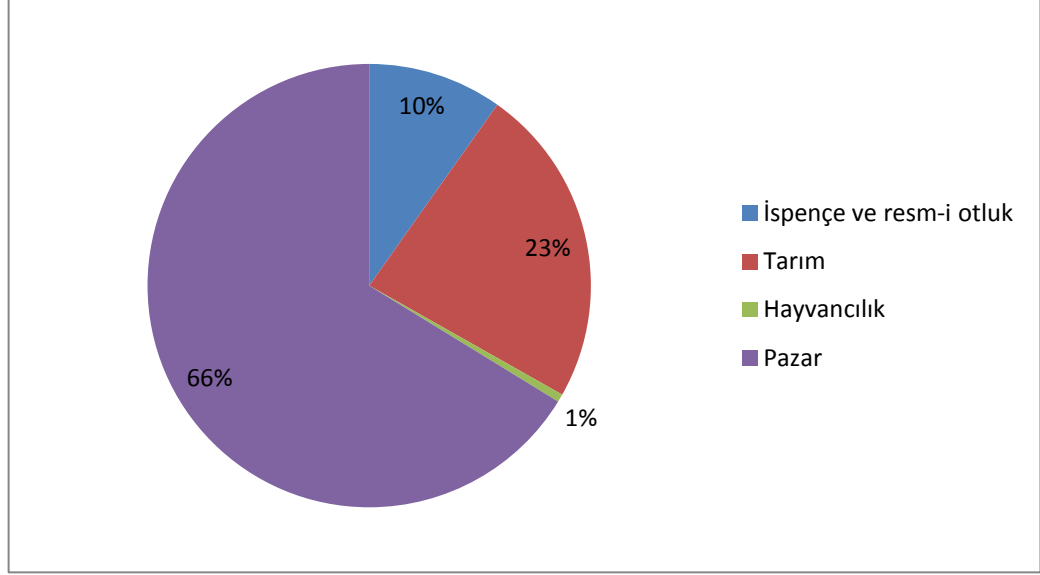
²⁷⁰ Mertek: Bir tür kereste. Bkz.: Ünal, a.g.e., s. 466.

²⁷¹ TT 36, s. 1.

²⁷² TT 36, s. 1.

²⁷³ *Sancak-ı Tırhala ...*, s. 8.

hasıl olan ispençe ise 8.778 akçedir.²⁷⁴ Bu rakam 1520 yılında 10.084 akçeye,²⁷⁵ 1570 yılında ise 11.692 akçeye ulaşmıştır.²⁷⁶

Grafik 3.3: 1506 Yılına Ait Tırhala Şehrinin Ekonomik Verileri

İспенçenin yanı sıra gayrimüslim halktan resm-i otluk adı altında bir vergi alındığını da görmekteyiz. Kanunnameye göre resm-i otluk evli gayrimüslim hanelerinden 5'er akçe olarak alınmaktadır. Mücerred ve biveler bu vergiye tabi tutulmamıştır.²⁷⁷ Bu bağlamda toplanan resm-i otluk gelirleri yıllarıyla birlikte şu şekilde sıralanmaktadır: 1506 senesi 1.590 akçe,²⁷⁸ 1520 senesi 1.715 akçe,²⁷⁹ 1570 senesi 1.710 akçe.²⁸⁰

²⁷⁴ TT 36, s. 139.

²⁷⁵ TT 105, s. 384.

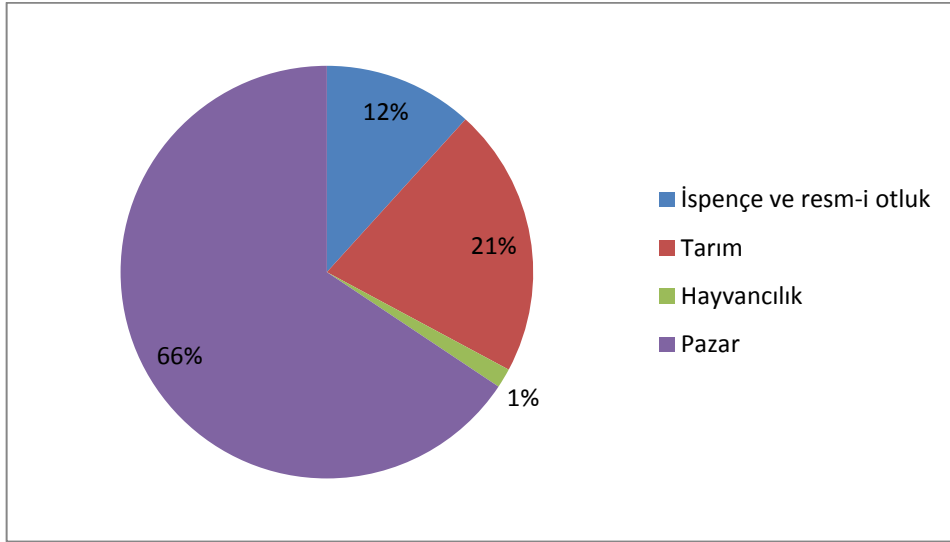
²⁷⁶ TT 56, v. 93a.

²⁷⁷ TT 36, s. 1.

²⁷⁸ TT 36, s. 139.

²⁷⁹ TT 105, s. 384.

²⁸⁰ TT 56, v. 93a.

Grafik 3.4: 1570 Yılına Ait Tırhala Şehrinin Ekonomik Verileri

Tırhala’da kişilerin tasarrufunda olan çayırardan elde edilen öşürler de şehrin hasılatına katkıda bulunmaktadır. Buradaki çayırların bazılarında ziraat edildiği görülmektedir. 1506 yılında öşr-ü çayır 310 akçe,²⁸¹ 1520 yılında 417 akçe,²⁸² 1570 yılında ise 412 akçe²⁸³ olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu rakamların içinde çiftliklere ait olan çayır öşürleri verilmemiştir.

Tırhala’da çiftlikler ile ilgili kayıtlara 1506 tarihinden itibaren ulaşmak mümkündür. Bu tarihte karşımıza çıkan tek çiftlik Ömer Bey’in oğlu İbrahim Bey’e aittir. Bu çiftlikten alınan vergi ise Tırhala kilesiyle 10 kile buğdaydan elde edilen 100 akçedir. 1520 senesinde de çiftlikten alınan öşür miktarı değişmemiş, 1570 senesine gelindiğinde ise söz konusu miktar çayır geliriyle birlikte 170 akçeye yükselmiştir.²⁸⁴ 1520 tarihli defterde zikredilen çiftliklerden biri de Tırhala subaşı tarafından tasarruf edilmektedir. Buğday ve arpa üretiminin ağırlık kazandığı bu çiftlikten elde edilen gelir 510 akçeyi bulmaktadır. Yine bu tarihte gallatının Tırhala subaşı tarafından tasarruf edildiği İskender damad-ı Beşir’e ait olan bir çiftlik de bulunmaktadır. Bir başka çiftlik sahibi ise ilk kez 1520 yılının verilerinde karşımıza çıkan Bayezid Bey bin Sadık

²⁸¹ TT 36, s. 140.

²⁸² TT 105, s. 385.

²⁸³ TT 56, v. 93a.

²⁸⁴ TT 36, s. 139; TT 105, s. 385; TT 56, v. 93a.

Bey'dir. Bağ ve çayırları içinde olmak üzere iki çiftlik sahibi olan Bayezid Bey'in öşür olarak ödediği miktar toplamda 85 akçedir. 1570 yılında ise bu çiftliklerin sahibi Bayezid Bey'in oğlu Mustafa Çelebi olarak görülmekte ve bu çiftliklerin öşür bedellerinin toplamda 528 akçeye ulaştığı tespit edilmektedir.²⁸⁵

Tırhala'da vergiye tabi tutulan bir başka kalem de su değirmenleridir. Şehre ait kanunnameye değirmenlerle ilgili açıklama şöyledir: “*resm-i asiyab tamam yıl yürüyenden yılda otuz akçe ve altı ay yürüyenden on beş akçe ve kebe değirmenlerinden yılda on beş akçe resm alınır.*”²⁸⁶ Nefs gelirleri içinde yer alan 1454 yılına ait 11 adet değirmenden 330 akçe resm alınmıştır.²⁸⁷ 1506 yılında vergilendirilen değirmen sayısı 17 olup elde edilen miktar 510 akçedir.²⁸⁸ Bu değirmenlerden 6 tanesi Turahan Bey'in vakfına, 3 tanesi de Turahan Bey'in oğlu Ömer Bey'in vakfına aittir. Ancak Ömer Bey vakfına ait değirmenlerden biri “suyu vefa itmediği sebebden” notu düşülerek vergiye tabi tutulmamıştır. Geri kalan 9 adet değirmen ise mülk olarak kaydedilmiştir.²⁸⁹ 1520 yılında resm-i asiyab 18 adet değirmenden 540 akçe olarak toplanmıştır.²⁹⁰ 1570 yılında da asiyab resmi 18 adet değirmenden 510 akçe olarak belirtilmiştir.²⁹¹

²⁸⁵ TT 105, s. 385; TT 56, v. 93a.

²⁸⁶ Akgündüz, a.g.e., s. 511.

²⁸⁷ *Sancak-ı Tırhala ...*, s. 8.

²⁸⁸ TT 36, s. 140.

²⁸⁹ Bkz. TT 36, s.140.

²⁹⁰ TT 105, s. 385.

²⁹¹ TT 56, v. 93a.

BÖLÜM IV

4. TIRHALA'DAKİ VAKIFLAR

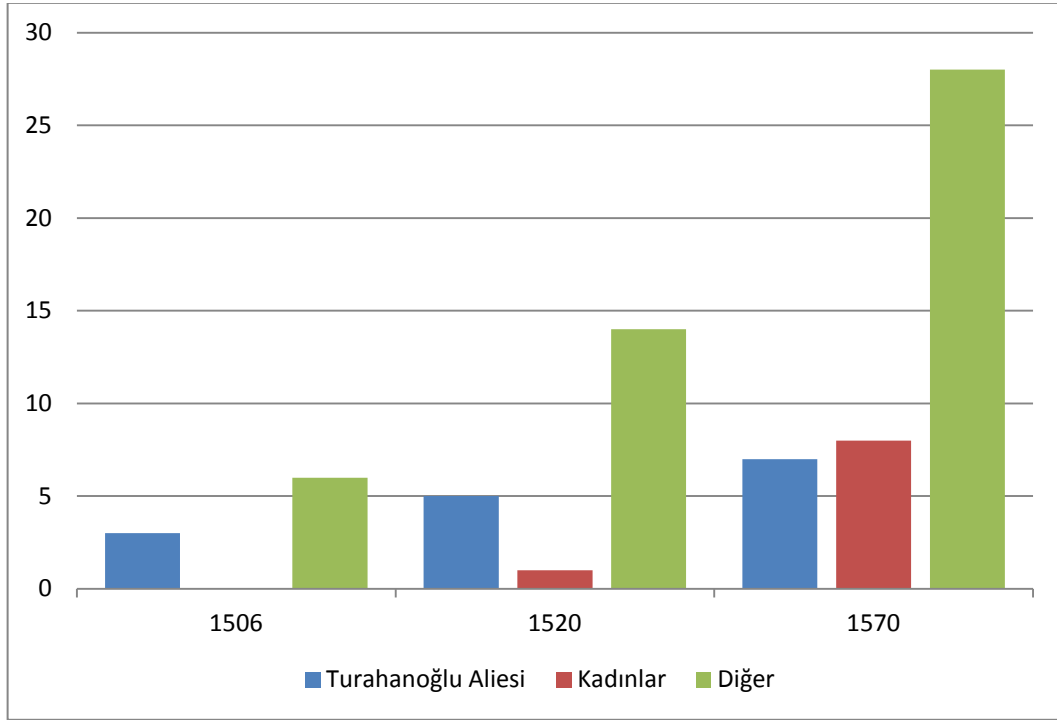
Vakıf, kişinin sahip olduğu malları belirli bir amaç doğrultusunda ve belirli bir zaman zarfında kamunun yararına sunmasıyla kurulur. Nitekim Osmanlı Devleti'nde ibadethaneler, okullar, sosyal tesisler gibi halkın bir şehirde ihtiyaç duyduğu yapıların neredeyse tamamı vakıf sistemiyle oluşturulmuştur. Söz konusu vakıflar aracılığıyla şehirlerin imarı sağlanmakla birlikte, yeni fethedilen şehirlerin Türkleşmesi hızlandırılmıştır. Bu yönüyle vakıflar Osmanlı Devleti için hayati bir öneme sahiptir.²⁹²

Osmanlı fethini takiben Tırhala'ya birçok Türkmen yerleştirilmiş ve zaman içinde şehir klasik bir Osmanlı kenti görünümüne bürünmüştür. Bu değişimdeki ana etken ise vakıf sistemi olmuştur. Bu çerçevede Tırhala'da şehrin ileri gelenleri ve hayırseverleri tarafından birçok cami, mescit, muallimhane, imaret, köprü, kaldırım gibi yapılar inşa edilip, burada yaşayan halkın istifadesine sunulmuştur. Ele aldığımız dönemde vakıf yoluyla gerçekleştirilen bu imar faaliyetleri Turahan Bey ile başlamış, sonrasında da gerek Turahanoğullarına mensup beylerin, gerekse de şehrin diğer sakinlerinin katkısıyla yoğunluk kazanarak devam etmiştir.

Tırhala'da vakıf sisteminin ilk olarak Turahanoğulları ailesi tarafından uygulanmaya başladığı görülmektedir. 1446 yılında Turahan Bey tarafından kurulan ilk vakfın ardından, 1484 yılında oğlu Ömer Bey de Tırhala'da büyük bir vakıf ihdas etmiştir. Daha sonraki yıllarda Turahan Bey ve Ömer Bey'i ailenin diğer üyeleri de takip etmişlerdir. 1506 yılındaki veriler şehirdeki vakıfların %33'ünün Turahanoğlu

²⁹² Vakıflar ile ilgili detaylı bilgi için bkz.: Ahmed Akgündüz, *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, OSAV Yay., İstanbul 2013.

ailesine mensup kişiler tarafından kurulduğunu göstermektedir. 1520 yılında bu oran %25'e, 1570 yılında ise %16'ya düşmektedir. Bunun sebebi yıllar geçtikçe şehirde vakıf kuran kişilerin sayısının hızla artmış olmasıdır.

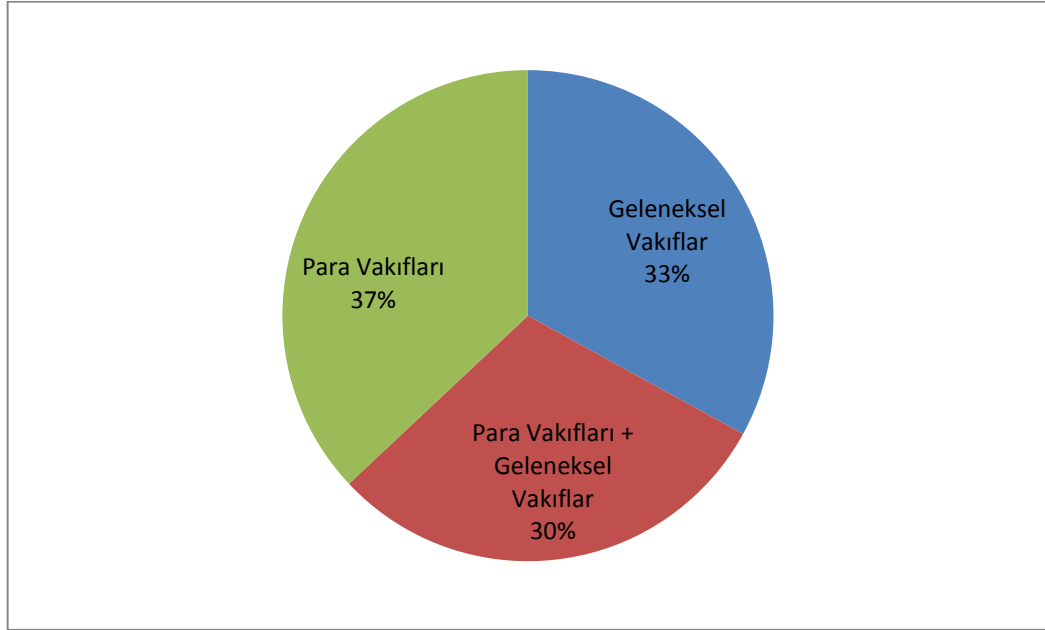

Grafik 4.1: Tırhala'da Vakıf Sahipleri

Bu akıncı ailenin yanı sıra onların hizmetinde bulunmuş olan Cevher Ağa, Ayas Çaşnagır gibi azatlı köleleri de Tırhala'da büyük ve önemli vakıflar oluşturmuşlardır. Takibine 1506 yılından itibaren başlanılan bu vakıflar şehirdeki vakıfların %67'sine tekabül etmektedir. Tırhala'daki vakıfların çoğunluğunu oluşturan şehrin ileri gelenleri tarafından kurulan bu vakıflar 1520 yılında %70 gibi büyük bir orana ulaşırken, 1570 yılında %65 olarak karşımıza çıkmaktadır.

Varlığından bahsedebileceğimiz bir başka vakıf sahibi grup ise kadınlardır. 1520 yılından önce şehirde izine rastlayamadığımız kadın vakıflarının bu tarihten itibaren artarak devam ettiği tespit edilebilmektedir. 1520 yılında şehirde bir adet kadın

vakfı bulunmaktayken, 1570 yılında bu rakam sekize çıkmaktadır. 1570 yılında kadınlar tarafından kurulan vakıfların diğer vakıflar içindeki oranı ise %19'dur.

Grafik 4.2: 1570 Yılı Tırhala'daki Vakıf Çeşitleri

Tırhala'daki vakıfların önemli bir kısmını para vakıfları oluşturmaktadır. Vâkıf dilediğinde vakfettiği miktarı yıllık faizi %10'u geçmemek kaydıyla işleterek vakfa gelir sağlamaktadır. Vakıf ile ilgili harcamaların çoğu da elde edilen bu faiz geliriyle yapılmaktadır. 1506 yılında Tırhala'da mevcut dokuz vakıftan sadece birinin para vakfı ile desteklendiği görülmektedir. 1520 yılında ise şehirdeki vakıfların %45'i vâkıf tarafından kurulan para vakfı ile birleştirilirken, %5'i sadece para vakfından oluşmaktaydı. 1570 yılına gelindiğinde para vakfı ile desteklenen geleneksel vakıfların oranı %30'a gerilerken, para vakıflarının oranı %37'ye kadar yükselmiştir. Kısacası şehirdeki para vakıfları kişilerin kurmuş oldukları vakfın ve sunduğu hizmetlerin devamlılığını sağlamak için oluşturulmuştur.²⁹³

²⁹³ Tahsin Özcan, *Osmanlı Para Vakıfları Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği*, TTK Yay., Ankara 2003, s. 327 – 328.

4.1. Turahanoğulları Tarafından Kurulan Vakıflar

4.1.1. Turahan Bey Vakfı

Şehrin Osmanlı Devleti'ne katılmasında büyük rolü olan Turahan Bey'in, aynı zamanda şehrin imarında da büyük bir rol üstlendiği görülmektedir. Kendinden sonraki nesline öncülük eden Turahan Bey Tırhala'da kaydedilen ilk vakfın da kurucusu olmuştur. Turahan Bey Tırhala'da bir cami, günümüzde Larissa olarak adlandırılan Yenişehir'de bir cami ve bir medrese inşa ederek yine Tırhala ve Yenişehir'den birçok ebniyeyi oluşturduğu bu vakfa tahsis etmiştir.²⁹⁴ 1446 yılındaki kuruluş vakfıyesine²⁹⁵ göre Tırhala'dan yedi adet dükkan, altı adet değirmen ve üç adet değirmenin yarı hissesi bu vakfa bağlanmıştır.

1454 tarihinde ise Tırhala'daki bir hamam, birer adet başhane ve kasap dükkanı, 3350 akçelik dekakin ve çardak ile iki adet değirmenden hasıl olan 13.000 akçe Turahan Bey'in kurmuş olduğu vakfa tahsis edilmiştir.²⁹⁶ 1506 yılına gelindiğinde Turahan Bey vakfının nefsi-i Tırhala'dan elde ettiği gelir kaynakları şunlardır:²⁹⁷ bir hamam, bir başhane, bir bozahane, bir kirbashane²⁹⁸ ve bu dükkanın yakınlarında bulunan bir zemin, yirmi kasap dükkanı, on sekiz meyve dükkanı, yetmiş dokuz adet çeşitli dükkan, Ömer Bey bazaristanına bağlanmış çardak dükkanları, Tırhala şehrinde bulunan altı adet değirmen ve Tırhala'ya bağlı Ayamoni mezrasındaki altı adet değirmen. Bahsedilen bu gelirler 31.740 akçeden ibaret olup, bu meblağın Tırhala'daki bir cami ve eczahanları, iki mahalle mescidi, bir zaviye, şehirdeki kaldırımların tamiri ve Yenişehir, Migelkara (Malkara), Kırkkavak, Turahan Bey karyesi (Pakla), Petrapoli, Platomona, Çitros gibi yerleşim yerlerinde bulunan zaviyeler, mescitler, camiler, medreseler, köprüler, kervansaraylar ve bunların tamiri için sarf edildiğini görüyoruz. 1520 yılında da Tırhala şehrinde vakfa aktarılan gelirin yine 31.740 akçe olduğu

²⁹⁴ Kayapınar, "Turahan Bey ...", s. 191.

²⁹⁵ Bkz. VGMA, VD 743, s. 146/34.

²⁹⁶ *Sancak-ı Tırhala*, s. 34-35.

²⁹⁷ TT 36, s. 1291.

²⁹⁸ Kirbashane: Kirbas pamuktan veya ketenden dokunarak yapılan bir kumaş türüdür. Kirbashane de bu işin yapıldığı dükkana verilen addır. Bkz.: Ünal, a.g.e., s. 407.

görülmektedir.²⁹⁹ 1570 yılı Turahan Bey vakfının Tırhala'dan elde ettiği gelir ise 33.330 akçeye ulaşmıştır.³⁰⁰

4.1.2. Ömer Bey Vakfı

Turahan Bey'in oğlu olan Ömer Bey'in de büyük bir vakfı bulunmaktadır. 1484 yılına ait kuruluş vakfiyesinde Ömer Bey tarafından Tırhala'da yapılan binalar şunlardır: İki adet cami, nehir yakınında bir medrese, aynı mevkide bir muallimhane ve bir mescit, Kuyumcu Hamza mahallesinde ve Fenari İlyas mahallesinde birer mescit, Yeni Hamam yakınlarında bir çilehane ve haydarhane adıyla bir zaviye. Tırhala'daki bu yapıların yanısıra Yenişehir'de bir cami ve bu caminin yakınında bir zaviye, Tatar köyünde bir cami, Sucakpınar köyünde bir cami ve bir zaviye, Platamona kalesi civarında ve Çeşme köyünde birer adet zaviye ve Livadya'da bir cami yaptırmıştı. Ömer Bey'in hayatta iken kurmuş olduğu bu vakfa Tırhala'dan bağlanan gelirler ise yine kuruluş vakfiyesinde şu şekilde belirtilmiştir: on dört değirmen, içinde kavaf, tabbağ, nalband ve çuhacı dükkanlarının bulunduğu yüz elli altı adet dükkan, şehirde eski ve yeni olarak nitelendirilen iki han, bir tarla ve bir mülk. Vakfın bu tahsisatının dışında Tırhala'nın civar köyleri, Yenişehir, Çatalca, Kesrice, İstefe, Fener gibi yerleşim yerlerinden de çok sayıda değirmen, dükkan, han ve hamamın Ömer Bey'in vakfına bağlandığı görülmektedir.³⁰¹

Ömer Bey vakfının 1506 yılındaki gelirleri bir hamam, iki kervansaray, dükkanlarıyla birlikte bir pazar yeri, kasap, bakkal, ayakkabıcı, tabbağ, çömlekçi gibi dükkanlardan oluşan yüz yetmiş yedi adet dükkan, altmış dört adet çardak dükkanı, on dört değirmen, Tırhala pazarının yanında bulunan ve tahminen on dönümlük bir zeminden ibarettir. Tırhala'dan elde edilen bu gelir 37.020 akçe olup, bu rakama Tırhala'ya tabi köylerde bulunan yirmi sekiz adet değirmenin 19.898 akçelik geliri de eklendiğinde Ömer Bey vakfının Tırhala'dan elde ettiği toplam miktar 56.918 akçedir. Hasıl olan bu meblağın ise Ömer Bey tarafından nefsi-i Tırhala'daki medrese,

²⁹⁹ BOA, TT 367, s. 246.

³⁰⁰ TKGM, KKA, TT 60, v. 198b.

³⁰¹ Bkz. VD 743, s. 133/29.

muallimhane, halvethaneler, imaret, üç adet mahalle mescidi, eczahanlar, köprüler, kaldırımlar ve bunların tamiri için kullanılması ön görülmüştür. Tırhala haricinde bu paradan Yenişehir, Tatarlu, Platamona, Çatalca, Fenar, İzdin, Livadya, Siroz, Drama, Malkara, Dimetoka, Semendre gibi yerleşim yerlerinde Ömer Bey tarafından yaptırılmış olan medrese, imaret, köprü, mescit, cami, zaviye, muallimhane gibi hayır kurumlarına ve bu yapıların tamirine de pay düşmektedir.³⁰²

Ömer Bey vakfının 1520 yılındaki durumuna bakıldığında ise Tırhala'daki medreseye, muallimhaneye, halvethanelere, imarete ve üç mahalle mescidine sarf edilen miktarın 112.101 akçeye ulaştığı görülmektedir. Zikredilen bu miktar bir hamam, iki kervansaray, bedesten dükkanları, yüz kırk bir adet dükkan, tahminen on dönümlük bir zemin, otuz yedi adet değirmen ve evkafın sebze ve meyve gelirlerinden meydana gelmektedir.³⁰³

4.1.3. Hacı Mustafa Bey Vakfı

1506 yılına ait vakıf kaydında “evkaf-ı mescid-i Hacı Mustafa Bey birader zade-i Ömer Bey” olarak bahsedilmesinden bu kişinin Turahan Bey'in oğlu olduğu anlaşılmaktadır. Hacı Mustafa Bey Tırhala şehrinde bir mescit inşa ettirmiş, Tırhala ve Fenar'a bağlı olan köylerden altı adet değirmenin yıllık gelirini kurmuş olduğu vakfa bağışlamıştır. Bahsi geçen değirmenlerden elde edilen senelik 3.400 akçenin ise mescidin imamı, müezzini, hasırı, çerağ³⁰⁴ yağı, eczahanları³⁰⁵ ve mescidin tamiri için kullanılması şart koşulmuştur.³⁰⁶

³⁰² TT 36, s. 1299.

³⁰³ TT 367, s. 250.

³⁰⁴ Çerağ: Eskiden kullanılan bir cins yağ kandili. Bkz.: Ünal, a.g.e., s. 166.

³⁰⁵ Eczahan: Ecza kısım, bölüm anlamına gelen cüz kelimesinin çoğul halidir. Ecza kelimesine, okuyan manasına gelen –han son eki getirilerek cüz okuyan anlamına gelen eczahan kelimesi türetilmiştir. Aynı zamanda Kur'an-ı Kerim'in 20'şer sayfadan oluşan bölümlerine de cüz denmektedir. Dolayısıyla burada eczahan kelimesiyle Kur'an-ı Kerim okuyanlar kastedilmektedir. Bkz.: Ünal, a.g.e., s. 215; Devellioğlu, a.g.e., s. 372.

³⁰⁶ TT 36, s. 1309.

4.1.4. Hızır Bey Vakfı

Turahan Bey'in oğullarından biri olan Hızır Bey de Tırhala'da bir mescit bina ettirmiştir. 1520 yılında kayda geçen bu vakfın geliri iki adet değirmen ve yüz dönümlük bir tarlanın senelik hasılından elde edilen 820 akçeden oluşmaktaydı. Söz konusu miktar da mescit imamının maaşının ödenmesi ve mescidin ihtiyaçlarının karşılanması için ayrılmıştır.³⁰⁷ 1570 yılında ise vâkıf Hızır Bey merhum olarak zikredilmiştir. Geliri aynı kalmakla birlikte, bu meblağın sarf edileceği hususlar daha ayrıntılı anlatılmıştır. Buna göre değirmen ve tarlalardan hasıl olan miktardan müteveli ve imama birer buçuk kile buğdayın yanı sıra ikişer akçe tayin edilmiş, kırk akçe mescidin yağı ve yirmi akçe mescidin hasırı için, geri kalan miktar da mescidin ihtiyaçları ve hizmetlileri için ayrılmıştır.³⁰⁸

4.1.5. Mustafa Bey Vakfı

Turahanoğlu Ömer Bey'in oğullarından biri olan Mustafa Bey de vakıf yolu ile Tırhala'da imar faaliyetlerinde bulunmuştur. 1520 yılına ait kayda göre Mustafa Bey tarafından bir cami ve bir imaret yaptırılmıştır. Kırk bir adet değirmen, şehirde bulunan evleri, bahçesi, bostanı, havuzu ve toplam iki bin yedi yüz adet küçük ve büyük baş hayvan da Mustafa Bey vakfının gelirlerini oluşturmuştur.³⁰⁹ 1570 tarihindeki vakıf ile ilgili kayıttan bu tarihte Mustafa Bey'in hayatta olmadığı anlaşılmaktadır. Vakfın bu tarihteki tahsisatı şu şekildedir: 154.740 akçe nakit, otuz dört adet değirmen, vâkıfın nefsi-i Tırhala'daki evleri, bahçesi, bostan yeri ve havuzu, bin altmış adet küçük ve büyük baş hayvan, Mustafa Bey tarafından yaptırılan caminin yakınlarında bulunan otuz yedi adet tabbağ dükkanı ve Çatalca'ya bağlı Hamidlü köyünde bulunan koyun mandırası.³¹⁰

³⁰⁷ TT 367, s. 248.

³⁰⁸ TT 60, v. 202a.

³⁰⁹ TT 367, s. 248.

³¹⁰ TT 60, v. 201b.

4.1.6. Hamza Bey Vakfı

Hamza Bey Ömer Bey'in oğullarından biri olup Tırhala'da bir cami inşa ettirmiştir. 1520 tarihli vakıf bilgilerine göre senelik geliri 348 akçe olan beş dükkan, kullanılmayan beş adet dükkan ve on yedi adet değirmen söz konusu camiye vakfedilmiştir.³¹¹ 1570 yılındaki vakıf ile ilgili kayıta daha ayrıntılı bilgilere yer verilmiş olup, vakfın kuruluş tarihi “evahir-i Safer-i Muzaffer sene 917” yani 1511 yılı olarak belirtilmiştir. Vakfın tevliyeti hayatta olduğu müddetçe vâkıf Hamza Bey'e, vefatından sonra ise oğullarına ve oğullarının oğullarına aittir.³¹² Vakfın 1570 yılı geliri ise toplam 14.379 olup, bu miktarın 2.364 akçesi Tırhala'da bulunan on iki adet dükkanın kirasından elde edilmekteydi. Toplanan bu miktarla vakıf görevlilerinin maaşları ödenmekteydi. Daha önce de kaydedilen beş adet kullanılmayan dükkanın yanı sıra, geri kalan 12.015 akçe Tırhala'ya tabi olan köylerde bulunan on iki adet değirmenden hasıl olan miktardır. Değirmenlerden elde edilen gelirin kaldırım ve köprülerin tamiri için kullanılması şart koşulmuştur.³¹³

4.1.7. Hasan Bey Vakfı

Ömer Bey oğlu Hasan Bey ise Yenişehir'de bir cami, bir zaviye ve bir köprü, yine Yenişehir'e bağlı Tatar köyünde bir mahalle mescidi ve Tırhala şehrinde de bir mahalle mescidi inşa etmiştir. 1531 yılında kurulan bu vakıf için Hasan Bey kendi mülkünün yanı sıra bazı mera, mezra ve değirmenleri satın alıp vakfa bağışlamıştır.³¹⁴ 1570 yılındaki kayıtlarda merhum olarak anılan Hasan Bey'in vakfına Tırhala'dan aktarılan gelirler şu şekilde sıralanmaktadır: Turahan Bey camisi yakınlarında inşa ettirdiği kırk iki adet dükkanın senelik hasılatı olan 3.228 akçe, şehre tabi bir köydeki

³¹¹ TT 367, s. 248.

³¹² Bununla ilgili kayıt şu şekildedir: “Tevliyet hayatta oldukça kendüne, kendünden sonra asliha-yı ebnaya ve ebna-yı ebnaya ve bade-l inkıraz asliha-yı atıkaya ve atikanın aslah-ı ebnasına ve bade-l inkıraz rey-i hakim ile layık olan kimesneye meşruttur.” TT 60, s. 201a.

³¹³ TT 60, v. 201a.

³¹⁴ VD 743, s. 143/33-4.

bir değirmenin geliri, Tırhala kazası dahilindeki köylerde bulunan iki adet yaylak ve iki adet çayır.³¹⁵

4.1.8. İbrahim Bey Vakfı

Ömer Bey oğullarından olup Tırhala’da vakıf kuran beylerden biri de İbrahim Bey olmuştur. 1570 yılı verilerine göre İbrahim Bey Tırhala’da bir cami ve bir muallimhane, Yenişehir’de bir muallimhane ve Malkara’da bir muallimhane bina ettirmiştir. Kurmuş olduğu bu vakfın ihtiyaçlarının karşılanması ve vakıf görevlilerinin maaşlarının ödenmesi için on üç değirmen, yedi tanesi “*Turhan Bey camii yanında müderris kızından alınan*” on beş adet dükkan ve Tırhala’ya tabi bir köydeki çayırı vakfetmiştir.³¹⁶

4.1.9. Hacı Ahmet Vakfı

1570 yılında şehirde 48.000 akçe değerinde büyük bir vakıf sahibi de Turahan Bey’in oğullarından biri olan Hacı Mustafa Bey’in oğlu Hacı Ahmet’dir. Yıllık geliri olan 4.800 akçenin bir kısmı ile vâkıfın şartları gereğince vazife sahibi olanların ücretleri ödenmesi, 100 akçesi ile Tırhala’daki köprülerin tamir edilmesi, 220 akçesi ile de mescidin bulunduğu mahallenin avarız başta olmak üzere vergilerinin ödenmesi için harcanması istenmiştir.³¹⁷

4.2. Tırhala’nın Ana Vakıfları

Bu başlık altında zikredilecek olan vakıflar Tırhala’nın şekillenmesinde büyük rol oynamışlardır. Tırhala’da yerleşim vakıf aracılığıyla inşa edilen cami, mescit gibi dini ve sosyal mekanlar etrafında yoğunlaşmıştır. Bunun sonucu olarak meydana gelen

³¹⁵ TT 60, v. 199a.

³¹⁶ TT 60, v. 204a.

³¹⁷ TT 60, v. 205a.

mahalleler, adlarını mahallenin çekirdeğini oluşturan vakfın kurucusundan almışlardır. Ayrıca bu vakıfların kurucularının büyük bir çoğunluğunun da Turahanoğlu ailesi tarafından azat edilmiş kişilerden oluştuğu görülmektedir.

Osmanlı kayıtlarında “atik-i Ömer Bey” olarak geçen Cevher Ağa Tırhala’daki mahallelerden birine adını vermiştir. 1506 yılına ait vakıf kaydında Cevher Ağa’nın Tırhala’da iki mescit, bir muallimhane, çilehane hücratı ve şeyh için bir ev yaptırdığı belirtilmektedir. Vakfın geliri ise kırk üç adet dükkan, on dört adet değirmen ve Tırhala’ya bağlı Evlahoyanni karyesinde bulunan dört dönüm bağdan hasıl olan 10.070 akçedir. Söz konusu meblağın vakıf bünyesindeki kurumlarda çalışan görevlilerin maaşlarının ödenmesi ve Cevher Ağa tarafından inşa edilen binaların tamiri için kullanılması şart koşulmuştur.³¹⁸ 1520 yılındaki kayıta ise kırk sekiz adet dükkandan gelen 3.920 akçe, on adet değirmenden gelen 4.116 akçe, dört dönüm bağdan 160 akçe, Migarhi köyünde bulunan çiftliğin 2.004 akçelik hasılat Cevher Ağa’nın vakıf gelirleri arasında gösterilmiştir. Ayrıca bu tarihte 20.000 akçenin de vakfedildiği görülmektedir ki bu miktarın 4.400 akçesi ile dükkanlar alındığı belirtilmiştir.³¹⁹ 1570 yılında ise ikisi harap olarak kaydedilen kırk sekiz dükkan, dört tanesi harap olarak kaydedilen on beş değirmen, daha önceki kayıtlarda da bahsedilen Migarhi köyündeki dört dönüm çiftlik mahsulatı ve dört dönüm bağ yine Cevher Ağa vakfına bağlanmıştır. Vakfın bu dönemdeki nakit geliri ise 15.600 akçedir. Bunun yanı sıra nakd-ı serhane-i dekakın adı altında 2.100 akçe yazılmıştır.³²⁰

Ömer Bey’in azat ettiği kölelerinden biri olan Ayas Çaşnagır’ın vakfı, 1506 yılının Ramazan ayında Tırhala kadısı Mevlana Pir Mehmet Çelebi tarafından tescil edilerek kayıtlara geçirilmiştir. Tırhala’daki mahallelerden birine de adını veren Ayas Çaşnagır, Tırhala’nın Hacı Umur mahallesinde bir mescit, Cevher Ağa mahallesinde kaldırım, Likostem suyu üzerinde bir köprü, Mirci adlı köyde bir taş köprü yaptırmıştır. Bir tanesi sabunhane olmak üzere beş adet dükkan geliri, şehirde bulunan dört adet odanın kira geliri, iki adet çardak-hane geliri, Tırhala’ya tabi Kolokota köyünde bulunan Likostem ırmağı üzerindeki dört adet değirmen vakfedilerek, hasıl olan 1.660 akçenin

³¹⁸ TT 36, s. 1312.

³¹⁹ TT 367, s. 246.

³²⁰ TT 60, v. 199b.

vakıf dahilindeki yapıların ihtiyaçları, tamiri ve görevlilerin maaşlarının ödenmesi için harcanması istenmiştir.³²¹ 1520 yılında vakfın gelirleri arasında yer alan dükkan sayısı on beşe çıkmış ve 1.000 akçelik nakitten elde edilen 100 akçe kâr da eklenerek vakfın elde ettiği miktar 1.720 akçeye ulaşmıştır.³²² 1570 yılına gelindiğinde ise vakfın gelir kaynağında belirgin bir fark görülmemekle birlikte, nakit olarak vakfedilen miktar 10.000 akçeyi bulmuştur.³²³

Tırhala mahallelerinden birine adını veren bir başka vakıf sahibi de Hacı Umur Bey'dir. Hacı Umur ilk olarak 1454 tarihli kayıttı tımar sahibi olarak görülmektedir.³²⁴ Burada “gulam-ı Turhan Bey” olarak nitelenen Hacı Umur, Tırhala'da hisar yakınlarında bir mescit bina etmiştir. 1506 yılında Tırhala kadısı Pir Mehmet Çelebi tarafından tescil edilen vakfa Tırhala'da bulunan altı adet dükkan ve Tırhala'ya bağlı Mirci kayryesinde bulunan iki adet değirmen bağışlamıştır. Bunların yanı sıra bir sini, bir tava, iki tepsi ve bir “kazgan-ı köhne” mescitte imam olana vakfedilmiştir.³²⁵ 1520 yılında vakfın gelirlerine bir dönümlük bir bağ da dahil olmuş, vakfın elde ettiği miktar 800 akçe olarak kaydedilmiştir.³²⁶ 1570 yılında vakfın mevcut durumunu koruduğu görülmektedir.³²⁷

Tırhala'daki vakıf sahiplerinden birisi de yine Turahan Bey tarafından azat edilen Lala Hamza'nın³²⁸ oğlu Mehmet Bey'dir. 1506 yılındaki verilere göre Mehmet Bey Tırhala'da bir cami bina edip, vakfettiği meblağla da caminin tüm ihtiyaçlarının karşılanmasını ve görevlilerin maaşlarının ödenmesini, Yenişehir'deki Timurtaş Bey'in mescidinin imamına da yevmi bir akçe olmak üzere pay ayrılmasını istemiştir. 1507 yılında Rumeli kazaskeri Müeyyedoğlu Ali Çelebi oğlu Abdurrahman Çelebi tarafından tescil edilen vakfın kayda geçirilen kaynakları ise şu şekildedir: Tırhala şehrinde vâkıfın kendi yaptırdığı yirmi dokuz adet dükkan, dükkanlara yakın bir yerde olan dört adet hücre ve altı adet hane, dokuz adet üzerinde çardak bulunan dükkan, yüz adet su sığır,

³²¹ TT 36, s. 1314.

³²² TT 367, s. 247.

³²³ TT 60, v. 201a.

³²⁴ MAD 10, v. 164b

³²⁵ TT 36, 1314.

³²⁶ TT 367, s. 247.

³²⁷ TT 60, v. 201a.

³²⁸ MAD 10, v. 5b.

altı tanesi vâkıf Mehmet Bey tarafından yapılan, beş tanesi de satın alınarak vakfedilen on sekiz adet değirmen.³²⁹ 1520 yılındaki kayıtlarda ise vakfedilen dükkan sayısı elli beşe, hücre sayısı elliye, değirmen sayısı yirmi bire çıkmıştır. Bunların yanı sıra yüz adet kara sığır ve bin adet koyun ve dört adet çayır vakfın gelir kaynakları arasında yerini almıştır. Ayrıca bu tarihte senelik karı %10 olan 221.000 akçelik bir para vakfı da kurulmuştur.³³⁰ 1570 yılında ise vakfın büyümeye devam ettiği görülmektedir. Dükkan sayısı altmışa ulaşmış, ancak bunlardan dokuz tanesi yirmi bin akçeye satılarak vakfın gelirine eklenmiştir. İnebahtı şehrinde bulunan dokuz adet dükkan da Mehmet bin Lala Hamza vakfına bağlanmıştır. Hücre sayısı elli dokuz olarak kaydedilmiştir. Ayrıca vakfa ait olan evlerin ve ahırın harap olduğu, ve bunlardan arda kalan malzemelerle zaviyeye bir mutfak, bir kiler ve iki adet tahthane yapıldığı belirtilmiştir. Vakfın gelirleri arasında yer alan değirmen sayısı ise yirmi dördüttür. Bunlardan Tırhala içinde olanlarından dört tanesi hububat değirmeni, bir tanesi de çuka değirmeni olarak kaydedilmiştir. Vakfedilen kara sığırlar ise yirmi bin akçeye satılıp, vakfın gelirine eklenmiş, koyun sayısı da yüz otuza düşmüştür. Bir önceki sayımdan farklı olarak, 1570 yılına ait kayıtlarda ise vakfın gelirleri arasında Voksista ve Çeltükçü adlı köylerin çayır gelirlerinden hasıl olan 1.600 akçe ve Çeltükçü köyünden dört adet çift geliri bulunmaktadır. Vakfın nakit akçesinden yirmi bin akçenin dükkanlara sermaye olarak verildiği de kayda geçmiştir.³³¹

Tırhala mahallelerinden birine adını veren bir başka vakıf sahibi Hoşkadem Dizdar'dır. Hoşkadem Dizdar Tırhala'da bir mescit bina etmiştir. 1506 yılı kayıtlarına göre on iki adet dükkandan hasıl olan 720 akçe, değirmen satın alınması için vakfedilmiş 3.000 akçe nakit para, imam tarafından ikamet edilen üç adet hane ve yine imamın tasarrufunda olmak üzere bir dönüm bağ Hoşkadem Dizdar tarafından yaptırmış olduğu mescidine vakfedilmiştir.³³² 1520 yılında Hoşkadem Dizdar vakfına bağlı görünen on dört adet dükkan, bir dönümlük bir bağ, üç adet hane mevcuttur. Nakit meblağ ise yıllık geliri 500 akçe olmak üzere 5.000 akçedir. Vakfın bu tarihteki toplam geliri ise 1.340 akçe olarak yazılmıştır.³³³ 1570 yılında vakıf kayıtlarında bir değişiklik

³²⁹ TT 36, s. 1316.

³³⁰ TT 367, s. 247.

³³¹ TT 60, v. 200a.

³³² TT 36, s. 1315.

³³³ TT 367, s. 247.

olmamakla birlikte vakfa yazılan bir adet kazan bulunmaktadır. 5.000 akçelik nakit paranın 3.000 akçesinin ise dükkanlara sermaye olarak ayrıldığı görülmektedir.³³⁴

Tırhala’da bir mescit inşa eden Baba Muhittin kendi adıyla anılan bir mahalle oluşmasına neden olmuştur. 1520 yılındaki vakıf kaydında karşımıza çıkan bu vakfin ihtiyaçlarını karşılamak için altı adet dükkan ve yıllık getirisi 1.200 akçe olan 9.000 nakit akçeyi vakfetmiştir.³³⁵ Vakfin 1570 yılında da mevcut durumunu koruduğu görülmektedir.³³⁶

Ali bin Mezit de şehirde bir mescit bina ettirenlerdendir. İlk olarak 1520 yılında karşımıza çıkan bu vakıf, senelik geliri 1.176 akçe olan on dört adet dükkan, bir adet değirmen, iki çiftlik tarla ve şehirde bulunan evlerden meydana gelen hasılatın gelir elde etmekteydi.³³⁷ 1570 yılında ise dükkanlardan elde edilen gelir 1.440 akçeye yükselmiştir. Hanelerin ise 2.500 akçeye satıldığı belirtilmiştir. İki çiftlik tarladan da on bir kile buğday, beş kile arpa, on bir kile yulaf, iki kile mısır, on yedi demet keten elde edildiği yazılmıştır.³³⁸

Vakıf yoluyla bir mescit inşa ettirerek şehrin şekillenmesinde katkıda bulunan bir diğer isim Kara Doğan’dır. 1520 yılındaki vakıf kaydına göre üç adet dükkan ve üç adet değirmenden hasıl olan 860 akçe mescidin giderlerini karşılamak için vakfedilmiştir.³³⁹ 1570 yılında ise mescide vakfedilen kaynaklar arasında yer alan üç değirmenden biri şehirdeki bir dönümlük bir bağ ile istibdal olunmuş, bir diğeri de harap olarak kaydedilmiştir. Vakfedilen dükkan sayısı ise dörde yükselmiştir.³⁴⁰

³³⁴ TT 60, v. 201b.

³³⁵ TT 367, s. 248.

³³⁶ TT 60, v. 201a.

³³⁷ TT 367, s. 249.

³³⁸ TT 60, v. 202b.

³³⁹ TT 367, s. 249.

³⁴⁰ TT 60, v. 202b.

4.3. Tırhala’da Kadınlara Ait Vakıflar

Tırhala şehrinde kadınlara ait vakıfların da bulunduğu görülmektedir. 1520 yılından itibaren takibine başladığımız kadın vakıfları şehrin zenginliğine katkıda bulunmuştur. Şehirdeki ilk kadın vakfının kurucusu olan Fatma Hatun, Ömer Bey’in oğlu Mustafa Bey’in kızıdır.³⁴¹ 1520 yılı vakıf kaydına göre Tırhala’da bir mescit bina eden Fatma Hatun, bu mescidin gereksinimlerinin karşılanması için yıllık geliri 700 akçe olan bir adet değirmen ve 12.000 akçe nakit paranın senelik geliri olan 1.200 akçeyi vakfetmiştir.³⁴² 1570 yılına gelindiğinde ise vakfedilen nakit ile ilgili bir sorun olduğu görülmektedir. Vakıfla ilgili yapılan teftiş sırasında ihdas edilen 12.000 akçelik nakit vakfına rastlanılmadığı belirtilmiş, bu miktar “na-malum” olarak kaydedilmiştir.³⁴³

1570 yılına bakıldığında şehirdeki kadın vakıflarında artış olduğu görülmektedir. Bu tarihte kaydına rastladığımız kadın vakıflarından ilki Ömer Bey’in azatlı kölelerinden biri olan Ayas Çaşnagır’ın eşi, Yakup kızı Benefşe Hatun’a aittir. Likostem nehri üzerindeki bir değirmenin yıllık hasılı olan yirmi beş kile buğday vâkıf hayatta iken kendisine, sonrasında ise Ayas Çaşnagır mescidi imamının tasarrufuna bırakılmıştır.³⁴⁴

Tırhala’da vakıf sahibi bir başka kadın ise Mehmet bin Lala Hamza’nın eşi Mezitoğlu Hacı Ali’nin kızı Hadice Hatun’dur. 20.000 akçe nakit ile vakıf ihdas eden Hadice Hatun öldükten sonra terekesi 2.300 akçeye satılıp bu miktar da vakfa eklenmiştir. Ayrıca 4.000 akçe de vâkıf Hadice Hatunun babası Mezidoğlu Ali vakfına aktarılmıştır. Vakfın %10 olan yıllık kazancı ile Mehmet bin Lala Hamza camisinde vâkıf kadın için günlük birer akçeden üç cüz Kur’an-ı Kerim okunması, vakfın mütevellisine iki ve nazırına bir akçe verilmesi şart koşulmuştur.³⁴⁵

³⁴¹ Kiel, “Tırhala”, s. 115.

³⁴² TT 367, s. 247.

³⁴³ TT 60, v. 201b.

³⁴⁴ TT 60, v. 201b.

³⁴⁵ TT 60, v. 203a.

Tırhala'da kadılık yapan Pir Mehmet'in kızı Hümayun Hatun da Tırhala'da vakıf kuran kadınlardan biridir. 10.000 akçe ile meydana getirdiği vakfın yıllık 1.000 akçesi ile Mahmud Çelebi mescidinde vâkıfın ruhu için yevmi bir akçeden iki cüz Kur'an-ı Kerim okunması ve geri kalan miktarın mütevellie bırakılması şart koşulmuştur.³⁴⁶

Şehirde nakit akçe ile vakıf kuran kadınlardan biri Bolfeti Hatun'dur. Vâkıf Bolfeti Hatun 3.000 akçe miktarındaki vakıf paranın 300 akçe olan yıllık kârını bir cüz Kur'an-ı Kerim okunması karşılığında vakfetmiştir.³⁴⁷

Ali Bey kızı Hani de nakit yoluyla vakıf kuran kadınlardan biridir. 1570 yılındaki kayıta yıllık getirisi %10 olmak üzere 5.000 akçe ile bir vakıf kurulduğu görülmektedir. Vâkıf kadın 500 akçe olan miktar ile iki camide Kur'an okunmasını, bir akçe imama verilip, geri kalan 140 akçenin mütevellie bırakılmasını istemiştir.³⁴⁸

Baba adlarının aynı olmasından ve aynı mahallede vakıf kurmalarından dolayı kardeş oldukları anlaşılan Ayşe ve Misli adlı kadınlar da Tırhala'da vakıf kuran hanımlardandır. Ayşe hatun kiremit örtülü bir hane, ahır ve bitişiğindeki bağ ile bu bağın mahsulü ve evin kirasını vakfetmiştir. Dizdar mahallesindeki bu vakfın mütevellisi hayatta olduğu müddetçe kendisidir. Vâkıfın kardeşi Misli hatun ise 3.000 akçelik bir para vakfı kurmuştur. Senelik geliri 300 akçe olan bu vakıf paradan 100 akçe Dizdar mahallesinin avarızına yardım için ayrılmıştır. Yirmi akçe mütevellie bırakılıp, geri kalan miktar ile vâkıfın ruhu için Kur'an okunması istenmiştir.³⁴⁹

³⁴⁶ TT 60, v. 204b.

³⁴⁷ TT 60, v. 203a.

³⁴⁸ TT 60, v. 205a.

³⁴⁹ TT 60, v. 205a.

4.4. Tırhala’da Kurulan Diğer Vakıflar

Daha önceki kısımlarda zikredilen vakıflar haricinde Tırhala’nın gelişiminde pay sahibi olan diğer vakıflar da azımsanmayacak kadar çoktur. Bu kısımda ele alınan vakıfların genel olarak 1570 yılında kayda geçtiği görülmektedir.

Hızır bin Sinan tarafından kurulan vakfın izine ilk olarak 1506 yılındaki kayıttan rastlanılmaktadır. Tırhala kadısı Pir Mehmet Çelebi tarafından tescil edilen vakfın kurucusu Hızır bin Sinan şehirde bir mescit inşa ederek vakfı da bu mescidin giderlerinin karşılanması için kurmuştur. Buna göre şehirdeki sekiz adet dükkanın yıllık geliri, Tırhala’ya tabi köylerden biri olan Gorgovir’de bulunan bir adet değirmen, inşa edilen mescidin yakınlarında bulunan altı dönüm bağdan hasıl olan 1.080 akçe bu amaçla vakfedilmiştir.³⁵⁰ 1570 yılında tekrar karşımıza çıkan bu vakfın gelirlerine baktığımızda bir önceki kayıttakine ek olarak bir buçuk dönümlük bir bağ ve ayda beş akçe gelir getiren bir arsa kirası gözükmektedir.³⁵¹

1520 ve 1570 yılı kayıtlarında kimliği ile ilgili bir bilgi verilmeyen Sinan Bey adlı bir şahsın da Tırhala’da bir mescit bina ettirdiği görülmektedir. Sinan Bey tarafından oluşturulan bu vakfın 1520 yılı geliri iki adet değirmenden elde edilen 2.000 akçe idi.³⁵² 1570 yılındaki vakıf kaydından da bu değirmenlerin Fenar’a tabi bir köyde bulunduğu belirtilmiş, hasıl olarak da elli beş kile buğday ve beş kile mahluta kaydedilmiştir.³⁵³

1520 yılındaki verilere göre Hacı Saruca bin Abdullah birer mescit, kervansaray ve kuyu inşa ettirmiştir. Kurmuş olduğu bu vakfa da şehirdeki altı adet dükkandan elde edilen gelirleri bağışlamıştır.³⁵⁴ 1570 yılında da vakfın gelirinin sabit kaldığı görülmektedir. Vakfa ait olan gelirin bu yapıların ihtiyaçları ve tamiratları için

³⁵⁰ TT 36, s. 1313.

³⁵¹ TT 60, v. 203b.

³⁵² TT 367, s. 248.

³⁵³ TT 60, v. 202a.

³⁵⁴ TT 367, s. 248.

harcanması da şart koşulmuştur. Ayrıca bu kayıttan anlaşıldığı üzere mescit Tırhala'da, kervansaray Koçohiri adlı köyde ve kuyu da Yenişehir yolu üzerinde yer almaktadır.³⁵⁵

İzine sadece 1520 yılında rastladığımız Mahmud Bey bin Karagöz Bey'e ait bir vakıf da Tırhala'da karşımıza çıkan vakıflardandır. Buna göre Mahmud Bey şehirde bir mescit yaptırmıştır. Yıllık geliri 250 akçe olan bir değirmeni ve yıllık karı %10 olan 15.000 nakit parayı mescidine sarf olunması kaydıyla vakfetmiştir.³⁵⁶

Osmanlı kayıtlarında sadece 1520 yılında zikredilen bir başka vakıf İlyas Subaşı'ya aittir. Tırhala'da bir mescit inşa ettiren İlyas Subaşı bu mescidin ihtiyaçlarını karşılamak üzere % 10 kârla işletilmek üzere 8.000 akçelik bir para vakfı kurmuştur.³⁵⁷

1520 yılında Tırhala'da bulunan vakıflardan biri Mütevellî Sinan bin Abdullah'a aittir. Ancak 1570 yılındaki kayıta vâkıfın adı Mütevellî Süleyman bin Abdullah olarak geçmektedir. Bu iki yıla ait kayıtlar incelendiğinde bunların aynı kişi olduğunu tespit etmek mümkündür. Nitekim vakıf gelirlerine bakıldığında da benzerlik görülmektedir. Buna göre 1520 yılında bu vakfın gelirleri arasında Turahan Bey camisi yakınlarında bulunan yirmi dokuz adet dükkan, dört tanesi tabbağ dükkanı olmak üzere sekiz adet dükkan ve vakıftan gelen 1.437 akçelik pay bulunmaktadır. Bunun yanı sıra 10.000 akçe nakit de vakfın kaynakları arasındadır ki bunun 3.000 akçesi dükkanların sermayesi için ayrılmıştır.³⁵⁸ Vakfın 1570 yılında kaydedilen gelirleri arasında ise yine benzer şekilde Turahan Bey camisi yakınlarındaki yirmi adet dükkan, dört tanesi tabbağ dükkanı olmak üzere sekiz adet dükkan ve vakıftan gelen yıllık 700 akçe yer almaktadır. Nakit 10.000 akçenin 2.600 akçesi dükkanların sermayesi için kullanılmakta, geri kalan 7.400 akçe ise %10 faizle işletilmektedir. Kaydedilen bu gelirler ile de vakfın masrafları ve görevlilerinin maaşları karşılanmış ve Tırhala'daki köprülerin tamirâtı için günlük bir akçe ayrılmıştır.³⁵⁹

³⁵⁵ TT 60, v. 202a.

³⁵⁶ TT 367, s. 248.

³⁵⁷ TT 367, s. 249.

³⁵⁸ TT 367, s. 249.

³⁵⁹ TT 60, v. 202a.

1570 yılındaki vakıf kaydından Tırhala’da bir mescit yaptırdığı anlaşılan Hacı Yusuf’a ait vakfın 1520 yılında kaydedilen gelirleri şu şekildedir: Altı adet dükkan, bir adet değirmen, Mirci adlı köyde bulunan yirmi dönüm mezra ve burada bulunan bir ev ve iki dönüm bağ, %10 yıllık geliri olan 3.200 akçe.³⁶⁰ 1570 yılında da vakfın kaynaklarını aynı şekilde koruduğu görülmektedir.³⁶¹

Adlarına ilk olarak 1570 yılı vakıf kayıtlarında rastladığımız vakıflardan biri İbrahim Ağa vakfıdır. Bu tarihte vefat ettiği anlaşılan İbrahim Ağa Tırhala’nın Akçamescit mahallesinde bulunan bağçesiyle birlikte bir evi vakfa dönüştürmüştür. Bu vakfın gereksinimlerinin karşılanması için de Tırhala’ya tabi Eflamol köyünde mevcut bir değirmenin geliri vakfa tahsis edilmiştir. Vâkıf İbrahim Ağa vakfedilen evde “salihadan bir kimesne”nin oturmasını ve değirmenden elde edilen gelirin bu kişinin tasarruf etmesini, masraflar çıktıktan sonra kalan miktarla da gelen-geçen misafirlerin iaşesi için kullanılmasını şart koşturmuştur. Ayrıca vâkıfın ruhu için Kur’an-ı Kerim okunmasını ve vakıf görevlilerinin maaşlarının ödenmesi için de değirmenin hasılatından pay ayrılmıştır.³⁶²

Tırhala’da vakıf sahibi olan bir başka isim merhum Mustafa bin Dükkandar Hızır’dır. 18.000 akçe değerinde kurulan para vakfının %10 kârla işletildiği görülmektedir. Bu yolla elde edilen yıllık 1.800 akçe ile Kuyumcu Hamza mahallesi mescidinde iki cüz Kur’an-ı Kerim okutulması ve okuyanlara birer akçe verilmesi ve vakfın mütevellisine de bir akçe ödenmesi kararlaştırılmıştır.³⁶³

Mustafa Bey’in azatlı kölelerinden biri olduğu anlaşılan İshak Subaşı da Tırhala’da para vakfı kuranlardandır. 4.000 akçe değerindeki vakfın yıllık getirisi ise 400 akçedir. İshak Subaşı tarafından kurulan bu vakfın mütevellisi Mustafa Bey Camisinin imamı Memi Hoca olup, ondan sonra caminin imamı her kim olursa vakfın tevliyeti de ona aittir. Tevliyet ücreti olarak günlük bir akçe tayin edildiği kaydedilmiştir.³⁶⁴

³⁶⁰ TT 367, s. 249.

³⁶¹ TT 60, v. 202b.

³⁶² TT 60, v. 202b.

³⁶³ TT 60, v. 203a.

³⁶⁴ TT 60, v. 203a.

Abdullah oğlu Hacı Hüsrev Tırhala'da 44.000 akçelik büyük bir para vakfı kurmuştur. %10 kârla işletilen bu vakfın mütevellisi olarak günlük bir akçe maaş ile Hasan Bey mescidinin imamı tayin edilmiştir. Elde edilen yıllık gelirden on bir cüz okunması ve bunun için cüz okuyanlara ödenmesi için günlük birer akçe, mescidin bulunduğu mahallenin avarızına yardım için yılda iki akçe pay ayrılmıştır.³⁶⁵

Tırhala'da vakıf sahibi olan bir başka isim ise Evrenos Bey oğlu Barak Bey'in azatlı kölelerinden olan Hacı Davud bin Mehmet'dir. 8.000 akçelik bir vakıf kuran Hacı Davud elde edilen 800 akçe kazanç ile günün farklı zamanlarında Kur'an'dan ayetler okunmasını şart koşmuştur.³⁶⁶

1570 yılı vakıf kayıtlarında Tırhala'da vakıf kurduğu belirtilen isimlerden biri de merhum Kumar Hızır'dır. Para vakfı olarak kurulan bu vakfın değeri ise 10.000 akçedir. Vakfın yıllık getirisi olan 1.000 akçenin İskender Bey mescidi imamının vâkıfın ruhuna hibe edilmesi şartıyla günde birer akçe üç cüz okuması için ve ayda yirmi akçe mütevelliiye verilmesi için harcanması istenmiştir.³⁶⁷

10.000 akçelik bir vakıf da Hacı Zekeriya tarafından oluşturulmuştur. Vakıf sahibi 10.000 akçenin 8.000 akçesinden hasıl olan yıllık kazanç ile iki cüz okunmasını istemiştir. Geri kalan 2.000 akçenin yıllık kârının da Karadoğan çeşmesinin tamirâtı için kullanılması uygun görülmüştür.³⁶⁸

1570 yılında kayda geçirilen vakıflardan biri de merhum Bayezid Bey bin Sadık'a ait cami vakfıdır. Cami ve bir muallimhaneden ibaret olan vakfın görevlilerinin maaşları ve binaların tamiri için vakfedilen gelirler ise şunlardır: Bostanıyla birlikte Tırhala'daki Kalopetra köyünde bulunan dört adet değirmen, tamamı şehirde olmak üzere toplamda seksen iki adet dükkan ve 99.659 akçe nakit.³⁶⁹

³⁶⁵ TT 60, v. 203a.

³⁶⁶ TT 60, v. 203b.

³⁶⁷ TT 60, v. 203b.

³⁶⁸ TT 60, v.203b.

³⁶⁹ TT 60, v. 203b.

Tırhala kadısı olarak kaydedilen Cafer bin Mevlana Mahmud Tırhala'da 15.000 akçelik bir para vakfı ihdas etmiştir. Vakfın yıllık geliri olan 1.500 akçeden mütevellî için ve vâkıfın ruhuna her gün okunacak olan birer cüz için günlük birer akçe hisse ayrılmıştır. Bundan geri kalan akçenin Tabbağlar içinde bulunan ağaç köprüünün ve Fenar kazasına bağlı Hendek köyünde bulunan dere üzerindeki köprüünün tamiri için harcanması şart koşulmuştur.³⁷⁰

Cafer Çelebi'nin oğlu Mehmet Çelebi de Tırhala'da para vakfı kurmuştur. 4.000 akçeden meydana gelen bu vakfın da Tırhala'daki diğer para vakıflarında uygulandığı şekilde %10 kârla işletildiği görülmektedir. Elde edilen bu senelik gelirin günde bir cüz okunması için kullanılacağı belirtilmiştir. Vakfın tevliyeti hayatta olduğu müddetçe vâkıfın kendisine, vâkıfın vefatından sonra babası Cafer Çelebi'nin vakfının mütevellisine aittir.³⁷¹

Mustafa bin Ahmet Tırhala'da nakit akçe ile vakıf kuranlar arasında yer almaktadır. 1570 yılı vakıf kaydına göre senelik 800 akçeden ibaret olan gelirinden günde iki akçe vâkıfın şartı gereğince Kur'an-ı Kerim okunyanlara hisse ayrılmıştır. Geri kalan meblağ ise vâkıfın evladından her kim mütevellî olursa onun tasarrufuna bırakılmıştır.³⁷²

Matbah-ı amire katibi olarak kaydedilen Ali Çelebi vakıf dahilinde Tırhala'da biri Akçamescit mahallesinde olmak üzere iki adet mektebhane yaptırmıştır. Vakfın ihtiyaçları ve görevlilerin maaşlarının ödenmesi için yıllık geliri 5.100 akçe olan 51.000 akçe vakfetmiştir.³⁷³

Sakalluca olarak bilinen sipahi Mehmet bin Hamza tarafından kurulan para vakfı 4.000 akçedir. Elde edilen yıllık 400 akçeden bir cüz tilavet için yevmi birer akçe tayin edilmiştir. Vakfın tevliyeti vâkıf Mehmet bin Hamza'nın soyundan gelenlere şart edilmiş ve 40 akçe vakfın mütevellisinin tasarrufuna bırakılmıştır.³⁷⁴

³⁷⁰ TT 60, v. 204b.

³⁷¹ TT 60, v. 204b.

³⁷² TT 60, v. 204b.

³⁷³ TT 60, v. 204b.

³⁷⁴ TT 60, v. 204b.

Tırhala kethüdası olarak kaydedilen Mehmet bin Koçi'nin Tırhala'da bir vakıf ihdas ettiği görülmektedir. 1570 yılı kayıtlarına göre bu vakfın gelirleri arasında Tırhala'ya bağlı Gorgopir adlı köyde bulunan iki adet değirmen ve yıllık %10 kârla işletilen 10.000 akçe bulunmaktadır. Vakfın mütevellisi hayatta olduğu müddetçe Mehmet bin Koçi, onun vefatından sonra kızı Rabia Hatun ve evlatlarıdır. Değirmenlerden hasıl olan gelirin ve masraflar çıktıktan sonra kalan miktarın müteveli olan kişinin tasarrufuna bırakıldığı görülmektedir.³⁷⁵

İskender Voyvoda da Tırhala'da 30.000 akçelik bir vakıf kurmuştur. 1570 yılına ait kayıta belirtildiği üzere İskender Voyvoda şehirde bir muallimhane yaptırmıştır. 3.000 akçe olan yıllık gelirin 480 akçesi şehirdeki Yeniçeri Ali mescidinin ve muallimhanenin tamiri, mumu ve hasırı için ayrılmış, geri kalan miktar da vakıf bünyesinde görev alan imamın maaşı için kullanılmıştır. Vakfın tevliyeti ve nezareti vâkıf İskender Voyvoda hayatta olduğu sürece kendisine, vefatından sonra evlatlarına aittir.³⁷⁶

Tablo 4.1: 1446 -1570 Yıllarında Tırhala'da Vakıf Yoluyla İnşa Edilen Yapılar Ve Kurucuları

Kurucular		Vakıf Yapıları
1	Turahan Bey	Cami, 2 mahalle mescidi, zaviye, kaldırımlar
2	Ömer Bey	2 cami, 3 mahalle mescidi, medrese, muallimhane, çilehane, halvethane, imaret, köprüler kaldırımlar
3	Hasan Bey	Mescit, çok sayıda dükkan
4	Hacı Mustafa Bey	Mescit
5	Mustafa Bey bin Ömer Bey	Cami, imaret

³⁷⁵ TT 60, v. 205b.

³⁷⁶ TT 60, v. 205b

6	Hamza bin Ömer Bey	Cami
7	İbrahim Bey bin Ömer Bey	Cami, muallimhane
8	Cevher Subaşı	2 mescit, muallimhane, ev, köprü, kaldırımlar
9	Hızır Sinan	Mescit
10	Ayas Çaşnagır	Mescit, kaldırımlar
11	Hacı Umur	Mescit
12	Hoşkadem Dizdar	Mescit
13	Mehmet bin Lala Hamza	Cami, çok sayıda dükkân
14	Fatma bint-i Mustafa	Mescit
15	Baba Muhittin	Mescit
16	Sinan Bey	Mescit
17	Hızır Bey	Mescit
18	Hacı Saruca	Mescit
19	Mahmut Bey bin Karagöz Bey	Mescit
20	Ali bin Mezit	Mescit
21	Kara Doğan	Mescit
22	İlyas Subaşı	Mescit
23	Hacı Yusuf	Mescit
24	Bayezid Bey bin Sadık	Cami
25	Ali Çelebi bin Mevlana Piri	2 mektephane
26	İskender Voyvoda	Muallimhane

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere Tırhala'da Turahanoğulları başta olmak üzere şehrin ileri gelenleri tarafından kurulan vakıflar neticesinde şehirde birçok yapı meydana getirilmiştir. Bu yapıların genellikle ibadethane olduğu görülmektedir. Dini yapıların yanı sıra şehrin eğitim ihtiyacını karşılamaya yönelik vakıfların sayısı da azımsanmayacak kadardır. Vakıflar vasıtasıyla oluşturulan bu yapılar şehrin temelini oluşturmakla kalmamış, Türk ve İslam kültürünün Balkanlar'a taşınmasına da vesile olmuştur.

SONUÇ

Çalışmamızın konusunu oluşturan Tırhala şehri 1395 yılında Turahan Bey tarafından Osmanlı topraklarına dahil edilmiştir. Ancak 1402 yılında Osmanlı Devleti'nin Timur'un ordusu tarafından Ankara Savaşı'nda yenilgiye uğratılması, tıpkı Anadolu'da olduğu gibi, Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki topraklarında da bir otorite boşluğu yaratmıştır. Fetret olarak anılan bu dönemde Osmanlı şehzadeleri tahta çıkmak adına Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da sahip olduğu toprakları koz olarak kullanmışlardır. Bu doğrultuda Şehzade Süleyman kendisini Osmanlı sultanı olarak tanımları karşılığında Tesalya'daki birçok şehri Bizans'a teslim etmiş, Venedik'e ticari imtiyazlar vermiştir. Fetret Devri'de Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki topraklarında ayrılıkçı bir hareketin olmadığı kanısı yaygındır. Ancak burada söz konusu olan durumdan yola çıkarak bu kanının yanlış olduğu söylenebilir. Üstelik Tesalya bölgesinde Osmanlı hakimiyetinin kesintiye uğramasında dış güçlerin etkisi olmamış, bilakis bu kesintiye bizzat bir Osmanlı şehzadesi sebep olmuştur.

Tırhala'da Osmanlı hakimiyetinin yeniden tesis edilmesini yine Turahan Bey sağlamıştır. Tırhala'daki bu mutlak Osmanlı hakimiyeti II. Murat döneminde sağlanmış olmalıdır. Nitekim Tırhala'da ilk vakıf Turahan Bey tarafından 1446 yılında kurulmuş, ilk tahrir 1454 yılında yapılmıştır. Buradan da şehrin Osmanlı yönetiminden çıkışıyla tekrar Osmanlı yönetimine alınması arasında çok fazla bir zaman bulunmadığını göstermektedir.

Tırhala ile özdeşleşen bir isim olan Turahan Bey sadece şehrin Osmanlı bünyesine katılmasını sağlamakla kalmamış, vakıf vasıtasıyla giriştiği imar faaliyetleriyle de şehrin gelişmesine öncülük etmiştir. Turahan Bey'in ölümünün ardından ailesi de Tırhala'da vakıflar kurmaya devam etmiştir. Oğlu Ömer Bey de babasının yerine geçerek Osmanlı Devleti'ne hizmet etmeye devam etmiştir.

Çalışmanın esas konusunu Tırhala'nın 1454 – 1570 yılları arasındaki demografik, ekonomik ve sosyal yapısı oluşturmaktadır. Tırhala ile ilgili tahrir defterlerinden edindiğimiz bilgiler neticesinde şehir nüfusunun temel olarak iki unsurdan müteşekkil olduğu ortaya çıkmıştır. Bu unsurlar Müslümanlar ve Hristiyanlardır. Osmanlı fethinden önce de var olan bir yerleşim yeri olması sebebiyle şehirde hatırı sayılır derecede Hristiyan nüfus yaşamaktadır. Osmanlı fethini takiben bölgeye yerleştirilen Müslümanlar da şehirde önemli bir çoğunluk oluşturmaktadır. Yahudiler ise şehirde 1506 yılından itibaren görülmeye başlamışlardır. Bu grup da Tırhala şehrinde azınlığı teşkil etmektedir. Şehrin nüfusunda dikkati çeken bir unsur da Müslüman mahallelerinin sayıca fazla olmasına rağmen, mahalle nüfuslarının hacim olarak küçük olmalarıdır. Başka bir deyişle şehirdeki gayrimüslim nüfus daha derli toplu bir halde bulunmaktadır. 1570 yılına kadar şehirdeki bu dini grupların ayrı mahallelerde oturduğu anlaşılmaktadır. Tahrir defterlerindeki kayıtlardan bu tarihten itibaren Tırhala'da farklı dinlere mensup kişilerin bir arada oturmaya başladıkları görülmektedir. Bunun en güzel örneği şehirdeki Tabbağan mahallesidir. 1570 yılında çoğunluğunu aynı mesleği icra edenlerin oluşturduğu bu mahallede Hristiyan cemaati de yer almaktadır.

Tırhala nüfusunda ihtida çok düşük bir orandadır ve sadece 1454 yılı kayıtlarında rastlanılmaktadır. Bu dönemde ihtida ettiği anlaşılan 5 kişiden bir tanesinin Yahudi olması oldukça dikkat çekicidir. Cami mahallesinde yaşayan bu kişi Süleyman adını almış ve “Yahudiden Müslüman olmuş” notuyla Osmanlı kayıtlarına geçmiştir.

Tırhala'da tarihi seyir içinde mahalle adlarında görülen değişimler şehrin sürekli göç alan bir merkez konumunda olduğu ihtimalini akla getirmektedir. Zira şehrin toplam nüfusu yıllar geçtikçe artış göstermiştir. Tırhala'daki Hristiyan nüfus da düzenli olarak artan bir çizgi yakalamıştır. Ancak Müslüman nüfusun ele aldığımız dönemdeki seyri inişli çıkışlı bir grafik sergilemektedir. Bu durumun kaynaklarda ifade edilen net bir açıklaması olmadığından yoruma açık bir tartışma konusu ortaya çıkmaktadır. Çalışmada bu durumun Osmanlı Devleti'nin iskan politikaları çerçevesinde gerçekleşen yatay göç hareketleri ile alakası olabileceği ihtimali göz önünde bulundurulmuştur. Benzer bir durum şehirdeki Yahudiler için de geçerlidir.

1506 yılında şehre ilk geldiklerinde genellikle akrabalarından oluşan bir cemaat durumunda olan Yahudiler 1520 yılında şehirde üç Yahudi mahallesi kuracak kadar büyük bir nüfusa sahiptiler. 1570 yılında ise şehirde yaşayan Yahudi sayısı azalmış, mahalle sayıları ikiye düşmüştür. Yahudi nüfusundaki bu hareketlilik Yahudilerin Osmanlı topraklarına dalgalar halinde göç etmelerinden ve kademeli olarak Osmanlı Devleti'nin diğer şehirlerine dağılmalarından kaynaklanmaktadır.

Elde edilen bilgiler neticesinde Tırhala'daki Müslüman nüfusun nitelikleri hakkında da fikir sahibi olunmaktadır. Müslümanların oturdukları mahallelerin adlarını kişilerden ve mesleklerden aldığı görülmektedir. Tırhala'da ki Birgi ve Bolayır mahalleleri de Tırhala'ya yerleştirilen nüfusun nereden geldiği hakkında bilgi vermektedir. Birgi zamanında Aydınoğulları Beyliği'nin başkentliğini yapmış önemli bir yerleşim birimi ve kültürel bir merkezdir. Günümüzde ise İzmir'in Ödemiş ilçesine bağlı bir mahalle olarak varlığını devam ettirmektedir. Bolayır da Osmanlı Devleti'nin Rumeli'ye geçişinde önemli üslerden birini oluşturan askeri bir merkez olmuştur. Bolayır ise Çanakkale'nin Gelibolu ilçesine bağlı bir köy olarak hala mevcuttur. Dolayısıyla şehre ilk göç ettirilen nüfus Batı Anadolu kökenli ve zanaat sahibi şehirli kimselerdir.

Tırhala'nın ele aldığımız dönemdeki ekonomik yapısına bakıldığında da şehrin gelişmiş bir yerleşim yeri olduğu ortaya çıkmaktadır. Şehirde icra edilen mesleklere bakıldığında en gözde sektörün dericilik olduğu tespit edilmiştir. Ancak şehirdeki hayvancılık faaliyetlerinin bu sektörün ihtiyacını karşılayacak kapasitede olmadığı görülmektedir. Bu da hayvancılığın şehir merkezinde değil çevre köylerde yoğunlaştığına işaret etmektedir. Tırhala şehri bu durumda çevre yerleşim birimlerinden gelen hammaddenin işlendiği bir sanayi şehri olarak ön plana çıkmaktadır. Bunun yanı sıra oldukça canlı ve büyük bir pazara sahip olan Tırhala Osmanlı Devleti'nin ekonomisine en çok ticari alanda ödediği vergilerle destek olmaktadır. Tarım faaliyetlerinde ise Osmanlı Devleti'nin diğer şehirlerinde olduğu gibi, ilk sırayı buğday üretimi almaktadır. Bunu özellikle hayvan yemi olarak kullanılan arpa, yulaf ve mısır üretimi takip etmektedir. Hububat üretiminin yanı sıra nohut, mercimek ve bakla, sebze ve meyve üretimi de yapılmaktadır. Sanayi ürünleri olarak sınıflandırabileceğimiz keten

ve pamuk da 1454 – 1570 yılları arasında Tırhala’da yetiştirilen ürünler arasında yer almaktadır.

Tırhala’nın sosyal ve fiziksel gelişimini sağlayan vakıflar da tezimizin temel konularından birini teşkil etmektedir. Birçok cami, mescid, medrese, muallimhane, mektephane, imaret, çilehane, köprü, kaldırım vakıf yoluyla Tırhala’ya kazandırılan yapılar arasındadır. Konuyla ilgili vakfiyelerden ve tahrir defterlerinden temin edilen veriler doğrultusunda bu çalışmada Tırhala’daki vakıflar kurucularına göre gruplandırılmıştır. Buna göre ilk grubu Turahanoğulları ailesine mensup kişiler tarafından ihdas edilen vakıflar oluşturmaktadır. Turahan Bey tarafından Tırhala’da ihdas edilen ilk vakfin ardından ailenin diğer bireyleri de vakıf kurma yoluna gitmişlerdir. Tırhala vakıflarındaki ikinci grup Turahanoğulları ailesinin hizmetinde bulunan kişilerin kurduğu vakıflardan ibarettir. Bu vakıflar mahallelerin dolayısıyla Tırhala’nın çekirdeğini oluşturmuştur. Vakıflar etrafında şekillenen bu mahalleler de adlarını vakfin kurucusundan almışlardır. Tırhala’da vakıf sahibi kimseler arasında kadınların da bulunduğu görülmektedir. 1520 yılından itibaren vakıf sisteminin uygulayıcıları arasında yer almaya başlamışlar ve şehirdeki bütün vakıflar içerisinde % 5’lik bir orana sahip olmuşlardır. 1570 yılına gelindiğinde ise bu oran % 19’a çıkarak oldukça mühim bir seviyeye yükselmişlerdir.

Tırhala’daki vakıflar türlerine göre incelendiğinde geleneksel vakıf anlayışının yanı sıra para vakıflarının da yaygın olduğu görülmektedir. Şehirdeki para vakıflarının genel olarak daha önceden kurulmuş olan vakıflara destek olmak, vakıf hizmetlerinin kesintiye uğramasını önlemek amacıyla ihdas edildiği ortaya çıkmaktadır. % 10 faiz oranıyla işletilen para vakıfları halk arasında yardımlaşmayı sağladığı gibi vakıf bünyesinde inşa edilen binaların bakım ve onarımına da imkan vermiştir.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Belgeleri

A - Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Maliyeden Müdevver Defter, No. 10.

Maliyeden Müdevver Defter, No. 66.

Tapu Tahrir Defteri, No. 36.

Tapu Tahrir Defteri, No. 105.

Defterhane-i Amire Tahrir Defteri, No. 367.

B - Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-u Kadime Arşivi

Tapu Tahrir Defteri, No.56.

Tapu Tahrir Defteri, No. 60.

C - Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi

Vakıf Defteri, No. 743.

D - Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi

Kadı Sicilleri Kataloğu, Türkiye Harici Siciller, Tırhala Sicili, No. 801.

2.– Ana Kaynaklar

- Delilbaşı, M., Arıkan, M. (neşr.). (2001). *Hicri 859 Tarihli Suret-i Defter-i Sancak-ı Tırhala* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Öztürk , N. (haz.). (2013).*Aşıkpaşazade Tarihi [Osmanlı Tarihi (1285-1502)]* İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.

3. Tetkik Eserler

- Akgündüz, A. (1990). *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri / II. Bayezid Devri Kanunnameleri*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Akgündüz, A. (2013). *İslam Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- Babinger, F. (1979). Tırhala, *İslam Ansiklopedisi*. c.12/1, 249-251.
- Babinger, F. (1988). Turahan Bey, *İslam Ansiklopedisi*. c.12/2, 104-106.
- Barkan, Ö. L. (1991). Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi. *Türkiyat Mecmuası*, (10), 1-25.
- Demir, A. (2009). Tahrir Defterlerine Göre 16. Yüzyılda İhtida Hareketleri. *Gazi Türkiyat Dergisi*, 4, 199-206.
- Devellioğlu, F. (2013). *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lugat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Emecen, F. (1992). Birgi. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.6, 189-191.

- Emecen, F. (2012). Turahan Bey. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.41, 405-407.
- Evliya Çelebi b. Derviş Mehemed Zılli (2003). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* (haz. S.A. Kahraman, Y. Dağlı, R. Dankoff). c.8, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gökaçtı, M. A. (1999). Teselya’da İki Önemli Merkez Tırhala ve Meteora. *Tarih ve Toplum*, 182(31), 31-42.
- Göyünç, N. (1979). Hane Deyimi Hakkında. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 32, 331-348.
- Hinz, W. (1990). *İslam’da Ölçü Sistemleri* (çev. A. Sevim). İstanbul: Marmara Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- İnalcık, H. (1959). Osmanlılar’da Raiyyet Rüsümü. *Belleten*, 92(23), 3-65.
- İnalcık, H. (1999). Osmanlı Fetih Yöntemleri. *Cogito*, 19, 115-135.
- İnalcık, H. (2005). Türkler ve Balkanlar. *Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi Türklük Bilgisi*, c.3, 20-44.
- Jorga, N. (2005). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (çev. N. Epçeli). İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Karataş, A. İ. (2007). Bursa’daki Uygulamalar Işığında Osmanlı Devleti’nde Gayrimüslimlerin Meskenleriyle İlgili Düzenlemeler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(16), 123-154.
- Kayapınar, L. (2002). Yunanistan’da Osmanlı Hakimiyetinin Kurulması (1361-1461). *Türkler*, c.9, 187-195.

- Kayapınar, L. (2005). Osmanlı Arşiv Kaynaklarına Göre Dimitsana'nın Demografik Yapısı. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(2005/2), 132-164.
- Kayapınar, L. (2005). Teselya Bölgesinin Fatih Turahan Bey Ailesi ve XV. –XVI. Yüzyıllardaki Hayır Kurumları. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10 (2005/1), 183-196.
- Kayapınar, L. (trc.). (2009). *İstanbul'un Fethinin Bizanslı Son Tanığı Yorgios Sfrancis'in Anıları –Chronicon Minus–*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Kazhdan, A. P., Talbot, A. M. (eds.). (1991) *The Oxford Dictionary of Byzantium*. New York-Oxford: Oxford University Press.
- Kırlıdökme Mollaoğlu F. (2005). *Laonikos Chalkokondyles'in Kroniği Ve Değerlendirilmesi (V.-VII. Bölümler)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kiel, M. (2011). Tesalya. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. c.40, 522-526.
- Kiel, M. (2012). Tırhala. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. c.41, 114-116.
- Lowry, H. W. (2008). *Osmanlı Döneminde Balkanların Şekillenmesi 1350-1550* (çev. A. Cemal). İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları.
- Lowry, H. W. (2010). *Erken Dönem Osmanlı Devleti'nin Yapısı* (çev. K. Tanrıyar). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Mansel, A. M. (2011). *Ege ve Yunan Tarihi* (9. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Merçil, E. (2000). *Türkiye Selçukluları'nda Meslekler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Nicol, D. M. (2003). *Bizans'ın Son Yüzyılları (1261-1453)* (çev. B. Umar). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Ostrogorsky, G. (2011). *Bizans Devleti Tarihi* (çev. F. Işıltan). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Öz, M. (2007). Osmanlılar (Medeniyet Tarihi/ Sosyal Hayat/ Osmanlı Toplumu). *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.33, 532-538.
- Öz, M. (2010). Tahrir. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c.39, 425-429.
- Özcan, T. (2003). *Osmanlı Para Vakıfları Kanuni Dönemi Üsküdar Örneği*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Pakalın, M. Z. (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Pala, A. (2007). Rumeli'de Bir Akıncı Ailesi: Gümlüoğulları ve Vakıfları. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 43, 137-144.
- Pitcher, D. E. (2013). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası* (çev. B. Tırnakcı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ruderman, D. B. (2013). *Erken Modern Dönem Yahudi Tarihi* (çev. L. Deadato). İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Selçuk, H. (2002). Tapu Tahrir ve Maliyeden Müdevver Defterlere Göre Rumeli'de İhtida Hareketleri (1432-1482). *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12, 89-104.

Şemsettin Sami (1891). Tırhala. *Kamus-ul Alam*. c.3, İstanbul: Mihran Matbaası, 1637-1638.

Şemsettin Sami (2006). *Kamus-i Türki*. İstanbul: Çağrı Yayınları.

Uzunçarşılı, İ. H. (2011). *Osmanlı Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Ünal, M. A. (1989). *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518 – 1566)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Ünal, M. A. (2011). *Osmanlı Tarih Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.

W. Smith (ed.). (1857). *Dictionary of Greek And Roman Geography*. vol. II. Boston: Little, Brown and Company.

Zinkeisen, J. W. (2011). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* (çev. N. Epçeli). İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

.

EKLER

قانونه
توا، ترخاله

فان نفس ترخاله مع دلالت ترخاله

كزوه و في هرقه كد بلوغه يتشبه يك بشرا في اسبغ النور نانا لغده اسبغ النور وكفر نكر
مروجه خانه ليرنده رسم لولوق بشرا في النور تجود لنده و بيع لنده او لولوق رسمي النور. اما
بيع لنده النور في اسبغ النور نفس ترخاله و متكن اولاده مسلمانا كد جفت اولانده عشر غلات
اوله كيل ده و كيل عشر النور سالار ليق النور و جفت رسمي النور و باغالنده مودومده در در في النور
زباله النور و قريه لده متكن اولاده مسلمانا كد و عيت قير و ملن اول عشر غلات اوله كيل ده و كيل عشر
و برشيك سالار ليق و يدور لده كيل نكس دبعيد و جفت اولانده رسم جفت يك كبر في و نصف جفت اولانده
اوله بل في و جفت اوليا ف تاكه اوله بل في و جفت لده النور في رسم النور و نسق خاله نك مستعمل
كيل سن اسنانيله كيل سيلد كيكلا در و عايله ارنافه و دوم و افلاق كد عشر غلاية و قدر سلطانده
مقطوع قيد اولاميشل و لاجنس صوبانده و بغيره و وكتانده و كيمونده و انيسونده و غفرانده
سالار لقايله اوله پشيره يك النور و عشر باغات كزوه و اوله بشم مده سكر، ده اكسره النور
و شيه لري فوجيارنه كيمه كده رسم قارش اليشرا في النور و عشر قوا مسلمانا كده و كزوه و نك
اوله قوانده بر قوا في النور يا خد قوانده قوانه بر را في النور و عالت اغنام ليع قويرنده بر را في النور
كجيد حاضي بونجلايندر و رسم خذير بابانده كد لنده كد خذيره بر را في النور و كفر نك اولنده

EK 1.B: 1506 Tarihli Tırhala Kanunnamesinden Bir Bölümün Transkripsiyonu

Kanun-ı Liva-ı Tırhala

Kanun-ı Nefs-i Tırhala maa Vilayet-i Tırhala

- 1) Kefereden her ferd ki hadd-i bülüğiyete yetişe yirmi beşer akçe ispenç alınur nabalığden alınmaz keferenin
- 2) müzevvec hanelerinden resm-i otluk beşer akçe alınur mücerredlerinden ve bivellerinden otluk resm-i alınmaz amma
- 3) bivellerinden altışar akçe ispenç alınur ve nefs-i Tırhala'da mütemekkin olan Müslümanların çifti olanından öşr-i gallat
- 4) on kilede bir kile öşr alınur; salarlık alınmaz ve çift resmi alınmaz ve bağlarından her dönümden dörder akçe alınur
- 5) ziyade alınmaz ve karyelerde mütemekkin olan Müslümanlar ki raiyyet kayd olmuş ola öşr-i gallat on kilede bir kile öşür
- 6) ve bir şinik salarlık verürler ki kilenin rubıdır ve çifti olanından resm-i çift yirmi ikişer akçe ve nısıf çifti olandan
- 7) on bir akçe ve çifti olmayan bennakdan on bir akçe ve mücerredlerden altışar akçe resm alınur ve nefs-i Tırhala'nın müstamel
- 8) kilesi İstanbul kilesi ile iki kiledir ve reayadan Arnavud ve Rum ve Eflak ki öşr-i galatlı defter-i sultanide
- 9) maktu kayd olmamış ola cins-i hububatdan penbenden ve ketanden ve kimnondan ve anısondan ve zağfırandan
- 10) salarlıklarıyla on beşde iki alınur ve öşr-i bağat kefereden on beş medre şirede iki medre alınur
- 11) ve şireleri fuçılara girdikten sonra resm-i karış ikişer akçe alınur ve öşr-ü kovan Müslümanlardan ve kefereden
- 12) on kovanda bir kovan alınur yahud kovandan kovana birer akçe alınur ve adet-i ağnam üç koyundan bir akçe alınur
- 13) Keçiden dahi buncılayındır ve resm-i hınzır yabanda güdülenden iki hınzırdan bir akçe alınur ve keferenin evlerinde

...

EK 2.B: 1506 Tarihli Tırhala Mahallelerinden Karadoğan ve Bolayır'ın Transkripsiyonu

Mahalle-i Mescid-i Kara Doğan;

Hasan Hoca imam, Alagöz veled-i Abdullah, Ali hayyat, dokucu Süleyman, Mehmeti veled-i Yusuf, Mehmeti veled-i Karagöz, Hasan veled-i Firuz;

Ahad bezci, İlyas takyacı, Hamza veled-i Bazargan, Hacı Mustafa, Mustafa veled-i Saruca, Sucu veled-i Mustafa, Karagöz darakçı;

Mustafa veled-i Haslu Bey, İlyas tabbağ, Kasım babuccu, Mehmedi hayyat, Mustafa tabbağ, Ahmed tabbağ, Hacı Mehmet tabbağ;

İskender tabbağ, Hamza tabbağ, Mustafa tabbağ, Kabaki Ahmed, Hüseyin tabbah, Ahi tabbağ, Ahmed sabuni;

Hüseyin tabbağ, Dede Pir tabbağ, Ali tabbağ, İskender dokucu, Ali bazargan, Mehmedi veled-i Ahmed, Yakub atik-i Hızır;

Emirşah Veled-i İsa, Hüseyin veled-i Firuz;

Mücerredan;

Vefa veled-i Hızır, Zekeriya veled-i Hızır, Sadi tabbağ, Cafer Veled-i Hasan, Mehmedi veled-i Ahmed tabbağ, Ahmed atik-i Hüseyin Bey, Abdullah Mehmedi veled-i Şakir Hamza;

İnik veled-i Süleyman; hane 37, mücerred 8.

Mahalle-yi Bolayır;

Halil veled-i Nasuh imam, Mustafa harban, Hamza veled-i dükkandar, Yunus cullah, Alagöz nalband, Davud tabbağ, Turmuş Ömer;

Oruç cullah, Mustafa Hoşkadem, Kemal tabbağ, Saltık hayyat, Mustafa tabbağ, Mustafa Abdullah, Ersan veled-i tabbağ;

Alagöz tabbağ, Hamza çoban, Mehmedi tabbağ, Karagöz babuccu, Karagöz kassab, Ali deveci, Ahmed Veli;

Ahmed tabbağ, Mustafa köscü, Hamza tabbağ, İlyas tabbağ, Yusuf tabbağ, Hızır babuccu, Kalaycı Ali;

EK 3.A: 1520 Tarihinde Tırhala'da Kayıtlı Vakıflardan Bazıları (BOA, DFE, TT 367, s.248).

لوقا و
مصدق
بر حاله ما نفع و نفع لعلو
لیسا
۱۰۰
نفع
۱۰۰
نفع
۱۰۰
نفع
۱۰۰

لوقا و
مصدق
بر حاله ما نفع و نفع لعلو
لیسا
۱۰۰
نفع
۱۰۰
نفع
۱۰۰
نفع
۱۰۰

لوقا و
مصدق
بر حاله ما نفع و نفع لعلو
لیسا
۱۰۰
نفع
۱۰۰
نفع
۱۰۰
نفع
۱۰۰

لوقا و
مصدق
بر حاله ما نفع و نفع لعلو
لیسا
۱۰۰
نفع
۱۰۰
نفع
۱۰۰
نفع
۱۰۰

لوقا و
مصدق
بر حاله ما نفع و نفع لعلو
لیسا
۱۰۰
نفع
۱۰۰
نفع
۱۰۰
نفع
۱۰۰

لوقا و
مصدق
بر حاله ما نفع و نفع لعلو
لیسا
۱۰۰
نفع
۱۰۰
نفع
۱۰۰
نفع
۱۰۰

لوقا و
مصدق
بر حاله ما نفع و نفع لعلو
لیسا
۱۰۰
نفع
۱۰۰
نفع
۱۰۰
نفع
۱۰۰

EK 3.B: 1520 Tarihinde Tırhala'da Kayıtlı Vakıflardan Bazılarının Transkripsiyonu

Evkaf-1 Mustafa Bey bin Ömer Bey Tırhala'da camine ve imaretine sarf olunur

...

Evkaf-1 Hamza bin Ömer Bey Tırhala'da camine vakf itmiştir

...

Evkaf-1 Baba Muhiddin Tırhala'da mescidine vakf itmiştir

...

Vakf-1 Sinan Bey Tırhala'da mescidine vakf olmuştur

...

Evkaf-1 Hızır Bey bin Turahan Bey zıkr olan mahsul mescidin imamına ve levazım-ı mescide sarf olundu

...

Vakf-1 Hacı Saruca bin Abdullah levazım-ı mescide ve kerbansaraya ve kuyu meremetine şart olunmuştur

...

Evkaf-1 Mahmud Bey bin Karagöz Bey mescide sarf olunmuştur

...

EK 4.B: 1520 Yılı Tırhala Nüfusu ve Alınan Vergilerin Transkripsiyonu

Ceman					
Hane-i Müslümanan 270	Mücerred 33	Akıncıyan 17	Çeltükçü 6	Talukat 28	
Hane-i Gebran 343	Mücerred 45	Bive 64	Hane-i Yahud 181	Mücerred 9	Bive 34
Rüsum-u reaya ki Ali Bey ormanında mütemekkin- lerdir 77	İспенçe-i Gebran 10084	Resm-i Otluk 1715	Hınta kile-i Tırhala ma salariye580 fi 10 kıymet 5800		
Şayır kile 156 fi 6 kıymet 936	Alef kile 25 fi 3 kıymet 75	Duhne kile 15 fi 6 kıymet 90	Çavdar kile 10 fi 6 kıymet 60	Burçak kile 30 fi 6 kıymet 180	Mercimek merdik nohud kile 30 fi 10 kıymet 300
Ketan demed 120 kıymet 240	Harac-ı bagat-ı müslimin dönüm 390 der aded fi 4 kıymet 1560		Öşr-ü bagat-ı gebran nefsi Tırhala ma monopolya 16000 Mezkurin kafirler sabiken ...		

EK 5: Tırhala'nın Konumu

(D.E. Pitcher, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası*, çev. B. Tırnakçı, Yapı Kredi Yay., İstanbul 2013, harita XXVI.)

